

Gaius Marius' militærreform

Militær nødvendighet eller politikk?

Joakim Alexander Larsen

Masteroppgave i Historie
Institutt for arkeologi, konservering, og historie

Universitetet i Oslo

Vår 2017

© Joakim Alexander Larsen

2017

Tittel: Gaius Marius' militærreform: Militær nødvendighet eller politikk?

Forfatter: Joakim Alexander Larsen

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

Sammendrag

I denne oppgaven har jeg undersøkt om Gaius Marius' militærreform i 107 f.v.t ble gjennomført på bakgrunn av politisk spill eller en militær nødvendighet. Majoriteten av moderne forskning hevder at militærreformen oppstod som en løsning på en rekrutteringskrise på slutten av 100-tallet f.v.t. Imidlertid legger vår nærmeste kilde, Sallust, vekt på at Marius gjennomførte reformen på bakgrunn av en populær innovasjon. Det er i henhold til denne kilden jeg ønsker å vise til hva som kan ha vært Marius' plan med militærreformen. Jeg mener dette er viktig siden det kan bidra til en mer nøyaktig begrunnelse på årsaken til militærreformen som endret den romerske hæren.

Jeg vil derfor gjøre en undersøkelse av Gaius Marius' politiske karriere og diskutere det i lys av noen aspekter fra moderne forskning. Særlig vil jeg undersøke den antatte størrelsen på den romerske borgermassen i perioden vi kaller senrepublikken som er en antatt forklaring på hvorfor romerne opplevde en rekrutteringskrise.

Forord

Denne oppgaven representerer kulminasjonen av mange år på universitetet. Det har vært en tøff utfordring, men arbeidet gjennom disse to årene har vært givende. Jeg ønsker å takke min veileder Knut Ødegård som har støttet meg og hjulpet meg med kritiske observasjoner, gode råd og inspirasjon som har smidd sammen denne oppgaven. I tillegg vil jeg takke Knut for hans enorme tålmodighet når det kom til rettskrivning og strukturering av oppgaven. Jeg er også meget takknemlig over det gode litteraturutvalget som Universitetsbiblioteket på Blindern kunne tilby.

Jeg ønsker også å takke mine medstudenter på IFIKK og IAKH som har hjulpet meg og tatt seg bryet til å høre på og lese oppgaven min gjentatte ganger. Særlig ønsker jeg å takke de edle medlemmene i Fagutvalget for Antikk Kultur og Klassiske Språk for deres oppmuntrende tone som jeg har satt umerkelig pris på. En stor takk til venner og familie som også har støttet meg fra start til mål. Og sist, men ikke minst, takk til min ASUS laptop som har holdt ut med meg gjennom en bachelor- og mastergrad.

- Joakim A. Larsen

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	iv
Forord	v
Innholdsfortegnelse	vi
1. Kapittel I Innledning	1
Problemstilling	2
Disposisjon	3
Avgrensning	4
Metode	4
Begreper	5
2. Kapittel II Kilder	6
Gaius Sallustius Crispus (86-34)	7
Sallusts politiske karriere	7
Sallust som forfatter	8
<i>Bellum Iugurthinum</i>	8
Marcus Tullius Cicero (106-43)	11
Ciceros politiske karriere	12
Ciceros politiske holdning	13
Ciceros kontekst	13
L. Mestrius Plutarch (ca. 45-120 e.v.t)	16
Biografien om Marius	18
Gjeldene teori	20
3. Kapittel III Bakgrunn	22
Krig og ekspansjon	22
Senrepublikken	22
Hærens strukturelle problemer	23
Konsekvenser av erobring	24

Slaveopprøret på Sicilia	24
<i>Cursus Honorum</i>	25
<i>Populares og Optimates</i>	26
Folketribunene Tiberius og Gaius Gracchus	26
Gaius Marius (157-86)	28
Familie, oppvekst og utdanning	29
Militær- og politisk karriere	31
Jugurthakrigen og veien til konsul	32
4. Kapittel IV Statistikk, samfunnsstrukturer og institusjoner	35
<i>Census</i>	35
Statistikk og tall	39
Borgertall 168-124	40
Censusopptelling 124	43
Borgertall 124-107	44
Samfunnsstrukturer og institusjoner	48
<i>Dilectus</i>	48
Folkeforsamlingene: <i>Comitia tributa</i> og <i>comitia centuriata</i>	50
Senatet	52
5. Kapittel V Den romerske hæren før Marius	54
Rekruttering og strukturer	54
Eiendomskravets funksjon i hæren	54
Rekruttering av <i>proletarii</i> før Marius	56
Aldersgrenser, tjenestetid, og dimittering	56
Manipelhærens formasjon	58
Manipelhærens våpen og utstyr	59
Menne som ledet	60
Ed og disiplin	61
Den romerske leiren	62
<i>Socii</i> : De allierte	63

6. Kapittel VI Marius' militærreform	65
Rekruttering	65
Kohort: formasjon og bevæpning	66
'Marius' muldyr': en ny disiplin	66
<i>Aquila</i> : En samlende militærfane	67
7. Kapittel VII Militærreformen: politisk spill eller rekrutteringsløsning?	68
Marius' ressurser og politiske nettverk	68
Undersøkelse av Marius' <i>cursus honorum</i>	69
Politisk spill eller rekrutteringsløsning?	78
8. Kapittel VIII Konklusjon	88
Litteraturliste	90

Kapittel 1 Innledning

"As I have now replied to my calumniators, as far as my own character required, though not so fully as their flagitiousness deserved, I shall add a few words on the state of public affairs. In the first place, my fellow-citizens, be of good courage with regard to Numidia; for all that hitherto protected Jugurtha, avarice, inexperience, and arrogance, you have entirely removed. There is an army in it, too, which is well acquainted with the country, though, assuredly, more brave than fortunate; for a great part of it has been destroyed by the avarice or rashness of its commanders. Such of you, then, as are of military age, co-operate with me, and support the cause of your country [...]"¹

I 107 f.v.t.² reformerte Gaius Marius den romerske hæren. Reformen oppstod på et tidspunkt hvor Den romerske republikken hadde opplevd en periode med politisk uro som et resultat av erobringene i Middelhavet. Marius' reform var på ingen måte noen løsning på den politiske uroen, men har blitt oppfattet som et forsøk på å løse rekrutteringsproblemet som den romerske hæren opplevde etter konsekvensene av erobringer.³

I denne oppgaven skal jeg undersøke Gaius Marius' militærreform som ble gjennomført i 107. Utdraget ovenfor beskriver en tale Gaius Marius angivelig holdt før han reiste til felttoget i Numidia. Marius tok med seg nyrekrutterte forsterkninger hvor noen av rekruttene kom fra den eiendomsløse borgermassen som et resultat av militærreformen.

Denne typen rekruttering brøt med det tradisjonelle rekrutteringssystemet. Den romerske hæren hadde normalt fungert som en borgermilits før militærreformen. Det vil si at romerne rekrutterte borgere med tilstrekkelig eiendom/rikdom som kvalifiserte dem til hæren gjennom det vi kaller for eiendomskravet.⁴ Hovedsakelig var borgerne bønder, og de var ikke profesjonelle soldater. Det vil si at ved behov rekrutterte romerne soldater fra borgermassen, og sendte dem hjem igjen etter at det militære behovet var over.

Rekrutteringsutfordringene oppstod etter den romerske ekspansjonen i Middelhavet som startet etter den 2. Puniske krig på slutten av 200-tallet. Romernes krigføring resulterte i langvarige felttog som hindret mange av soldatenes håndtering av eiendom, som var utgangspunktet for å kvalifiseres til hæren.⁵ Dette er et eksempel som utfordret og reduserte

¹ Sal. *Jug.* 85.

² Alle årstall heretter er før vår tidsregning. Årstall etter vil bli spesifisert.

³ Matthews, Christopher. A. *On the Wings of Eagles: The Reforms of Gaius Marius and the Creation of Rome's First Professional Soldiers*. Cambridge Scholars Publishing. 2010. s. 9-18.

⁴ Matthews, s. 10-16.

⁵ *Ibid.* s. 10.

evnen til det tradisjonelle rekrutteringssystemet, siden konsekvensene av erobring resulterte i en fremvekst av eiendomsløse (*proletarii/capite censi*).⁶

Reformen har blitt betraktet som en løsning på det noen forskere kaller en rekrutteringskrise, siden det forekom en fremvekst av eiendomsløse borgere.⁷ Altså hadde romerne vansker med å rekruttere soldater. Den store fremveksten av eiendomsløse i henhold til romernes rekrutteringssystem gjennom eiendomskravet er den nærmeste årsaksforklaringen til fenomenet. Det er i henhold til slik årsaksforklaring jeg skal finne ut om Marius ønsket å løse, eller om det var andre interesser som var avgjørende for hans gjennomføring av militærreformen.

Problemstilling

Jeg skal løse oppgaven med følgende problemstilling: På hvilket grunnlag reformerte Marius den romerske hæren? Var det på bakgrunn av militær nødvendighet, eller populære/politiske årsaker? Og, i så fall, er det mulig å se om Marius hadde noen plan med reformen?

Vi vet veldig lite om hva slags plan Marius hadde personlig. I tillegg vet vi også relativt lite om Marius, men vi er heldigvis ikke helt blinde på mannen! Kildegrunnlaget til selve reformen er tynn, noe som naturligvis gjør det vanskelig å fastslå med sikkerhet hva som var grunnlaget for reformen. Jeg kommer til å undersøke Marius' politiske karriere og sette det i kontekst med rekrutteringsproblemet den romerske hæren opplevde. Dette mener jeg er nødvendig for å se om vi kan observere aspekter som tyder i retningen om Marius hadde noen plan med reformen.

Siden kildegrunnlaget til reformen er tynn har dette, etter min oppfatning, resultert at moderne forskning har etablert en rekke teorier tatt ut av en større kontekst. Jeg tenker da særlig på vurderingen av ytre strukturer som blir stadig påvirket gjennom romernes ekspansjon,⁸ som igjen setter Marius' militærreform som en løsning på rekrutteringsproblemet. Dette er noe jeg ønsker å diskutere i henhold til observasjonene fra Marius' politiske karriere.

⁶ Matthews, s. 10-11.

⁷ Gabba, Emilio. *Republican Rome: The Army & the Allies*. University of California Press. 1976. s. 10.

⁸ De ytre strukturene som blir påvirket etter romernes ekspansjon består av mange elementer. Senere i oppgaven skal jeg belyse noen av disse elementene (KAP III-IV), men det er ikke oppgavens hensikt å belyse alle. For opplysninger om denne tematikken anbefaler jeg kapitlene i Champion, Craig. *Roman Imperialism*. Blackwell Publishing Ltd. 2004.

Disposisjon

Jeg har valgt å svare på oppgavens problemstilling med følgende kapitler.

Kapittel II tar for seg de kilder som hovedsakelig står Marius nærme i tid. Marius skrev ikke noe selv, som vi vet om. Vi må altså lese andre kilder for å få innsikt i hvem Marius var og hva slags politisk virksomhet han gjorde. Jeg kommer til å introdusere de antikke forfatterne, deretter skal jeg se på troverdigheten og konteksten til kildene. Helt til slutt viser jeg til gjeldene teori fra moderne forskning.

Kapittel III er et bakgrunnskapittel som gir en introduksjon på den romerske ekspansjonen i Middelhavet etter den 2. puniske krig, og hva slags konsekvenser dette fikk. Deretter skal jeg gi en oversikt over Marius' liv og karriere.

Kapittel IV skal introdusere noen samfunnsstrukturer og institusjoner som er relevant for den politiske arenaen før og på Marius' samtid. Deretter skal jeg vise til tall og statistikk fra moderne forskning som tar for seg borgertall, og utfordringene som hører med denne type forskning. Jeg skal *ikke* ta del i selve debatten, men vise til hvorfor det er viktig å forstå hvor mange romerne var, og hvorfor det er vanskelig å fastslå med sikkerhet hva som kan ha vært de eksakte tallene på borgermassen. Disse tallene er relevante å forstå i henhold til romernes rekrutteringssystem, som er et av utgangspunktene for oppgaven.

I Kapittel V tar jeg for meg hæren før Marius. Jeg viser hvordan rekruttering foregikk, og hva slags formasjoner og disiplin som var gjeldene før Marius.

I Kapittel VI skal jeg gi en oversikt over hva slags endringer militærreformen til Marius gjorde i den romerske hæren. Denne oversikten er hovedsakelig militærbasert. Altså endringer i rekruttering og formasjon, og en ny type disiplin.

I Kapittel VII diskuterer jeg hva som kan ha vært Marius' plan med reformen i lys av eksempler fra de tidligere kapitlene, hvor jeg hevder at Marius hadde en politisk rettet plan for å styrke egen status og prestisje. Jeg undersøker Marius' politiske karriere og diskuterer deretter Marius' første konsulat da militærreformen ble gjennomført. Særlig vil kildene som jeg viser til i Kapittel II være sentralt, sammen med statistikkene fra Kapittel IV. Jeg vil vise til at romerne opplevde en dårlig rekrutteringsevne, og ikke en rekrutteringskrise. Dette vil jeg samtidig knytte opp med observasjoner fra Marius' politiske karriere, som jeg oppfatter som meget ambisiøs.

Avgrensning

Den geografiske avgrensningen vil hovedsakelig forholde seg til Italia og det vestlige Middelhav. Særlig Spania og Nord-Afrika er områder hvor Marius oppholder seg da han gjennomførte sin politiske karriere. Romerne hadde etter den 2. Puniske krig erobret deler av Spania og etablert to provinser: *Hispania Ulterior* og *Hispania Citerior*.⁹ Tidlig i karrieren tjenestegjorde Marius som soldat i Spania. Han ble senere guvernør i provinsen *Hispania Ulterior*.¹⁰ I 107 ble Marius valgt til konsul for første gang, hvor han ledet felttoget mot Jugurtha av Numidia (dagens Algerie).¹¹

Oppgavens fokus er å forholde seg til den tiden Marius levde (157-85) som var i perioden vi kaller for senrepublikken (ca. 150-31/27).¹² Jeg er likevel nødt til å vise til noen hendelser som skjer før 150. Hovedsakelig gjelder dette utviklingen etter 2. Puniske krig (218-204).¹³

Oppgaven kommer til å handle om Marius og den romerske hæren. Altså vil oppgavens hovedfokus være på borgersoldatene. Det vil si at oppgaven kommer ikke til å ta for seg marinen, eller de allierte (*socii*). Selv om de allierte var en viktig del av det romerske militæret har jeg valgt å kutte ut dette aspektet siden jeg har oppfattet at de allierte ikke var direkte tilknyttet Marius' militærreform. Grunnen til denne fremgangen er at de romerske borgersoldatene i hæren er mest relevant for reformen og er derfor prioritert. Jeg kommer dog til å gi en liten oversikt over de allierte i KAP IV. Marinen vil dessverre få liten oppmerksomhet i denne teksten. Jeg håper leseren vil tilgi meg for dette.

Metode

Jeg har benyttet meg av metoden aktør-strukturforhold på bakgrunn av det tynne kildegrunnlaget. Jeg mener at det er fornuftig å se om det er aktøren, altså Marius, som blir påvirket av strukturen, det vil si de politiske og militære forholdene i senrepublikken, eller omvendt.¹⁴ Jeg vil understreke at jeg ikke kommer til å forholde meg til Karl Marxs vurdering hvor mennesket som aktør er fritt, men blir begrenset av forhold eller omstendigheter

⁹ Crawford, Michael. *The Roman Republic*. 2nd Edition. Fontana Press. London. 1992. s. 52, Brunt. P.A. *Italian Manpower 225 B.C.-A.D. 14*. Clarendon Press. Oxford. 1971. s.433.

¹⁰ Plut. *Mar.* 6.1.

¹¹ Sal. *Jug.* 84.

¹² Schreiner, Johan. *Antikkens Historie*. Oslo. 2006. s. 135-148.

¹³ Crawford, s. 50-56.

¹⁴ Myhre, Jan Eivind. *Historie: En introduksjon til Grannlagsproblemer*. Pax Forlag A/S. Oslo. 2014. s. 165-169.

(strukturer), som oppfattes som tradisjon.¹⁵ Marius' politiske karriere resulterte i en militærreform som endret den romerske hæren, og han ble konsul syv ganger (den eneste i romerske historie som oppnådde det).¹⁶ Med andre ord så bryter Marius med tradisjonen. Siden Marius er en aktør som handler ulikt enn tidligere romerske aktører mener jeg det er fornuftig å se på hvorfor han handlet som han gjorde. Dette mener jeg er viktig å ta i betraktning når vi skal se på Marius' tidlige karriere, som kan oppfattes som ambisiøs, og kanskje egoistisk.¹⁷ Strukturen på Marius' tid hadde blitt preget av politisk uro. Den politiske uroen resulterte i et skille mellom to politiske adferd på 130-tallet, bestående av en side som ønsket å ivareta senatets interesser, mens den andre siden ønsket å benytte folkelig politikk for å redusere innflytelsen til førstnevnte.¹⁸ Jeg har forklart de historiske begrepene for de to ulike politiske sidene nedenfor. Det har blitt oppfattet at Marius ble påvirket av adferden som ønsket å redusere senatets innflytelse.¹⁹ Ved å undersøke denne type strukturer mener jeg kan bidra til å finne ut hva slags intensjon Marius hadde med reformen.

Begreper

Jeg vil her gi en oversikt over begreper som vil forekomme i oppgaven.

Optimates: hovedsakelig bestod denne gruppen av aristokrater som ønsket å opprettholde senatets makt og innflytelse i senrepublikken. De var politiske motstandere til *populares*.²⁰

Populares: politikere som benyttet folkelig politikk. Det vil si å nå ut til folket for politisk støtte, normalt rettet mot å redusere innflytelsen til *optimates*.²¹

Capite cenis/proletarii: borgere med liten eller ingen eiendom. Denne borgermassen var fritatt militærtjeneste.²²

Assidui: borgere med eiendom som er kvalifisert til militærtjeneste. Denne borgermassen var romernes rekrutteringsgrunnlag frem til Marius' reform.²³

¹⁵ Myhre, s. 165.

¹⁶ Matthews, s. 5-7.

¹⁷ Plut. *Mar.*45.7, Myhre, s. 165-166, 178-180.

¹⁸ Ravnå, Per-Bjarne. *Gresk og romersk politisk historie*. Cappelen Akademisk Forlag. 2006. s.134.

¹⁹ Robb, M.A. *Beyond Populares and Optimates*. Franz Steiner Verlag Stuttgart. 2010. s. 85.

²⁰ Iddeng, Jon. *Romerrikets Historie: Republikkens Vekst og Fall*. Dreyers Forlag. Oslo. 2014. s. 230.

²¹ *Ibid.* 230.

²² Iddeng, Jon. *Antikke Samfunn i Krig og Fred*. Novus Forlag. Oslo. 2003. s. 129.

²³ Brunt, P.A. *Ancient Culture and Society - Social Conflicts in the Roman Republic*. Chatto & Windus London. 1982. s. 11-13.

Kapittel II Kilder

Dette kapittelet skal vise til kilder vi vet om, og som tar for seg dokumentering og refleksjon over Gaius Marius' liv, politiske karriere, og militærreformer. Kapittelet vil bli delt inn i to deler. Første del skal vise til de antikke kildene. Andre del skal sette kildene i kontekst til moderne forskning.

Den danske historikeren M.H Hansen sier at en som driver med antikkforskning " [...] skyter med haglekudd." ²⁴ Det vil da si at det er vanskelig å fastslå saker helt nøyaktig i forskningen. For romersk historie er ikke dette noe unntak. I henhold til denne oppgaven er det få primærkilder som dekker akkurat problemstillingens spørsmål. Kildegrunnlaget om Marius' reformer er tynt, og dette har naturlig nok preget moderne forskning. Når det er sagt vet vi imidlertid en del om den senrepublikanske perioden hvor moderne forskning har dannet en rekke teorier basert på kildegrunnlaget. Dette er et av utgangspunktene for denne oppgaven.

Hansens 'haglekudd-teori' er først og fremst basert på manglende kilder i studier av de greske bystatene. ²⁵ Likevel finner jeg teoribegrepet passende for dette enkeltstudiet av Gaius Marius. Marius skrev ikke noe selv, som vi vet om. Det vil si at vi må finne informasjon om Marius hos andre forfattere. Dette medfører to utfordringer i studier av Marius: 1. kildenes troverdighet. 2. kildenes kontekst. Disse utfordringene er akademiske hindre som gjelder de fleste kilder innenfor historievitenskapen. Spesielt er kildenes troverdighet om antikken, fra en tid som er ganske fjern fra vår samtid, tidvis vrien å håndtere. Derfor er det viktig å lese kilder på en fornuftig måte. ²⁶ Eksempelene jeg har valgt viser til utdrag fra tre antikkforfattere: Sallust, Marcus Tullius Cicero, og Plutark.

I den første delen skal jeg gi en oversikt over Sallusts, Ciceros, og Plutarks bakgrunn, verk, skrivestil, og hvordan deres fremstilling av Gaius Marius er. Jeg mener dette er fornuftig for å gi innsikt i hva som kan ha fått forfatterne til å danne sine vurderinger av Marius. Grunnen til at jeg har valgt disse forfatterne er på bakgrunn av deres samtid og deres interesse for Marius. Med unntak av Plutark som levde og skrev godt og vel et århundre etter Marius' samtid har vi noen interessante kilder som tar for seg hvordan Gaius Marius kom til politisk makt, og hvordan hans politiske aktivitet ble oppfattet.

²⁴ Oversettelse fra engelsk: Hansen, Mogens Herman. *The Shotgun Method*. The University of Missouri Press Columbia and London. 2006. s. 1.

²⁵ *ibid.* KAP I.

²⁶ Lintott, Andrew. *Cicero as Evidence: A Historian's Companion*. Oxford University Press. 2008. s. 3-5, 422.

I den andre delen skal jeg vise til den generelle oppfatningen til Gaius Marius fra moderne forskning. Moderne forskning ser i stor grad på Marius' reformer som en nødvendighet for å øke den romerske rekrutteringsevnen.

Gaius Sallustius Crispus (86-34)

Gaius Sallustius Crispus, normalt kalt Sallust, var en romersk historiker som kom fra Amiternum (nær dagens Aquila).²⁷ Han skrev i alt 3 store verk, to av dem er bevart (*Bellum Catilinae*, og *Bellum Iugurthinum*), mens fra det tredje har vi kun bevarte fragmenter (*Historiae*). Den romerske retorikeren og forfatteren Quintilian sa at Sallust stod uten rivaler som den største romerske historiker.²⁸ Sallust var kjent for å ha introdusert en ny måte, eller stil, å skrive historie på. Dette var en av grunnene til Quintilians lovord. Moderne forskere har imidlertid en mer nøktern tolkning av Sallust som historiker.²⁹ Dette skal jeg komme tilbake til. Sallust er den nærmeste kilden vi har til Gaius Marius' militærreformer. Dette gjør han altså til en essensiell kilde til denne oppgaven. Før gjennomgangen av forfatterskapet skal jeg si litt om hans noe tynt dokumenterte karriere.

Sallusts' politiske karriere

Vi vet ikke så mye om Sallusts tidlige liv og karriere. Det er mange spørsmål tilknyttet hans obskure fortid før han dukker opp i historien som folketribun i år 52.³⁰ Det vi vet er at han hadde en kort politisk karriere, hvor han holdt vervene folketribun, praetor, og guvernør (*proconsul* i Africa Nova).³¹ Moderne forskere mener at Sallusts politiske karriere ikke kan forklares uten Gaius Julius Caesars støtte. Vi hører om at Sallust kjempet med Caesar i borgerkrigen mot Pompeius, og at han ble tildelt guvernørsetet i Afrika etter konflikten.³² Denne relasjonen er en av grunnene til at Sallust blant annet støttet *populares*-gruppen. Denne observasjonen er noe jeg tar med i betraktning når det kommer til Sallusts rolle som forfatter; særlig med tanke på at Marius tilhørte samme politiske gruppe. Etter drapet på Caesar trakk Sallust seg ut av politikken. Sallust var en *novus homo*, hadde kjempet mot *optimatene*, og hadde fiender blant adelsfolka (*nobilitas*).³³ Det vil si at livet hans stod i fare da hans

²⁷ Syme, Ronald. *Sallust*. University of California Press - Berkeley and Los Angeles. 1964 s. 7.

²⁸ Ibid s. 1.

²⁹ Ibid. s. 1-3.

³⁰ Ibid. s. 29.

³¹ Ibid. s. 29-38.

³² Ibid. s. 38.

³³ Ibid. s. 41, for fiender blant *nobilitas* se Syme 1964 KAP IV.

nærmeste allierte hadde gått bort. Men Sallust fant et tilfluktsted og et nytt kall: han skulle skrive historie.³⁴

Sallust som forfatter

Ovenfor ble det nevnt at Sallust ble lovpriset som den største romerske historikeren. Sallusts introduserte et nytt idiom i sjangerskriving som var potent og berusende.³⁵ Ronald Syme mener at Sallusts bidrag til det latinske språk var utvilsomt bra, men at hans kvalitet som historiker manglet nøyaktighet, innsikt, og integritet.³⁶ De bevarte tekstene til Sallust er monografier, altså spesifikke og avgrensede temaer. Og det er spesielt verket *Bellum Iugurthinum*, på norsk kalt Jugurthakrigen, vi skal forholde oss til.

Sallust mangler som historiker er for oss lett å bedømme. På Sallusts samtid var ikke historie det samme vitenskapelige faget som vi kjenner til i dag. Imidlertid er det oppfattet at Sallust har noen likheter med den greske historikeren Thukydid. Syme mener at de to delte samme synspunkt på menneskets natur, og at de var enige i oppfatningen av hvordan historie skulle skrives: konsentrert, selektivt og unngå det trivielle.³⁷ Videre var politikk tekstens tema, med psykologisk analysering og dramatisk presentasjon.³⁸

Sallusts kunnskap om eldre romersk historie var vag. Dette er muligens en av grunnene til at han skrev om hendelser som hadde skjedd nokså nærme hans egen samtid.³⁹ Tapet av *Historiae*-verket gjør det vanskelig å fastslå hvor langt hans historiekunnskap strakte seg, ettersom dette er blitt regnet som et stort prosjekt.⁴⁰

Bellum Iugurthinum

Bellum Iugurthinum ble skrevet i år 37. Verket tar for seg krigen i Numidia. Konflikten startet som en konsekvens av en trondisputt i det numidiske dynastiet. En av prinsene, Jugurtha, tok tronen med makt etter å ha drept en av sine brødre, og fordrevet bort den andre som dro til Roma og søkte assistanse.⁴¹ Krigen varte fra 111 til 105.

³⁴ Syme, 1964. s. 42.

³⁵ Ibid. s. 240.

³⁶ Ibid. s. 240.

³⁷ Ibid. s. 246.

³⁸ Ibid. s. 246.

³⁹ Ibid. s. 248.

⁴⁰ Se Syme, 1964 KAP XII.

⁴¹ Syme, 1964. s. 139.

Etter min oppfatning er verket interessant ikke bare på grunn av beskrivelsen av selve krigføringen, men også fordi vi kan se de politiske forholdene som Marius gjør storslagen karriere ut av. Som nevnt er Sallust den nærmeste kilden vi har til Marius' militærreformer. Denne hendelsen blir for første gang nevnt i *Bellum Iugurthinum*:

He [Marius] himself, in the mean time, proceeded to enlist soldiers, not after the ancient method, or from the classes, but taking all that were willing to join him, and the greater part from the lowest ranks. Some said that this was done from a scarcity of better men, and others from the consul's desire to pay court to the poorer class, because it was by that order of men that he had been honored and promoted; and, indeed, to a man grasping at power, the most needy are the most serviceable, persons to whom their property (as they have none) is not an object of care, and to whom every thing lucrative appears honorable.⁴²

Dette utdraget er viktig informasjon til oppgavens problemstilling. Som vi ser rekrutterte Marius soldater fra den eiendomsløse klassen. Imidlertid sier Sallust (eller andre antikke kilder) ingenting om at Marius oppløste eiendomskravet.⁴³ Som vi ser har Sallust to forklaringer på hvorfor Marius rekrutterte fra den eiendomsløse klassen. I den ene forklaringen beskriver Sallust at det var mangel på 'gode menn'. Jeg vil tro at Sallust referer til kvalifiserte borgere til hæren.⁴⁴ I den andre forklaringen beskriver han hendelsen som en slags form for takkegjeld fra Marius til borgerne i den eiendomsløse klassen, og legitimerer samtidig at 'de mest trengende er de mest brukbare'. Jeg mener at her mangler Sallust innsikt i hendelsen. Dette kan forklares på to måter. Før det første uttaler Sallust seg mot en lang romersk tradisjon (*mos maiorum*) basert på at de med eiendom var de best egnede soldatene; det var ifølge romerne disse borgerne som hadde noe å kjempe for, samtidig som de var pliktet ved nødvendighet å tjenestegjøre i hæren siden de var innehavere av eiendom.⁴⁵ De eiendomsløse ble kun kalt inn til tjeneste i nødssituasjoner. Hvordan kan da disse borgerne plutselig være 'de mest brukbare' i militærtjeneste ettersom deres militærbakgrunn så og si ikke fantes? For det andre er det vanskelig å godta at Marius skyldte de eiendomsløse noe i forbindelse med å sikre ham konsulembete. Sallust siterer en tale angivelig holdt av Marius hvor han takker borgerne som gjorde ham til konsul.⁴⁶ Sannsynligvis er talen benyttet som et dramatisk innspill,⁴⁷ men gruppen talen er rettet til var ifølge Sallust de eiendomsløse. Denne

⁴² Sal. Jug. 86.

⁴³ Keppie, Lawrence. *The Making of the Roman Army*. University of Oklahoma Press. 1984. s. 61-63.

⁴⁴ Rich, J.W. *The supposed Roman Manpower Shortage of the Later Second Century B.C.* *Historia*. 1983. s. 325.

⁴⁵ Syme, 1964. s. 163.

⁴⁶ Sal. Jug. 84-85.

⁴⁷ Syme, 1964. s. 163.

observasjonen er problematisk. De eiendomsløse hadde ingen politisk innflytelse i folkeforsamlingen som valgte konsuler på Marius' tid (eller i republikansk periode for den saks skyld). Altså gruppens påvirkning i den politiske arenaen Marius var avhengig av var ikke-eksisterende; det var først og fremst i folkeforsamlingen *comitia centuriata* som var avgjørende i henhold til å bli valgt til de øverste embetene. Det var de rikeste formueklassene som dominerte politiske valg da de hadde størst stemmetyngde i folkeforsamlingen. Dette vil bli forklart grundigere i KAP IV.

Sallust gir denne fremstillingen som en slags oppsummering etter at Marius ble valgt til konsul i 107:

Marius, who, as I said before, had been made consul with great eagerness on the part of the populace, began, though he had always been hostile to the patricians, to inveigh against them, after the people gave him the province of Numidia, with great frequency and violence; he attacked them sometimes individually and sometimes in a body; he said that he had snatched from them the consulship as spoils from vanquished enemies; and uttered other remarks laudatory to himself and offensive to them. Meanwhile he made the provision for the war his chief object; he asked for reinforcements for the legions; he sent for auxiliaries from foreign states, kings, and allies; he also enlisted all the bravest men from Latium, most of whom were known to him by actual service, some few only by report, and induced, by earnest solicitation, even discharged veterans to accompany him. Nor did the senate, though adverse to him, dare to refuse him any thing; the additions to the legions they had voted even with eagerness, because military service was thought to be unpopular with the multitude, and Marius seemed likely to lose either the means of warfare, or the favor of the people. But such expectations were entertained in vain, so ardent was the desire of going with Marius that had seized on almost all. Every one cherished the fancy that he should return home laden with spoil, crowned with victory, or attended with some similar good fortune.⁴⁸

Slik jeg tolker Sallust ser det ut til at Marius rekrutterte soldater fra den eiendomsløse klassen på bakgrunn av en populær innovasjon,⁴⁹ som var ment som et stikk mot adelsklassen. Som vi ser nevner ikke Sallust noe om at det var noen form for rekrutteringsmangel. Hvis dette stemmer mistenker jeg at Marius hadde en annen plan med reformen. I utdraget beskriver Sallust Marius' politiske holdning hvor han angivelig håner adelsklassen med at han har tatt fra dem konsulvervet. Hvorvidt Marius gjorde dette kan diskuteres. Men det er interessant at ifølge Sallust blir senatet utmanøvrert til å tro at Marius' innovasjon skulle ha negativ effekt blant befolkningen, når det tydeligvis hadde stikk motsatt effekt. Det tyder altså på at

⁴⁸ Sal. *Jug.* 84.

⁴⁹ Carney, Thomas Francis. *A Biography of C. Marius*. 2nd Edition Argonaut Inc. Publishers. Chicago. 1970 s. 28.

militærtjeneste var et positivt virkemiddel, noe som Marius kan ha innsett.

Forholdsbeskrivelsen mellom Marius og senatet gir inntrykk av at det naturligvis var en personlig seier for Marius å bli konsul. Selv om denne informasjonen er skrevet av en forfatter som etter alt å dømme var pro-Marius, er det ikke utenkelig at det stemmer. Som vi skal se senere var ikke Marius en populær mann blant *optimates* rekkene. Imidlertid er ikke Sallusts argumentasjon vanntett. Sallust skriver selektivt om Marius og gir få detaljer om støttespillere og allierte som Marius nesten må ha hatt for å bli konsul. Det kan ikke ha vært tilstrekkelig å nå ut til den eiendomsløse borgermassen.

Observasjonene nevnt ovenfor er noe jeg kommer til å drøfte nøyere senere i oppgaven.

Foreløpig ser vi at noen av de nevnte manglene til Sallust er tydelige. Stilen hans bærer preg av dramatiske endringer som blir fremstilt unøyaktig. I tillegg mistenker jeg at Sallust pynter litt på omtalen om Marius, muligens på bakgrunn av *populares*-holdningen.⁵⁰ Til tross for det er Sallust en viktig leverandør av informasjon om Marius.

Marcus Tullius Cicero (106-43):

Cicero var en av senrepublikkens store aktører. Han er en av forfatterne fra republikken som leverer informasjon om Marius, og vi vet mye om Cicero takket være godt bevart dokumentering fra hans egen samtid. Mye av dokumentering kommer fra Cicero selv, hvor særlig brevvekslingene til og fra Cicero gir god innsikt i hans voksne liv.⁵¹ I tillegg til brevvekslingene har vi også bevarte taler som Cicero gjennomførte i juridisk sammenheng, og sist, men ikke minst, har vi noen av hans filosofiske verk. Vi vet altså mye om Cicero. Som sagt gir den bevarte informasjonen fra Cicero også innsikt i perioden rundt hans egen tid. Men en god del av informasjonen er sett fra Ciceros eget perspektiv.⁵² Det vil si at det viktig å forstå konteksten til Ciceros tekster for å gi en fornuftig og nøyaktig tolkning.⁵³ Før vi ser på eksemplene som skal belyse Ciceros kontekst skal jeg gi en liten fremstilling av Ciceros karriere. Det er ikke lett å gi en kort beskrivelse av Ciceros liv og karriere, siden vi vet så mye om ham. Men jeg har forsøkt å forenkle dette så godt som mulig!

⁵⁰ Sallust er mest kjent for sin beundring av Caesar. Men med tanke på at Marius og Caesar er tolket som *populares*-aktører mistenker jeg også at Sallust behandlet Marius på samme måte, da Sallust også regner som en *populares*. Syme, 1964. s. 2, 17-21, 162. Carney, s. 3.

⁵¹ Stockton, David. L. *Cicero: A Political Biography*. Oxford University Press. 1971. s. vii.

⁵² Ibid. s. vii.

⁵³ Lintott, 2008. s. 3.

Ciceros politiske karriere

Gjennom sin karriere utmerket Cicero seg innenfor områdene jus, talekunst, filosofi og politikk. Familien til Cicero tilhørte ridderstanden, og han vokste opp i Arpinum (samme område som Marius kom fra).⁵⁴ Selv om han kom fra bygda var det Roma som skulle bli Ciceros habitat. Allerede i sin barndom ble han lovprist som et vidunderbarn som ville nå langt.⁵⁵ I tidlig ungdom gikk han i lære hos greske lærere hvor han ble introdusert for filosofi og talekunst. Siden Cicero tilhørte ridderstanden hadde han tilgang til et etablert nettverk som bidro til utdanning og videre inspirasjon.⁵⁶ En av de viktigste personene fra dette nettverket var juristen Quintus Scaevola, som lærte Cicero jus og romersk lov.⁵⁷

Etter ungdomstiden begynte Cicero med sin politiske karriere. I tidlig fase tok han oppdrag som aktor og forsvarstaler, noe som han gjorde veldig bra. Talene mot den korruperte embetsmannen C. Verres og forsvarstalen for S. Roscio var to viktige og betydningsfulle seire for Ciceros karriere.⁵⁸ Ciceros egenskaper som taler gjorde han kjent og styrket hans anseelse. Etter perioden som taler begynte han på den politiske stigen *cursus honorum*.

Et fascinerende fenomen med Ciceros politiske karriere er at han presterte å bli valgt til alle vervene i *cursus honorum* i *suo anno*. Det vil si at Cicero var akkurat gammel nok innenfor romersk lov til å stille til verv: quastor i 75, aedile i 69, praetor i 66, og til slutt consul i 63.⁵⁹ Cicero selv la ikke skjul på at hans karriere var en ganske flott prestasjon, ettersom han oppnådde tittelen *novus homo*.⁶⁰ *Novus homo* var ingen hederstittel siden man ikke kom fra noen prestisjetung familie. Men Cicero ser ut til å ha snudd kritikken ved å si at dette gjorde det til en enda større prestasjon.⁶¹

Slutten av Ciceros karriere ble preget av urolighetene som oppstod i siste del av senrepublikken. Påvirkningen fra det første triumviratet, borgerkrigen mellom Caesar og Pompeius og mellom Antonius/Octavian og Cassius/Brutus resulterte i at Cicero dedikerte

⁵⁴ Ibid. s. 2.

⁵⁵ Plut. *Cic.* 2.2.

⁵⁶ For Ciceros nettverk se: Stockton s. 4-7.

⁵⁷ For retorikk: Stockton, s. 4, for jus: Harries, *Cicero and the Jurists: From citizens' Law to the Lawful State*. 2006. s. 17-18.

⁵⁸ Se Cic. *Ver.* og Cic. *S. Rosc.*

⁵⁹ Se Plut. *Cic.* 6.1-11.2.

⁶⁰ Cic. *Agr.* 2.1-4, Lintott. 2008. s.139.

⁶¹ Cic. *Agr.* 2.1-4.

mye av sin tid til å skrive sine filosofiske verk. Cicero var politisk engasjert i konfliktene, og som konsekvens ble han et offer for proskripsjon 7. desember i år 43.⁶²

Ciceros politiske holdning

Ciceros politiske syn er noe som må belyses i henhold til informasjonen gitt ovenfor. Cicero var meget opptatt av *res publica*. Det vil si at offentlige saker, og statens *status quo* var for Cicero viktig å opprettholde. Dette preget spesielt hans holdning mot maktsøkende aktører og politiske innovasjoner. Med andre ord ble ikke Gaius Marius satt særlig pris på sett fra Ciceros perspektiv. En annen holdning Cicero hadde til *res publica* var at han var fast bestemt på hvem som skulle styre staten. Det vil si at Cicero hadde et oligarkisk syn på hvordan staten skulle styres. W. K. Lacey og B.W.J.G Wilson sier: "In Cicero's day however there were some, and Cicero was amongst them, who had begun to understand that government involves collective concern by the governing classes for the welfare of the governed."⁶³ Tankegangen styres av at eliten skal opprettholde hegemoni og skal lede. Denne filosofiske retningen skal vi se preget Ciceros måte å tolke Marius på. I tillegg var Cicero på *optimatenes* side, som han oppfattes som den sterkeste forbindelsen til hans eget syn på *res publica*.

Ciceros kontekst

Vi har nå kommet frem til å se på hvordan Cicero tolket og framstilte Marius i sine tekster. Det er to måter å gå frem her. For det første må man ta forholdet mellom Marius og Cicero i betraktning. Cicero vokste opp i skyggen av Marius' storhetstid, og som vi så kom de fra samme område. Men deres politiske agendaer var helt forskjellige. Marius er oppfattet som en av *populares*,⁶⁴ mens Cicero var en av *optimates* tvers igjennom. Som vi skal se påvirket dette Ciceros tolkning av Marius. For det andre er det viktig å se på innholdet i tekstene, og hvem de er rettet mot. Cicero skrev og talte hovedsakelig i henhold til tre typer publikum, og benyttet seg av en bestemt formidling til hver gruppe. Dette kan eksempelvis forklares slik: 1) forsvarstaler og lignende ble holdt for folkeforsamlinger, 2) politiske taler ble holdt for senatet, 3) filosofiske verk og brevvekslinger ble skrevet for venner og lærde.⁶⁵ Det vil si at for å forstå teksten innhold må vi se på hvilken type publikum teksten var rettet mot. Dette er

⁶² Stockton, s. 332.

⁶³ Lacey, W.K. Wilson, B.W.J.G. *Marcus Tullius Cicero - Res Publica*. Oxford University Press. 1970. s. 1.

⁶⁴ Stockton, s. 95.

⁶⁵ Lintott, 2008. s. 3-33, 60-67, 436-445.

utfordrende. Cicero har en tendens til å si riktige ting til det rette publikum, som videre skaper forvirring når det gjelder å tolke hans synspunkter.⁶⁶

Ciceros holdning til Marius ser vi varierer med tanke på hans kontekst. Det vi vet er at Marius blir sjeldent omtalt positivt, og ofte negativt. Den positive tendensen oppstod normalt da Cicero holdt en offentlig tale. Det å nå et bredt publikum med et historisk innspill eller nevne tidligere og prestisjetunge aktører var en kjent rutine i romersk retorikk.⁶⁷ Cicero benyttet seg blant annet av dette. De beste eksemplene hvor Marius blir omtalt positivt lyder slik:

The only thing which I find it possible to blame him [Verres] in is,—that he, a most moderate and upright man, invited you, a man full of adultery, and crime, and wickedness, to his house; that he, who had been and was connected by ties of hospitality with Caius Marius, with Cnaeus Pompeius, with Caius Marcellus, with Lucius Sisenna, your defender, and with other excellent citizens, added your name also to that of those unimpeachable men.⁶⁸

I recollected, O judges, that that godlike man, sprung from the same district as myself, for the preservation of this empire, Caius Marius, in extreme old age, when he had escaped from violence little short of a pitched battle, first of all hid his aged body up to his neck in the marshes and from thence crossed over in a very little boat to the most desolate regions of Africa, avoiding all harbours and all inhabited countries. And he preserved his own life, that he might not fall unavenged, for the most uncertain hopes, but still for his country.⁶⁹

Utdragene ovenfor er fra juridiske taler Cicero holdt. I det første utdraget blander Cicero Marius inn med andre 'gode borgere', sannsynligvis for å sikre seg oppmerksomheten til publikummet og for å sette motstander Verres i dårlig lys med sammenligningen. I det andre utdraget nevner Cicero at han er fra samme område som Marius, som kunne oppfattes som en god forbindelse, og beskriver ham samtidig som en patriotisk og modig gammel mann.

I de offentlige talene benyttet Cicero altså seg av retoriske teknikker for å fremme sin egen sak. I språkforskningen blir slik fremgang kalt for fylde (*copia*), hvor hensikten er å overbevise sin egen sak for så mange som mulig av de fremmøtte og dommerpanelet.⁷⁰ Med andre ord kan vi ikke godta at Ciceros holdning til Marius gjennom slike taler er genuint, da

⁶⁶ Ibid. s. 3-4.

⁶⁷ Vestrheim, G, Østmoe. T. *Klassisk Talekunst*. Vidarforlaget. Oslo. 2009. s. 153-158.

⁶⁸ Cic. *Ver.* 2.2.110.

⁶⁹ Cic. *Sest.* 50.

⁷⁰ Vestrheim, 2009. s. 156.

hensikten med å benytte slike omtaler var ment for å fremme Cicero selv ved å vinne rettssaker.⁷¹

Særlig i de filosofiske verkene leser vi at Cicero mener det stikk motsatte enn det han har uttalt i offentlige taler. Verkene *de Natura Deorum* og *de Officiis* er eksempler på hvor konteksten til Ciceros er skrevet fra et politisk og filosofisk perspektiv. Hovedsakelig skriver Cicero i en dialogform i begge verkene. Det vil si at han portretterer seg selv med andre bekjente hvor det blir tatt opp filosofiske aspekter som moral og praktisk etikk til diskusjon.⁷² Altså får vi her formodentlig en oppfatning om hva Cicero *egentlig* mener om saker og ting. Marius blir i disse verkene omtalt helt annerledes enn i de offentlige talene vist ovenfor:

Why is my uncle Publius Rutilius, a man of stainless honour and also of consummate learning, now in exile? Why was my comrade Drusus murdered in his own home? Why was that pattern of principle and wisdom, the chief pontiff Quintus Scaevola, assassinated in front of the statue of Vesta? Why before that were so many leading citizens also made away with by Cinna? Why had that monster of treachery Gaius Marius the power to order the death of the noblest of [81] mankind Quintus Catulus? The day would be too short if I desired to recount the good men visited by misfortune; and equally so were I to mention the wicked who have prospered exceedingly. For why did Marius die so happily in his own home, an old man and consul for the seventh time?⁷³

It is such cases as these that sometimes perplex us in our consideration, when the point in which justice is violated does not seem so very significant, but the consequences of such slight transgression seem exceedingly important. For example, it was not so very wrong morally, in the eyes of Marius, to overreach his colleagues and the tribunes in turning to himself alone all the credit with the people; but to secure by that means his election to the consulship, which was then the goal of his ambition, seemed very greatly to his interest.⁷⁴

Jeg skal ikke gi noen helhetsbeskrivelse av verkene. Men heller kommentere Ciceros holdning til Marius. Ciceros beskriver Marius i henhold til verkens perspektiver. Verkene nevnt ovenfor representerer to type filosofiske innhold: *de Natura Deorum* (teologi/moral), *de Officiis* (etikk).⁷⁵ Cicero beskriver hendelser forårsaket eller gjort av Marius som eksempler i sin filosofiske fremgang. Hovedsakelig er Cicero ikke imponert over Marius' politiske virksomhet. Cicero kritiserte spesielt måten Marius oppnådde sitt første konsulat, hvor Cicero

⁷¹ Lintott, 2008. s. 216-217.

⁷² Ibid. s. 351.

⁷³ Cic. *N.D.* 80-81.

⁷⁴ Cic. *Off.* 3.81.

⁷⁵ Lintott, 2008. s. 350-373.

argumenterer at Marius ble konsul på uærlig vis.⁷⁶ Denne typen argumentasjon står i stil med diskusjonsformen i *de Officiis*. Etter at Marius fikk kommandoen i Numidia skal han fra Ciceros perspektiv ha gjort et etisk brudd med å gå imot sin hærfører Metellus Numidicus.⁷⁷ Marius var en av offiserene til Metellus før han overtok kommandoen. Denne forskjellen tilknyttet Marius' handling i 107 er det Cicero reagerer negativt på. Ciceros reaksjon i utdraget fra *de Natura Deorum* er drøftet i forbindelse med et religiøst syn på rettferd.⁷⁸ Her bruker Cicero Marius som et eksempel på at gudenes måte å vise rettferdighet på er strenge. Retorikken hans bærer også preg av at Marius er en av verstingene som har forvridt rettferdighetsprinsippet til gudene, spesielt med tanke på at han blir omtalt som et 'monster av forræderi'.⁷⁹ Etter en slik uttalelse må poenget være at Cicero hadde en negativ personlig innstilling til Marius i sine filosofiske verk. Vi hører om at Cicero anerkjente Marius' kvaliteter og ferdigheter som general. Men slik omtale ble sagt i forbindelse da romerne stod ovenfor kriser som, fra Ciceros perspektiv, kunne skade *res publica*.⁸⁰ Bortsett fra det hadde Cicero et negativt syn på sin medborger fra Arpinum.

For å bruke Cicero som kilde, er det altså viktig å forstå konteksten og publikummet han skrev eller talte for.⁸¹ Cicero er en av de nærmeste kildene til Marius' egen samtid, og han har samtidig politiske meninger fra sine filosofiske verk som er nyttig. Særlig fra med tanke på at vi snakker om en etablert *optimates* som Cicero, og hans syn på *populares*-helten Marius kan Ciceros skrifter derfor gi indikasjoner om hvordan Marius ble oppfattet av den førstnevnte politiske gruppen.

L. Mestrius Plutarch (ca. 45-120 e.v.t.)⁸²

Plutark, som vi kaller ham på norsk, var en gresk forfatter og filosof i romersk keisertid. Plutark kom fra Khaironeia i Hellas hvor han levde mesteparten av sitt liv og hvor han skrev verkene sine. Han hadde en liten karriere som lokalpolitiker og var i sine eldre dager en prest ved Delfi.⁸³ Han skrev hovedsakelig biografier om kjente greske og romerske aktører. Fra forskningen er disse verkene kjent som 'Parallellbiografiene', hvor vi har bevart 22 av 23

⁷⁶ Cic. *Off.* 3.79.

⁷⁷ Lintott, 2008. s. 372, Cic. *Off.* 3.79-82.

⁷⁸ Lintott, 2008. s. 350-352.

⁷⁹ Lintott, 2008. s.354, Cic. *N.D.* 81.

⁸⁰ Cic. *Off.* 1.76.

⁸¹ Lintott, 2008. s. 3-32.

⁸² Duff, Tim. *Plutarch's Lives - Exploring Virtue and Vice.* s. 1.

⁸³ *Ibid.* s. 1.

tekster.⁸⁴ I forbindelse med Parallellbiografiene skrev Plutark en biografi om Gaius Marius, som var forbundet med en biografi om kong Pyrrhos av Epeiros.⁸⁵ Jeg skal ikke ta opp tematikken om parallellen mellom Pyrrhos og Marius. For i denne oppgaven er biografien om Marius viktigst.

Tolkning av Plutarks forfatterskap

Plutark var meget fascinert av gresk og romersk historie fra klassisk tid. Altså før hans egen samtid. Denne fascinasjonen preget skrivestilen hans og verkene hans var hovedsakelig tilrettelagt lesere av samme fascinasjon.⁸⁶ Plutark skrev som sagt i keisertiden, som har blitt tolket som en tid hvor det for romerne var populært å se tilbake til deres gamle fortid. Det vil si at Plutark er en viktig person med dokumentering av veksten for denne interessen.⁸⁷

Skrivestilen bærer noen ganger preg av en slags mytisk tolkning av personen teksten handler om. Tiden Plutark selv skrev i kan være en forklaring på dette.⁸⁸ Dette gjelder blant annet Marius. Plutark beskriver Marius som den tredje grunnleggeren av Roma,⁸⁹ og at han angivelig skal ha blitt anerkjent som militærarvtageren til Scipio Aemilianus.⁹⁰ Slike beskrivelser hører vi først fra Plutark. Om dette stemmer er vanskelig å si. Vi vet at Marius tjenestegjorde under Scipio Aemilianus, men selve anerkjennelsen står for Plutarks regning. Ifølge Plutark ble også Marius av folket kalt den tredje grunnleggeren av Roma etter han slo tilbake den germanske invasjonen i år 104. Plutark er den eneste kilden vi har til denne hyllesten. Men denne beskrivelsen er sannsynligvis en dramatisk effekt for leseren (Plutark har blant annet benyttet lignende beskrivelse i et annet verk).⁹¹ I tillegg skal Marius ifølge Plutark ha skutt flammer ut av øynene mot en snikmorder som prøvde seg.⁹² Spesialeffekter er vel og bra, men troverdighetsmessig tar jeg avstand fra denne beskrivelsen.

Takket være Plutark har vi en rekke tekster som tar for seg enkeltaktører fra Den romerske republikken. Når Plutark ikke var i Khaironeia og skrev, reiste ham som regel, særlig til Athen eller Roma. På sine reiser leser vi at han oppsøkte biblioteker og informanter eller

⁸⁴ Ibid. s. 2.

⁸⁵ Ibid. s. 101-130.

⁸⁶ Ibid. s. 4.

⁸⁷ Lamberton, Robert. *Plutarch*. Yale University Press New Haven and London. 2001. s. 188.

⁸⁸ Ibid. s. 74-91: Dette gjelder særlig tekstene som tar for seg personer som Romulus, Thesevs, Lykurg etc. Plutark benytter lignende beskrivelser av disse personer i andre tekster også (Lamberton. 2001. KAP II).

⁸⁹ Plut. *Mar.* 27.5.

⁹⁰ Ibid. 3.3.

⁹¹ Lamberton, s. 188-195: For sammenligning av 'grunnleggere' av Roma se Plut. *Cam.* 31.2 og Liv. 5.49.

⁹² Plut. *Mar.* 39.2: "Man, dost thou dare to slay Caius Marius?".

lærde (i tillegg hadde han etter all sannsynlighet et stort bibliotek i Khaironeia).⁹³ Plutark var en kunnskapsrik mann og sannsynligvis hadde han bedre tilgang til enkelte kilder som for oss er tapt.⁹⁴ Men tekstene må behandles med omhu. Plutark har i moderne tid blitt behandlet med kritikk siden han i liten grad oppgir kilder.⁹⁵ Dette gjør det vanskelig å bedømme troverdigheten av teksten innhold. Robert Lamberton sier at for å belyse Plutarks kilder må man først starte med Plutarks egne erkjennelser, hvor han legger til;

But those acknowledgments will account only for a small amount of information imparted in the *Life* in question, and the scholar will have to proceed to ask, next, which other authors elsewhere cited by Plutarch are likely sources for the unattributed information and, finally, what other possible known authors might have tapped.⁹⁶

Altså mener Lamberton at det er fornuftig å sammenligne andre forfattere som har skrevet om samme eller lignende tema som Plutark gjorde for å kunne fastslå hans sammensetning. Jeg er for så vidt enig med Lamberton, men dette er utfordrende å gjøre i henhold til verket om Marius. Særlig om Marius' tidlige liv. Det finnes ingen veldokumenterte tekster enn Plutarks biografi om Marius som dekker denne delen av Marius' liv. Imidlertid er det mulig å kryssjekke informasjon om Marius' politiske karriere, særlig hans perioder som konsul. Det er blitt hevdet at Plutark benyttet kilder som var fiendtlige til Marius; Tim Duff mener at Plutark primært brukte Rutilius Rufus' minner om Cornelius Sulla til vurdering av Marius.⁹⁷ Dette må tas med i betraktning når man vurderer biografien om Marius.

Biografien om Marius

Plutarks biografi om Marius omfatter hele livet hans. Mye av Marius' tidlige liv vil bli beskrevet i bakgrunnskapitlet. Foreløpig skal vi se på Plutarks vurdering av Marius. Plutark fremstiller Marius negativt i verket. Men, selv om Plutark ikke eksplisitt sier det, ble Marius også sett på som en begavet mann som oppnådde store prestasjoner.⁹⁸ Plutark leverer også en beskrivelse av Marius' rekruttering av eiendomsløse borgere:

He [Marius] was triumphantly elected, and at once began to levy troops. Contrary to law and custom he enlisted many a poor and insignificant man, although former commanders had not accepted such

⁹³ Duff, s. 1-13, Lamberton, s. 12-16.

⁹⁴ Lamberton, s. 14-15.

⁹⁵ Ibid. s. 13-14: Plutark skal ha brukt notatbøker (*hypomnemata*) som man antar inneholdt noe av kildematerialet hans. Hadde vi kunnet dedusere notatene ville vi ha visst mer om Plutarks måte å sammensette tekstene sine på, men disse notatene er ikke bevart.

⁹⁶ Lamberton, s. 14.

⁹⁷ Duff, s. 101.

⁹⁸ Ibid. s. 101.

persons, but bestowed arms, just as they would any other honour, only on those whose property assessment made them worthy to receive these, each soldier being supposed to put his substance in pledge to the state. [2] It was not this, however, that brought most odium upon Marius, but the boldly insolent and arrogant speeches with which he vexed the nobles, crying out that he had carried off the consulship as spoil from the effeminacy of the rich and well-born, and that he had wounds upon his own person with which to vaunt himself before the people, not monuments of the dead nor likenesses of other men.⁹⁹

Her er det ikke usannsynlig at Plutark har tatt i bruk beskrivelsen fra Sallust. Imidlertid legger Plutark stor vekt på Marius' holdning mot adelsklassen. Nesten halvparten av biografien tar for seg Marius' kamp mot utenlandske fiender og politiske motstandere. Sistnevnte fenomen ble fra Plutarks perspektiv sett på som negativt. Plutark beskriver Marius som en mann som manglet moral, og av dårlig natur hadde en aggressiv og hensynsløs holdning.¹⁰⁰ Denne vurderingen har vi sett at Cicero også hadde. Jeg vil tro etter Duffs vurdering at Plutarks dårlige inntrykk av Marius er styrt av det kildegrunnlaget Plutark hadde til rådighet da han skrev biografien. Like før slutten av verket oppsummerer Plutark, Marius som en grisk og maktgal gammel mann:

So fierce and inexorable was the passion for directing that war which had been instilled into him by his envy and lust of power. And therefore, though he had lived to be seventy years old, and was the first man to be elected consul for the seventh time, and was possessed of a house and wealth which would have sufficed for many kingdoms at once, he lamented his fortune, in that he was dying before he had satisfied and completed his desires.¹⁰¹

Plutark legger stor vekt på at Marius var en militærmann. Selv om Plutark ikke eksplisitt sier det, var Marius' prestasjoner i hæren det som ledet til hans storhetstid.¹⁰² Denne observasjonen tyder på at uten suksess i hæren ville Marius' karriere sett annerledes ut. Slik jeg tolker Plutark fra utdraget ovenfor beskriver forfatteren Marius som en person som ikke skjønnte at nok var nok. Altså at Marius, selv i gammel alder, var innstilt på å søke så mye ære og anseelse som mulig. Dette er blant annet en av grunnene til Plutarks moralvurdering av Marius.¹⁰³ Plutark hevder også at Marius på dødsleiet skal ha opplevd en vrangforestilling om en siste kommando i øst mot kong Mithradates.¹⁰⁴

⁹⁹ Plut. *Mar.* 9.1-2.

¹⁰⁰ Duff, s. 126-130; Plut. *Mar.* 26.1-6, 32.1-3.

¹⁰¹ Plut. *Mar.* 45. 7.

¹⁰² Duff, s. 122.

¹⁰³ Ibid. s. 121-126.

¹⁰⁴ Duff, s. 120, Plut. *Mar.* 45.2.

Biografien om Marius er et omfattende og enestående verk. Ingen andre dokumenterer livet til Marius i så stor grad som Plutark gjorde. Likevel er troverdigheten rundt verket et problem. Tiden Plutark skrev på er også noe man må ta med i betraktning. De mytiske fremstillingene er særlig en indikasjon på dette kan ha blitt ment som virkemidler til underholdning. Selv om Plutarks fascinasjon av eldre tider inspirerte han til å skrive, vil jeg si at slike beskrivelser er uheldige da det svekker forfatterens troverdighet. Avstanden tidsmessig mellom Marius og Plutark er ganske stor. I takt med at Plutarks manglende evne til å oppgi kilder gjør det vanskelig å fastslå hvordan han kom frem til sin vurdering av Marius. Med tanke på at Marius blir negativt fremstilt tyder det på at Plutark kan ha hatt, eller kun benyttet seg av kilder som var anti-Marius. Særlig med tanke på at Plutark på slutten av verket sier: "So, then, Marius died, seventeen days after entering upon his seventh consulship. And immediately Rome was filled with great rejoicing and a confident hope that she was rid of a grievous tyranny."¹⁰⁵

Gjeldene teori

Claude Nicolet:

Marius' reform was no more than the culmination of a long-standing recruiting crisis; its consequences were undeniably profound, but they were not immediate. All the same, such an abrupt change in the sociological basis of recruitment and the terms of service inevitably produced changes of mentality and behavior which made the Roman armies of the first century BC very different from those of earlier times, as well as transforming relations between them and the City as a whole.¹⁰⁶

W.V Harris:

It is not fashionable to suppose that there was much exercise of popular sovereignty at Rome in the second century, least of all in foreign affairs. There was, however, one way in which popular will must have had some effect from time to time, and that was in regard to war. There was a recurrent and increasing difficulty in recruiting soldiers for the Roman army, and this difficulty eventually became a serious crisis. The reduction of the minimum census of the fifth class from eleven thousand to four thousand *asses*, an action designed to increase the number of citizens eligible for military service, which was probably taken at some date between 200 to 150, and the eventual "proletarianization" of the Roman army by Marius in 107 were consequences of this problem.¹⁰⁷

Utdragene fra forfatterne ovenfor er eksempler fra moderne forskere som tyr til en allmenn oppfatning av Marius' reform. I moderne forskning er det særlig ytre faktorer i den militære

¹⁰⁵ Plut. *Mar.* 46.5.

¹⁰⁶ Nicolet, Claude. *The world of the citizen in Republican Rome*. Batsford Academic and Educational Ltd. London. 1980. s. 93.

¹⁰⁷ Champion, s.27.

og politiske utviklingen fra midt- til senrepublikken som styrer teoriene om Gaius Marius' reform. Disse oppfatningene er i stor grad styrt av den manglende rekrutteringsevnen romerne opplevde. Denne forklaringen er selvfølgelig ikke en gal framstillingen om tematikken. Men de gir liten eller ingen oppmerksomhet om *hvorfor* Marius personlig reformerte hæren i 107. Som vi har sett gir de nærmeste og bevarte antikke kildene ingen informasjon om at Marius konkret gjorde disse endringene på bakgrunn av rekrutteringskrisen.

Det er i henhold til slike typer teorier jeg ønsker å undersøke hva som kan ha vært årsaken til at Gaius Marius reformerte den romerske hæren.

Kapittel III Bakgrunn

I dette kapitlet skal jeg gi en oversikt over essensen av krig og ekspansjon før og under senrepublikken og se hvordan dette påvirket politiske og sosiale aspekter i perioden. Videre skal jeg presentere bakgrunnen til Gaius Marius i lys av observasjonene fra senrepublikken. Denne fremgangsmåten er viktig, fordi jeg mener det er fornuftig å se om Gaius Marius var, eller ble, et produkt av samtidens turbulente utvikling i lys av et aktør-/strukturforhold.

Krig og ekspansjon

Etter å ha gått seirende ut av den 2. Puniske krig (218-201) mot Hannibal Barca var store deler av Middelhavet kontrollert av romerne. Romerne betraktet spesielt den vestlige delen av Middelhavet som "vårt hav", *mare nostrum*. Bare de hellenistiske kongerikene i øst var seriøse konkurrenter i det østlige Middelhavet. Under den 2. Puniske krig var romerne samtidig i krig mot Makedonia, men konflikten bar ikke preg av store trefninger. I alt kjempet romerne i fire kriger mot Makedonia (ca. 214-148). Fra andre til fjerde makedonske krig kjempet romerne med større militærinnsats. Krigene resulterte i løse fredsavtaler og en betydelig redusering av makedoniernes makt i det østlige middelhav.¹⁰⁸ På 130-tallet var Makedonia, Hellas og deler av Lilleasia underlagt romersk kontroll.

Som vi ser skjedde ekspansjonen i et vanvittig tempo. Et tempo som romerne kanskje ikke hadde regnet med. Konsekvensene av den romerske ekspansjonen er det som er interessant i denne sammenheng. For romerne hadde drevet med krigføring nesten helt siden erobringen av Italia, og på midten av 100-tallet var de herrer over Middelhavet. Derfor skal vi se på noen høydepunkter fra senrepublikken som ble et resultat av romernes voksende dominans.

Senrepublikken

Den romerske senrepublikken er den siste perioden i republikkens historie. Dateringen av senrepublikken er diskutabel, men jeg har valgt å holde meg til Johan Schreiners

¹⁰⁸ Le Glay, Marcel. Voison, Jean-Louis. Le Bohec, Yann. *A History of Rome 4th Edition*. Wiley-Blackwell. 2009. s. 91-6.

periodisering: ca. 150-31/27.¹⁰⁹ Fra denne periodiseringen vil tidsrommet 150-107 være hovedfokuset.

Etter mange kriger og erobringer var Den romerske republikken i dette tidsrommet en etablert stormakt i Middelhavet. Republikkens originale natur som en bystat utviklet seg til et imperium. De regjerte mange utenlandske områder direkte som provinser, andre steder utøvde de et uformell hegemoni.¹¹⁰ Polybios, som selv var delaktig i samtidens begivenheter, erkjente den romerske utviklingen:¹¹¹

"For it was their victory over the Carthaginians in this war, and their conviction that thereby the most difficult and most essential step towards universal empire had been taken, which encouraged the Romans for the first time to stretch out their hands upon the rest[...]"

Den romerske suvereniteten i Middelhavet er udiskutabel. I tillegg ervervet republikken store mengder rikdommer og krigsbytter. Byen Roma, som høstet det meste av disse godene, fikk en blomstrende økonomi, etterfulgt av sosiale og politiske utviklinger.¹¹²

Hærens strukturelle problemer

Den romerske hæren ble påvirket av erobringenes store omfang. Ekspansjonen som hadde underlagt mange områder krevde et utvidet militært nærvær for å ivareta romernes interesser.¹¹³ Problemet var rett og slett ordningen rundt å tilfredsstille dette nærværet. Hinderet lå i hærens strukturer. Før Marius' reformer var hæren basert på et system som kun¹¹⁴ tillot borgere med tilstrekkelig eiendom å kjempe i hæren. Fra forskningen er dette bedre kjent som eiendomskravet. Tematikken om eiendomskravet skal jeg komme tilbake til senere i oppgaven. I denne fasen er det viktig å vise til hvordan eiendomskravet førte til problemer som følge av ekspansjonen. Romernes langvarige og oversjøiske kriger resulterte i at borgerne som kjempet fikk en vanskelig oppgave med å kombinere rollen som soldat og bonde samtidig. Muligheten for en stabil drift av gård eller gods ble derfor svekket, noe som i stigende grad resulterte i at borgerne som var på langvarige felttog mistet eiendommen sin til

¹⁰⁹ Schreiner, s. 135-148: år 31 stod slaget ved Actium, og i år 27 startet romersk keisertid.

¹¹⁰ Champion, s. 47.

¹¹¹ Plb, *His*, 1.3.

¹¹² Le Glay. 2009. s. 108.

¹¹³ Ødegård, Knut. *Antikken - Hellas og Roma, fra bystat til imperium*. Pax Forlag A/S. Oslo. 2014. s. 156-7.

¹¹⁴ Det fantes noen unntak som tillot borgere under eiendomskravet til å kjempe i hæren. Særlig ble det utlyst rekrutter i nødens time (*tumultus*), hvor den 2. puniske krig er et godt eksempel. Bortsett fra det var rekrutteringssystemet basert på strukturen med eiendomskravet. Plb. 6.19.

andre konkurrenter.¹¹⁵ Dette resulterte i en fremvekst av eiendomsløse, *proletarii*, og som hindret romerne i å effektivt rekruttere borgere til hæren. Som vi skal se ble denne fremveksten en avgjørende faktor for Marius' reformer.

Konsekvenser av erobring

So numerous were the spoils coming from wealthy nations that Rome was incapable of containing the fruits of its victories."¹¹⁶ Florus' beskrivelse av den store tilstrømningen av krigsbytte gir en god illustrasjon på situasjonen etter erobringene. Konsekvensene etter krigenes resultater sørget for alvorlige omveltninger i republikken. Tilstrømningen av krigsbytte kom i stor kvantitet på veldig kort tid, og det kom i varierende former. Alt fra verdifulle gjenstander, penger og tributter, og spesielt slaver er noen eksempler som preget den italiske halvøy og ikke minst Roma. Det er vanskelig å gi eksakte statistikker og bevis på hvor stor rikdom republikken faktisk fikk.¹¹⁷ Det vi vet er at den nye rikdommen resulterte i en kjede av sosiale og politiske konsekvenser som stilte romerne overfor en rekke utfordringer.¹¹⁸

Slaveopprøret på Sicilia

I perioden 135-132 oppstod det et stort slaveopprør på Sicilia. Slaveopprørets opprinnelse kom som en konsekvens av den store tilstrømningen av slaver, og den store kvantiteten kastet øya ut i sosiale og militære utfordringer. De sosiale utfordringene lå først og fremst i at et stort antall gårder hadde blitt en oppslutning av storgods, *latifundia*, som et resultat av den store fremveksten av eiendomsløse.¹¹⁹ Storgodsene trengte en betydelig andel slaver for å opprettholde drift og produksjon. Slaver fra romernes erobringer dekket behovet for slik oppdrift, men den store kvantiteten stilte romerne overfor utfordringer. Årsaken til slaveutbruddet er obskur, men noen kilder nevner to slaver som samlet andre slaver til å gjøre motstand mot romerne.¹²⁰ Etter 3 år med herjing ble slaveopprøret slått ned av den romerske hæren. I perioden fremover ble hæren mer brukt som en konsolideringsstyrke, eller "brannmenn", i egne provinser. Framfor å erobre utenlandske områder.

¹¹⁵ Goldsworthy, Adrian. *In the Name of Rome - The men who won the Roman Empire*. Phoenix. 2003. s. 127-139, Keaveney, Arthur. *The Army in the Roman Revolution*. Routledge Taylor & Francis Group, London and New York. 2007. s. 2-12.

¹¹⁶ Flor, *Epit*, 1.18, Le Glay, s. 108.

¹¹⁷ Champion, 2004. s. 120.

¹¹⁸ *ibid.* s. 111.

¹¹⁹ Keaveney, s. 23.

¹²⁰ Diod.Sic. 34/35.2.1-24, 25-48, Keaveney, s.23.

Cursus Honorum

Cursus Honorum var den politiske stigen bestående av verv med ulike ansvarsområder. Vi skiller mellom to ansvarsområder: verv med og uten *imperium*.¹²¹ Embetsperioden varte normalt i 1 år, men ved behov kunne embetstiden forlenges. Dette gjaldt hovedsakelig verv som hadde *imperium*. Proprætor og proconsul er eksempler på dette.¹²² Den tradisjonelle *cursus honorum* settes opp slik:

Tabell I¹²³

Quæstor Verv uten <i>imperium</i>	Første vervet i <i>cursus honorum</i> . Dette vervet administrere økonomiske oppgaver. Lavalder for vervet var 31 år. ¹²⁴
Aedile Verv uten <i>imperium</i>	Dette vervet hadde mange samfunnsoppgaver. Lavalder for vervet var 37 år. Aediles skulle inspisere: • forsyningene til Roma• handel• markedene (spesielt vekt og måleenhet)• offentlige leker• veier og infrastruktur• hygiene
Praetor (Propraetor) Verv med <i>imperium</i>	Vervet hadde juridiske ansvarsområder og utøvde noen av funksjonene til konsulene hvis de var fraværende. Lavalder for vervet var 40 år.
Consul (Konsul) (Proconsul) Verv med <i>imperium</i>	Konsul var det øverste vervet i senatet. Det ble alltid valgt to til å besitte dette vervet, slik at makten ikke skulle havne hos én mann alene. Lavalder for vervet var 43 år.

¹²¹ Imperium: Suveren sivil og militærmakt. Le Glay, s. 46.

¹²² Erdkamp, Paul. *A Companion to the Roman Army*. Blackwell Publishing. 2007. s. 139.

¹²³ Le Glay, s. 8-60.

¹²⁴ Ibid. s. 8-60: Det er diskutert hva som er de nøyaktige lavalderne for vervene i *cursus honorum*. Men jeg har valgt å benytte meg av tolkningen til forfatterne som jeg referer til her.

Populares og optimates

På midten av 100-tallet oppstod det to politiske grupper som fikk mye å si for senrepublikkens utvikling og struktur: *populares* og *optimates*. Disse gruppene var ikke organiserte og etablerte grupperinger som dagens politiske partier. Gruppene er kjent fra forskningen som, angivelige, representanter for to typer politisk adferd: *Populares* som sympatiserte en folkelig politikk, *optimates* som ønsket å opprettholde aristokratiets interesser og suverenitet i senatet.¹²⁵ Den romerske republikken ble stilt overfor politiske og sosiale utfordringer som en konsekvens av det politiske spillet mellom de to gruppene. Med tanke på den politiske forskjellen, og opprinnelsen (etter allmenn oppfattelse),¹²⁶ mellom *populares* og *optimates* er det en viktig faktor som må belyses: betydningen av Gracchernes lovforslag.

Folketribunene Tiberius og Gaius Gracchus

Moderne forskning om Graccher-brødrenes politiske agenda er fortsatt en debatt som tar for seg den politiske adferden mellom *populares* og *optimates*. Derfor ønsker jeg å bruke aktørene som et eksempel fra den politiske utviklingen. Likevel må det nevnes at denne tematikken er ganske omfattende, og det er problematisk å reflektere over alle detaljene. Eksemplene under er noen bruddstykker som tar for seg Gracchernes politiske agenda fra senrepublikken.

I 133 foreslo Tiberius Gracchus en ny landreform, *lex agraria*, som skulle sørge for å dele offentlig land blant borgerne.¹²⁷ I senatet skal reaksjonen til dette forslaget ha vært av den aggressive sorten, noe som resulterte i at Tiberius ble et offer for politisk drap. I 121 kom Gaius Gracchus med sitt forslag om å bruke offentlig økonomi til å subsidiere en garanti for korndistribuering til de urbane fattige, *lex frumentaria*.¹²⁸ Igjen reagerte senatet og sørget for at Gaius led samme skjebne som sin bror. De senatorene som deltok i de voldelige hendelsene hevdet de handlet på republikkens vegne. Fra kildene leser vi om konservative holdninger. Den daværende *pontifex maximus* på Tiberius' tid skal ha sagt: "Then let those who want to

¹²⁵ Keaveney, s. 2.

¹²⁶ Den allmenne oppfattelsen om opprinnelsen til *populares* og *optimates* er satt rundt Gracchernes tid. Likevel er det ingen konkret enighet om hvor lenge begrepene på disse gruppene har eksistert. Ravnå, s.134.

¹²⁷ Wiseman, T.P. *Remembering the Roman People - Essays on Late-Republican Politics and Literature*. Oxford University Press. 2009. s. 8.

¹²⁸ Ibid. s. 8.

save the republic follow me",¹²⁹ mens Cicero oppsummerer situasjonen med Graccherbrødrene på denne måten:

[...] as in many particulars the desire of the multitude and the whim of the people were at variance with the interests of the republic.[...] Tiberius Gracchus brought forward an Agrarian law. It was very acceptable to the people; the fortunes of the poorer classes appeared likely to be established by it. The nobles strove against it, because they saw the discord was excited by it; and because, as the object of it was to deprive the wealthy men of their ancient possessions, they thought that by it the republic was being deprived of its defenders. Caius Gracchus brought forward a law respecting corn. It was a very pleasing proposal to the common people at Rome; for food was to be supplied to them in abundance without any trouble. The good resisted it because they thought that its effect would be to lead the common people away from industry to idleness, and because the treasury was likely to be drained by such measure.¹³⁰

Ciceros betraktning er uten tvil pro-senatorisk. Om episoden med *pontifex maximus* faktisk skjedde på denne måten er mer diskutabel. Likevel ser vi konturene til et skille i den romerske politikken. Hva som var 'republikkens beste' ser ut til å være fragmentert. Før episoden med Graccherne hevder kildene at den tidligere relasjonen mellom folket og senatet var harmonisk.¹³¹ Denne relasjonen, om den i det hele tatt fantes, ser vi ikke er gjeldende ved inngangen til senrepublikansk periode. Optimatene som hadde solt seg i republikkens oligarki i flere generasjoner viste liten eller ingen sympati for politiske aktører som hevdet de handlet på folkets vegne.

Gracchernes lovforslag var ment som et forsøk på å ordne opp i den sosiale ustabiliteten som oppstod i takt med romernes ekspansjon. I forsøket brukte Graccherne en ny og uvanlig metode for politisk gjennombrudd: tilnærming til folket gjennom folketribunsvervet. Det er diskutert om den folkelige politikken til *populares* var genuint, eller bare ment som et verktøy for å utfordre den oligarkiske holdningen i senatet.¹³² Likevel var det et politisk adferdsskille, og Graccherne endte opp som ofre i den politiske uenigheten.

Tyngden av krigsbytte og tilstrømmingen av slaver skjedde i et såpass kjapt tempo at de eksisterende strukturene ikke klarte å holde følge med den nye utviklingen. I tillegg oppstod det et slags opportunistisk fenomen i regi den romerske eliten. Fenomenet bar preg av at eliten utnyttet mulighetene ved å erverve gårder eller annen eiendom fra borgere som ikke lenger

¹²⁹ Wiseman, s. 8, Plu. *TG*, 19.3-6, App. *BC*. 1.16.68-70.

¹³⁰ Cic. *Sest.* 103.

¹³¹ Wiseman, 2009. s. 7, Sal. *Jug.* 41.

¹³² Syme, Ronald. *The Roman Revolution*. Oxford University Press. 1939. s. 10-27 .

kunne drifte eller holde på sine virksomheter.¹³³ Årsakene knyttet til Gracchernes lovforslag er, som tidligere nevnt, fortsatt diskutert. Vi vet ikke med sikkerhet hva som var hovedårsakene til deres politiske avgjørelser. Den beste ledetråden vi har er Gracchernes politiske adferd som *populares*-gruppen representerer. Denne observasjonen er interessant å ta med når vi skal se nærmere på Gaius Marius' politiske karriere.

Romerrikets ekspansjon resulterte i enorme rikdommer, slaver, og legitimeringen av romernes status i Middelhavet. Som vi ser medførte dette en rekke omveltninger i den sosiale og politiske arenaen. Først og fremst ser vi at romernes sosiale strukturer ble utfordret ved lange og oversjøiske felttog. For borgerne som deltok ble dette en stor prøvelse, og som endte med negative utfall. Eiendomskravets funksjon falt rett og slett sammen. I tillegg ble prosessen med den store tilstrømningen av slaver en faktor som ikke forbedret borgernes situasjon. Noe som igjen medførte at romerne slet med å rekruttere soldater til hæren. Den politiske strukturen ble påvirket i takt med de sosiale omveltningene. Eksempelene vi så med Gracchernes lovforslag henter om at samtidens politiske adferd spilte mye på situasjonen skapt etter ekspansjonen. Skillet mellom folkelige og senatoriske interesser skapte politiske uenigheter, som i verste fall kunne ende i drap og mer ustabilitet. Et avgjørende resultat etter Graccher-episoden var metoden med å tilnærme seg folket, og deres interesser. Alle disse observasjonene har én ting tilfelles: de oppstår som en konsekvens etter romernes ekspansjon.

Caius Marius (157-86)

Jeg kommer til å bruke den norske oversettelsen av Gaius Marius. Gaius Marius ble født i Arpinum, sørøst i Latium, i år 157. Marius' familie vet vi ikke så mye om. Faren skal ha vært i besittelse med tilstrekkelig eiendom som kvalifiserte familien til ridderstanden.¹³⁴

Slekten til Marius var ikke spesielt bemerket. Det vil si at familien hadde en dårlig politisk bakgrunn. I tillegg skal familien i en viss grad blitt mobbet for å ikke være i besittelse av et tredje navn - noe som ble sett på som ordentlig romersk.¹³⁵ Men fra tidligere av var det ikke uvanlig å kunne besitte to romerske navn i familienavnet. Marius slektens ry var nok heller stilt i svakere lys blant aristokratiet siden familien hadde en svak prestisje fra politisk bakgrunn. Til tross for at Marius kom fra en lav rangert politisk familie ble Marius til slutt en

¹³³ Champion, s. 113-121.

¹³⁴ Matthews, s. 1-4.

¹³⁵ Plut. *Mar*, 1.1-2: "for if that were so, he says, then those with only two names would have had no proper name at all".

aktør som oppnådde store politiske prestasjoner, blant annet militærreformen.

Familie, oppvekst og utdanning

Marius vokste opp i Cereatae ved Arpinum. Det var et område som kunne oppfattes nokså perifert med tanke på den mer tyngre politiske arenaen som befant seg i hovedstaden.

Arpinumområdet var et eksempel på mange områder i Italia hvor aristokratiske familier hadde størst innflytelse. Blant annet bidro slike områder med goder til Roma i form av produksjonsvarer og soldater til hæren. I slike områder var patron-klient forhold viktig for å kunne opprettholde en stabil drift av eiendom og gods. Og ikke minst et viktig ledd til politisk virksomhet. Vi leser fra kildene at Marius-familien var inngiftet i andre og større familier (både i Arpinum og Latium/Roma)¹³⁶ og at dette må ha vært en medvirkende effekt for deres status i lokalområdet. Den største patronen til Marius slekten var Metellus slekten.¹³⁷ Hva slags avtaler og allianser som ble lagt eller avtalt sier kildene lite om. Thomas F. Carney mener at storgods og landeiendommer var det som styrket rikdommen til det lokale aristokratiet i Arpinum.¹³⁸ Mye av de økonomiske avtalene kan derfor ha skjedd i form av handel via produksjonsvarer, eller annen byttehandel av verdi.

Marius blir ofte presentert i kildene som en udannet og brutal soldat (T.F Carney mener at dette skyldes perspektivene fra Marius' politiske rivaler).¹³⁹ Men vi vet at han fikk en vanlig utdanning.¹⁴⁰ På Marius' tid ble gresk språk og litteratur en interesse som kan ha preget romersk utdanning. Siden Marius slekten var ressurssterke er det ikke utenkelig at Marius fikk en god utdanning. Særlig med tanke på at det var andre romerske aktører fra samme stand som Marius som klarte å oppnå en god utdanning. Den mest kjente er Marcus Tullius Cicero som også kom fra Arpinum.

En innføring i gresk, ved siden av latin, kunne bidra til gode skriveferdigheter og taleregenskaper. Sistnevnte var en nyttig egenskap å beherske i den politiske arenaen. Retorikk og taleegenskaper var en viktig fremgangsmåte for å vise seg fram politisk. Det var viktig å kunne formidle godt for å få gjennomslag på politiske forslag.

¹³⁶ Ibid. 5-8.

¹³⁷ Brunt, P.A. *The Fall of the Roman Republic*. Claredon Press. Oxford. 1988. s. 398.

¹³⁸ Carney, Thomas Francis. *A biography of C. Marius 2nd edition*, Argonaut Inc. Publishers, Chicago. 1970. s. 9.

¹³⁹ Ibid. 9.

¹⁴⁰ Plut. *Mar.* 3.1.

Til tross for egenskapene man kunne lære fra den greske skolen var det noen romere som tonet ned på det greske "utdanningstilbudet". Noen opplevde det uromersk. En av de største talerne på Marius' samtid var Marcus Porcius Cato (Cato den eldre 234-149). Cato var pro-latin, og hadde en lav interesse for den greske utdanningen som snakket offentlig mot dette systemet.¹⁴¹ Marius, selv om han bare var guttungen i Catos siste dager, skal ha latt seg inspirere av denne holdningen. Ifølge Carney ble derfor Marius inspirert av den latinske retningen.¹⁴² Fra Sallust leser vi at Marius hadde gode retoriske evner. Den mest kjente talen vi vet om fra Marius er talen han holdt etter han ble valgt til konsul i år 107.¹⁴³ Marius' holdning til den greske kulturen er best forstått hos Plutark. Ifølge Plutark mente Marius at det var sludder og vås å studere litteratur og få lærdom av et folk som allerede var underlagt romersk herredømme:¹⁴⁴

Moreover, we are told that he never studied Greek literature, and never used the Greek language for any matter of real importance, thinking it ridiculous to study a literature the teachers of which were the subjects of another people; and when, after his second triumph and at the consecration of some temple, he furnished the public with Greek spectacles, though he came into the theatre, he merely sat down, and at once went away.¹⁴⁵

Det er en rekke faktorer som må tas i betraktning etter observasjonene av Marius' oppvekst og utdanning. Denne perioden av Marius' liv er dessverre ikke godt nok dekket fra de bevarte kildene. Derfor blir det vanskelig å danne et tilfredsstillende inntrykk. Kildene bidrar likevel med informasjon som kan knytte Marius til andre aktører, som med eksemplene vi så med Cato den eldre og Cicero. Dette bidrar i det minste med å styrke teorien at han fikk en vanlig utdanning. Om Marius var en motstander av den greske kulturtradisjonen blir vi nok aldri kloke på. Likevel er det interessant å knytte den antatte latin-fascinasjonen med den politiske karrieren som fulgte.¹⁴⁶

¹⁴¹ Carney, s. 13.

¹⁴² Ibid. s. 12-14.

¹⁴³ Sal. *Jug.* 85.

¹⁴⁴ Carney, s. 13.

¹⁴⁵ Plut. *Mar.* 2.2.

¹⁴⁶ Carney, 13-14.

Militær- og politisk karriere

As for the personal appearance of Marius, we have seen a marble statue of him at Ravenna in Gaul, and it very well portrays the harshness and bitterness of character which are ascribed to him. For since he was naturally virile and fond of war, and since he received a training in military rather than in civil life, his temper was fierce when he came to exercise authority.¹⁴⁷

Denne beskrivelsen av Marius gir et ganske sterkt inntrykk. I dette tilfellet har Plutark tydeligvis studert en statue av Marius, og gitt et nokså kvast bilde av mannen. Marius' politiske karriere begynte med militærtjeneste. Politikk og militæret var to plattformer som hadde sterke tilknytninger i republikken. Marius begynte sin militærkarriere i en alder av 23, hvor han tjenestegjorde under Scipio Aemilianus i Spania.¹⁴⁸ Det blir beskrevet at Marius var en dyktig soldat som respekterte sine overordnede og sine medsoldater. Marius hadde status og rolle som *eques* (kavalerisoldat) i hæren.¹⁴⁹ I sitt første felttog skal han ha imponert under beleiringen av byen Numantia:

His first service as a soldier was in a campaign against the Celtiberians, when Scipio Africanus was besieging Numantia, and he attracted the notice of his general by excelling the other young men in bravery, and by his very cheerful acceptance of the changed regimen which Scipio introduced into his army when it was spoiled by luxury and extravagance. It is said, too, that he encountered and laid low an enemy in the sight of his general.¹⁵⁰

Etter beleiringen av Numantia skal Marius ha mottatt en rekke utmerkelser og hyllest fra sine øverstkommanderende. Avansement i hæren resulterte i at Marius skaffet seg militærerfaring som senere skulle bli viktig. Marius skal i tillegg ha blitt lovprist av Scipio Aemilianus på tampen av felttoget i Spania:

[...] and once, when the talk after supper had to do with generals, and one of the company (either because he really wished to know or merely sought to please) asked Scipio where the Roman people would find any such chieftain and leader to follow him, Scipio, gently tapping Marius on the shoulder as he reclined next him, said 'Here, perhaps.' So gifted by nature were both men; the one in showing himself great while still a young man, and the other in discerning the end from the beginning.¹⁵¹

Som vi har sett er det umulig å vite om denne hendelsen skjedde. Men at Marius ble en stor general er det ingen tvil om. Etter felttoget i Spania hadde Romerriket erobret nye og nyttige

¹⁴⁷ Plut. *Mar.* 2.1.

¹⁴⁸ Ibid. 3.2.

¹⁴⁹ Carney, s. 15.

¹⁵⁰ Plut. *Mar.* 3.2.

¹⁵¹ Ibid. 3.3.

områder på den Iberiske halvøy. Marius skal ha mottatt eierrett på noen av gruvene, noe som sikret han viktige økonomiske ressurser.¹⁵²

Da Marius returnerte til Italia etter felttoget i Spania fortsatte han med sin politiske karriere. Marius ble valgt til et tribonat som ble hans første politiske verv. Det fantes to tribonatverv; folketribun og militærtribun. Folketribun var et verv som skulle beskytte folkets interesse - det vil si at de kunne legge ned veto på saker og forslag i senatet.¹⁵³ Militærtribun var et rent militært embete, med en funksjon som høyt befal i hæren.¹⁵⁴ Marius var militærtribun i år 124 i og folketribun i 119.¹⁵⁵

Marius' politiske utvikling fulgte ikke den tradisjonelle politiske stigen. Etter tribonatvervene skal han ha holdt *quaestor*-vervet i år 122. Marius ble med det senator og en *homo novus* siden ingen andre i familien hans hadde tidligere holdt et politisk verv.¹⁵⁶ Etter det gikk Marius fra *quaestor*-vervet til *praetor*-vervet. Marius ble valgt til *praetor* i år 116. Før det gjorde han et mislykket forsøk på å bli *aedile*.¹⁵⁷

I 114 ble Marius valgt til en politisk stilling som *propraetor*. Stillingen innebar at Marius fungerte som guvernør i Spania.¹⁵⁸

Jugurthakrigen og veien til konsul

Etter guvernørstillingen i Spania finnes det liten informasjon om Marius' politiske karriere. I år 112 giftet han seg med Julia, en adelskvinne fra den Juliske slekten, og en gammel og stolt adelsfamilie, som hadde røtter til de gamle patrisierne. Den Juliske slekten var ikke like opulente og innflytelsesrike som de senere ble under Gaius Julius Caesar. Men for Marius' del må det ha vært positivt å bli inngiftet i en slekt som hadde et stort navn.¹⁵⁹ Marius fikk ett barn med Julia, Marius den yngre, men vi vet veldig lite om hva slags relasjon han hadde med sønnen. Likeså vet vi ikke fullt så mye om hans forhold til Julia heller. Kildene forteller oss mer om Marius' politiske karriere enn om hans rolle som far og husband. For romerne var familiesammenslåing en vanlig politisk fremgangsmåte for å sikre posisjon, noe som Marius må ha tatt stilling til. Med tanke på Marius-familiens bakgrunn må sammenslåingen med

¹⁵² Carney, s. 15-16.

¹⁵³ Le Glay, s.46.

¹⁵⁴ Iddeng, 2014. s.221.

¹⁵⁵ Carney, s. 16.

¹⁵⁶ Roth, Jonathan P. *Roman Warfare*. Cambridge University Press. 2009. s. 91.

¹⁵⁷ Plut. *Mar.* 5.

¹⁵⁸ Matthew, s. 5, Plut. *Mar.* 6.

¹⁵⁹ Syme, 1964. s. 161.

Julii-familien ha vært ønskelig, og Marius ble i senere tid en viktig rollefigur for Julii-familiens image. Etter giftemålet begynte Marius' politiske karriere å ta nye vendinger.

Det samme året Marius giftet seg ble romerne innblandet i væpnet konflikter i kongedømmet Numidia. Vi har allerede sett en liten beskrivelse av krigen i KAP I, og jeg kommer til å gi en liten repetering her. Krigen utbrøt som en konsekvens av en trondisputt i den numidiske kongefamilien. Som et resultat av dette oppstod det en delikat diplomatisk relasjon mellom romerne og den ene numidiske parten.¹⁶⁰ Da den numidiske kongen Micipsa døde oppstod det konflikter mellom tre potensielle arvtagerne. Sønnene Adherbal og Hiemspal og den adopterte nevøen Jugurtha skulle etter Micipsas ønske styre Numidia sammen. I stedet ble Numidia kastet ut i en konflikt som resulterte i romersk innblanding. I 113 myrdet Jugurtha Hiemspal, drev Adherbal på flukt til Roma, og erobret og massakrerte byen Cirta.¹⁶¹ Sistnevnte hendelse resulterte i at romerne erklærte Jugurtha krig. Da Cirta ble utsatt for massakren ble romerske og italienske handelsmenn ofre for brutaliteten, noe som førte til at romerne ikke kunne ignorere Jugurthas handling.¹⁶² I år 112 sendte romerne militære hærstyrker til Numidia.

I år 107 ble Marius valgt til konsul og overtok kommandoen i krigen mot Jugurtha. Denne hendelsen var et viktig høydepunkt i Marius' karriere, som jeg skal diskutere nøyere i KAP VII. Marius brukte sin politiske makt til å gjøre store endringer i den romerske hæren. Det første Marius gjorde var å oppheve eiendomskravet. På den måten kunne han verve soldater fra den store gruppen av *proletarii*. Sallust beskriver Marius' engasjement fra en tale til *proletarii*-gruppen slik:

[...]In the first place, my fellow-citizens, be of good courage with regard to Numidia; for all that hitherto protected Jugurtha, avarice, inexperience, and arrogance, you have entirely removed. [...] Such of you, then, as are of military age, co-operate with me, and support the cause of your country; and let no discouragement, from the ill-fortune of others, or the arrogance of the late commanders, affect any one of you. I myself shall be with you, both on the march and in the battle, both to direct your movements and to share your dangers. I shall treat you and myself on every occasion alike; and, doubtless, with the aid of the gods, all good things, victory, spoil, and glory, are ready to our hands; though, even if they were doubtful or distant, it would still become every able citizen to act in defense of his country.¹⁶³

¹⁶⁰ Ibid. 139.

¹⁶¹ Ibid. 139-141.

¹⁶² Ibid. 139.

¹⁶³ Sal. *Jug.* 85.

Marius' krigføring i Numidia resulterte i romersk seier, og populariteten hans steg betraktelig allerede i hans første periode som konsul.¹⁶⁴

Etter Jugurthakrigen ble Marius valgt til konsul 4 ganger mellom 104 og 101, hvor han bekjempet en germansk invasjonsstyrke.¹⁶⁵ Han ble også valgt til et nytt konsulat i år 100.¹⁶⁶ I årene som fulgte ble Marius innblandet i en rekke innenrikskonflikter. Han kjempet blant annet i Forbundsellekrigen, og i borgerkrigen mot Lucius Cornelius Sulla.¹⁶⁷ Den sistnevnte konflikten startet i 88 da Marius 69 år gammel. Dette var altså en meget gammel alder for en hærfører. På det tidspunktet led Marius av dårlig helse, men holdt ut kampen mot Sulla til 86 og ble valgt til konsul for syvende gang.¹⁶⁸ Få dager etter at han ble valgt til konsul døde Gaius Marius 71 år gammel.¹⁶⁹

Marius' politiske karriere ser vi er innholdsrik og oppstod i en periode hvor Den romerske republikken opplever strukturelle utfordringer. Med disse observasjonene i bakhånd skal jeg videre undersøke hva disse utfordringene hadde å si for Marius, for så å undersøke om vi kan se noen plan med militærreformen.

¹⁶⁴ Southern, Pat. *The Roman Army: A Social & Institutional History*. Oxford University Press. 2007. s. 269-271.

¹⁶⁵ Goldsworthy, s. 141-150.

¹⁶⁶ Ibid. s. 150

¹⁶⁷ For Forbundsellekrigen se Brunt, 1988 KAP II, for borgerkrigen mot Sulla se Goldsworthy, s.150-153.

¹⁶⁸ Goldsworthy. s. 153.

¹⁶⁹ Cic. *N.D.* 81.

Kapittel IV Statistikk, samfunnsstrukturer og institusjoner

I dette kapittelet skal vi se på noen viktige aspekter i senrepublikken. Kapittelet vil bestå av to deler. Første del skal ta for seg det vi vet om romersk borgertall i Italia, samfunnsstrukturer og institusjoner. I den andre delen skal gå igjennom noen opplysninger om den romerske hæren før Gaius Marius' reformer.

Census

Romerne skaffet seg oversikt over borgere og deres eiendom gjennom census. Census ble holdt hvert femte år av to romerske embetsmenn kalt censor (med et utvalgt personale). Censorene satt i verv i 18 måneder,¹⁷⁰ og census ble avsluttet med en seremoni kalt *lustrum*.¹⁷¹ Det var obligatorisk for alle mannlige borgere å registrere seg inn i census, og det var familiens overhode (*pater familias*) som hadde ansvar for registreringen.¹⁷² Census skulle dokumentere borgernes navn, familie, egen og familiemedlemmenes alder, eiendom (inkludert slaver og annen rikdom), bosted og familiebakgrunn. Dessverre har vi ingen bevarte tekster fra republikken hvor slik informasjon er dokumentert.¹⁷³ Som nevnt har vi bare bevarte tall om registrerte mannlige borgere.

Dokumenteringen hadde til hensikt å gi en oversikt over borgernes klassifisering i henhold til politiske og fiskale forpliktelser i samfunnet og hæren.¹⁷⁴ I tillegg bidro census å registrere borgerne i henhold til hvilken centurie og tribe de tilhørte.¹⁷⁵ En centurie var en inndeling etter borgernes formue, som blant annet la grunn til militærtjeneste og stemmeavdeling i folkeforsamlingen *comita centuriata*.¹⁷⁶ En tribe var en dokumentering av borgernes bosted. På Ciceros tid var det i alt 35 triber som hadde stemmeavdeling i folkeforsamlingen *comitia tributa* (se folkeforsamlingene).¹⁷⁷

Det tradisjonelle opphavet til census og centuria stammer fra kong Servius. Fra Livius leser vi:

¹⁷⁰ Nicolet, 1980. s. 64.

¹⁷¹ *Lustrum*: Det latinske begrepet kan også oversettes til 'femårsperiode'. Nicolet, s. 63, Brunt, 1971. s. 537.

¹⁷² Ibid. s. 67.

¹⁷³ Se Nicolet KAP II.

¹⁷⁴ Ibid. s. 52.

¹⁷⁵ Erdkamp, 2007 s. 29-31.

¹⁷⁶ Iddeng, 2003. s. 129.

¹⁷⁷ Millar, s. 15-16.

[King Servius Tullius] intended that posterity should celebrate himself as the originator of all distinction among the citizens, and of the orders which clearly differentiate the various grades of rank and fortune. For he instituted the census, a most useful thing for a government destined to such wide domination, since it would enable the burdens of war and peace to be borne not indiscriminately, as before, but in proportion to men's wealth. He distributed the people into classes and centuries according to the following scale, which was based upon the census and was suitable either for peace or war.¹⁷⁸

Forskere har antatt at selve organiseringen av centuria har gått igjennom en lang og komplisert utvikling, som vi ikke i detalj kan rekonstruere.¹⁷⁹ Det vi vet er at selve sluttproduktet av denne utviklingen bestod av totalt 193 centurier som var organisert etter eiendomskravet.¹⁸⁰ Inndelingen av de 193 centuriene kan vi etter beskrivelser fra kilder¹⁸¹ sette opp slik:¹⁸²

Tabell II

Klasse/Stand	Kvalifisering	Centurier
Riddere	100 000 as ¹⁸³ --->	12
Første klasse	100 000 as --->	80
<i>Sex suffragia</i> ¹⁸⁴	100 000 as --->	6
Ingeniører	100 000 as --->	2
Andre klasse	75 000-100 000 as	20
Tredje klasse	50 000-75 000 as	20
Fjerde klasse	25 000-50 000 as	20
Femte klasse	12 500-25 000 as	30
Hornblåsere	12 500-25 000 as	2
<i>Proletarii</i>	<--- 1500-12 500 as ¹⁸⁵	1

Tabellen ovenfor er det mer eller mindre en allmenn enighet om.¹⁸⁶ Innholdet minner mye om militære inndelinger i henhold til *dilectus* som vi skal se senere. Inndelingene reflekterer over

¹⁷⁸ Livius 1.42.4-5, Nicolet, s. 50.

¹⁷⁹ Erdkamp, s. 29.

¹⁸⁰ Ibid. s. 29.

¹⁸¹ Livius. 1.43, Droysios. 4.16-18, Plb. 6.22-23, og Cicc. *Rep.* 2.39-40 - Erdkamp, s. 39.

¹⁸² Erdkamp, s. 29, Nicolet, s. 53.

¹⁸³ As: romersk myntenhet av kobber.

¹⁸⁴ Lat: seks stemmer. Dette var en gruppe som tilhørte ridderstanden. Erdkamp, s. 25-29.

¹⁸⁵ Se Tabell VI.

¹⁸⁶ Se Brunt, 1971, Nicolet og Erdkamp.

borgernes status/posisjon i hæren, som igjen ble avgjort etter hva slags eiendom borgeren hadde. Denne type inndeling hjalp romerne å holde oversikt over klassene, centuriene og hvilke kvalifikasjoner som skilte dem. Flertallet av antall centurier ser vi tilhører de med mye eiendom. Oppsiktsvekkende ble de med lav eller ingen eiendom (som er den antatt største delen av befolkningen)¹⁸⁷ tildelt kun 1 centurie. I tillegg til den militære oversikten viser også tabellen hvem som kunne benytte sin stemmerett først (se folkeforsamlingene).

Så langt har vi sett hva census var og hvem det gjaldt for. Men hvordan fungerte registreringen i praksis? Som vi skal se var det mange romerske borgere. Det vil si at det må ha vært problematisk å registrere alle borgerne. Fra kildene leser vi om hvordan den tradisjonelle censusregistreringen ble gjennomført:

Upon the completion of the census, which had been expedited by fear of a law that threatened with death and imprisonment those who failed to register, Servius issued a proclamation calling on all Roman citizens, both horse and foot, to assemble at daybreak, each in his own century, in the Campus Martius.¹⁸⁸

After he had made these regulations [for the citizens to be numbered by means of coins or counters], he ordered all the Romans to register their names and give in a monetary valuation of their property, at the same time taking the oath required by law that they had submitted a true valuation in good faith; they were also to set down the names of their fathers, with their own age and the names of their wives and children, and every man was to declare in what tribe of the city or in what district of the country he lived. If any failed to give valuation, the penalty he established was that their property should be forfeited and they themselves whipped and sold for slaves. This law continued in force among the Romans for a long time.¹⁸⁹

Census var altså en lovpålagt forpliktelse for romerske borgere. Cicero bekrefter blant annet dette, hvor han i sin tale *pro Caecina* nevner konsekvensene for de som unngikk censusregistreringen.¹⁹⁰ Livius nevner at den formelle registreringen skjedde på Marsmarken, og av den tolkningen skal dette ha skjedd på én dag. Det er vanskelig å akseptere dette, med tanke på de bevarte tallene vi har om censusopptelling (se Tabell III). Det er ulogisk å tenke seg at det gikk an å registrere flere tusen borgere på så kort tid. Siden censorene hadde lenger vervtid (18 måneder) må det ha vært på bakgrunn for å rekke og dokumentere all nødvendig

¹⁸⁷ Se Statistikk og Tall.

¹⁸⁸ Livius. 1.44.1.

¹⁸⁹ Dionys. 4.15.6.

¹⁹⁰ Nicolet, s. 61, se også Cic. *pro Caec.* 99.

informasjon i registreringen.¹⁹¹ Jeg vil derfor tro at det tok mere tid enn én dag å gjennomføre dette.

Nicolet mener at området for registreringen kan ha skjedd på Marsmarken. Han argumenterer for at siden Marsmarken var utenfor *pomerium*, siden det var god plass der kan censusregistreringen ha skjedd der.¹⁹² *Pomerium* var for romerne en hellig bygrense; det vil si at innenfor *pomerium* skulle det ikke være væpnede borgere. Siden noen aspekter i censusregistreringen var relatert til å trekke ut borgere til krig var det ikke lov å samle dem innenfor *pomerium*.¹⁹³ Marsmarken var et stort område, men registrering av for eksempel 395 000 borgere må ha vært krevende. Marsmarken ble nok utvilsomt benyttet som registreringsbase, men sannsynligvis for borgere som bodde i eller i nærheten av Roma.¹⁹⁴ For borgere som bodde et stykke unna Roma er det naturlig å tenke at for noen ville en reise til censusregistreringen være problematisk. Rike familier kunne nok klare å få til reisen, men for de mange fattige var nok situasjonen verre.¹⁹⁵ Hvordan ble resten av Italia registrert? Brunt mener at det nesten må ha eksistert lokal registrering. Jeg skal ikke gå inn på selve drøftingen til Brunt om dette, men synspunktet hans er verdt å ta med. Brunt argumenterer for at spesielt borgerkolonier registrerte borgere etter et skjema bestemt av de romerske censorene.¹⁹⁶ Årsaken til dette mener Brunt er på bakgrunn at det sentrale maskineriet i republikken var ganske svakt, og at det var i romernes interesse at å bruke det lokale maskineriet for deres egen hensikt.¹⁹⁷ Det vil si at med lokale registreringer bidro dette til å registrere flere borgere.

Det er en rekke svakheter med den tradisjonelle vurderingen av census. Det er ikke utenkelig at rutinen som blir beskrevet representerer forhold fra tidlig romersk historie. Det vil si da det var færre borgere som skulle registreres. For perioden vi snakker om er utviklingen utfordrende for censusopptellingen. Som vi skal se var omfanget av borgere i perioden 168-107 ganske stor. Dette gjør det vanskelig å fastslå lengden og gjennomføringen av census i praksis.

¹⁹¹ Ibid. s. 536-7.

¹⁹² Nicolet, s. 62.

¹⁹³ Ibid. s. 62.

¹⁹⁴ Brunt, 1971. s. 37.

¹⁹⁵ Brunt, 1982. s. 8.

¹⁹⁶ Brunt, 1971. s. 41.

¹⁹⁷ Ibid. s. 41, se også s. 524-535.

Statistikk og tall

"What does a statement of the Romans *mean*, if we do not know roughly how many Romans there were?"¹⁹⁸ Dette siterer P.A Brunt tidlig i introduksjonen i verket *Italian Manpower 225 B.C-A.D 14* [1971]. Brunts forskning på romersk borgertall bidrar til en forståelse av demografiske aspekter i perioden nevnt ovenfor. Noe som er utgangspunktet for denne delen av oppgaven. Hvor mange var romerne, og hvor mange var kvalifisert til hæren?

I denne delen skal jeg presentere det vi vet om romersk borgertall. Gjennomgangen vil vise til moderne forskning på befolkningsutvikling som er en ren estimering. Grunnen til dette er at kildegrunnlaget til slik tematikk er svak. Hovedsakelig er det skriftlige kilder om censusopptelling som har gitt grunnlag til å fastslå hvor mange romere det var i ulike perioder. Siden vi mangler opplysninger om statistikk fra antikken er det vanskelig å fastslå utvikling i form av nedgang eller vekst i befolkningen, og hva borgertallene representerer i henhold til klasseinndeling.¹⁹⁹ Men tallene fra censusopptellingene er et vesentlig utgangspunkt for å bli noe klokere på problemet.

Censusregistrering vet vi var en viktig rutine for romerne som normalt ble holdt hvert femte år. Registreringen skulle dokumentere viktige opplysninger om borgerne, spesielt eiendom. Borgerne som ble registrert var mannlige romerske borgere. Oversikten inkluderte hvor mange borgere det var og hvor stor eiendom de hadde. Dokumenteringen av eiendom spilte en stor rolle fordi det var en sentral faktor og en forutsetning for politisk deltagelse og militærtjeneste. Borgere med besittelse av eiendom ble kalt *assidui*, resten av borgere var de eiendomsløse *proletarii* som var fritatt tjenester for staten, eller *capite censi* som kun ble talt opp etter hoder siden de ikke hadde noen eiendom å snakke om.²⁰⁰ Først skal jeg vise til statistikk fra moderne forskning for å gi en oversikt over hva man tror kan ha vært den romerske borgerutviklingen. Jeg har valgt å forholde meg til utviklingen fra år 168 til år 107. Noen av tallene fra moderne forskning er sentrert i dette tidsrommet, og er viktige opplysninger i henhold til Marius' politiske gjennomføringer i år 107. På bakgrunn av fremgangsmåten i forskningen har jeg delt inn utviklingen slik: 1) borgertall 168-124, 2) borgertall 124-107.

¹⁹⁸ Brunt, 1971. s. 3.

¹⁹⁹ Manglende statistikk fra antikken er et generelt problem i forskningen. Dette gjelder naturligvis også for perioden oppgaven handler om, som er et av problemene som kommer til å bli drøftet. Ibid. s. 3.

²⁰⁰ Brunt, 1982. s. 11-13.

Borgertall 168-124

Oppgavens fokus er ikke å ta del i debatten hvorvidt tallene over romersk folketall stemmer eller ikke. Det må nevnes at det er mange aspekter som betraktes i forskningen. Det vil si at analysering av døds- og fødselsrater (og antall falne soldater), krigføring, eiendomsløse, utdeling av borgerrett og antall frigitte slaver er noen av problemstillingene forskningen står ovenfor. Jeg håper leseren vil tilgi meg for ikke å belyse alle aspektene ovenfor. Jeg vil istedenfor kommentere noen av synspunktene fra forskningen.

Tallene over mannlige romerske borgere i perioden nevnt ovenfor er tolket som stabil. Med andre ord så ser vi at det ikke var tegn til drastiske utviklinger i nedgang eller økning av befolkningen. En oversiktlig fremstilling av stabiliteten har vi fra Brunts analysering av censusopptellingen i perioden 168-124:²⁰¹

Tabell III

År	A	B	C	D
	Registrerte borgere	Soldater i felttog	A + B	C + 10%
168	313 000	33 000	346 000	381 000
163	337 000	11 000	348 000	383 000
158	328 000	11 000	339 000	373 000
153	324 000	16 500	340 500	374 000
146	322 000	55 000	377 000	414 000
141	327 000	27 500	354 500	390 000
135	318 000	27 500	345 500	380 000
130	319 000	27 500	346 500	381 000
124	395 000 eller 295 000	38 500 38 500	433 500 333 500	476 000 366 000

Det må nevnes at Brunt har korrigert tallene av opplysningene fra antikke kilder.²⁰² Selv om tallene er stabile mener Brunt at de ikke bør godtas slik dem står; gjennom analysen av

²⁰¹ Brunt, 1971. s. 70.

²⁰² Ibid. s. 13-4 (Se Tabell I KAP I).

registreringen som ble gjennomført i perioden oppgir Brunt noen aspekter som han mener har gjort tallene unøyaktige eller korrumpert.²⁰³ Mange av disse aspektene er utgangspunktet til de opplysningene han har regnet ut i kolonne D. Kort forklart viser Brunt til noen tendenser over hvor utfordrende det må ha vært å gjennomføre census i praksis. Han legger blant annet vekt på effektiviteten til censorene som hadde ansvaret for registreringen. Kolonne D representerer hovedsakelig de borgerne som ble utelatt fra registreringen, altså de eiendomsløse (se Census).²⁰⁴

Opplysningene fra tabell I tar utgangspunkt i hvor mange borgere det kan ha vært. Men for å få et inntrykk på hva tallene har å si for hvor mange borgere som var kvalifisert til politisk deltagelse og militærtjeneste bør man utforske hvor mange det var som hadde eiendom. Dessverre er dette en vanskelig oppgave. De bevarte censusopptellingene gir oss kun oversikt over mannlige borgere som ble registrert i ulike perioder.²⁰⁵ Tallene sier ikke noe om inndeling i formueklasser (se Census) eller hvor mange som ble plassert i hver klasse. Vi vet heller ikke hvor mange eiendomsløse det var. Men Brunt mener at majoriteten av borgerne i perioden vi snakker om var *proletarii*.²⁰⁶ Dette skal jeg komme tilbake til senere.

En måte å løse problemet vedrørende borgere som var i besittelse av eiendom er å se hvor mange soldater romerne klarte å mønstre. I kolonne B ser vi imidlertid noen minimumstall som tilsier hvor mange borgere som hadde eiendom. Vi får altså innsikt i hvor mange kvalifiserte borgere det var til militærtjeneste. Men det er vanskelig å godta kolonnen alene. Som vi ser så varierer tallene i løpet av hele perioden tabellen representerer. De ulike tallene må ses i lys av romersk militæraktivitet. Nødvendigheten med mønstring av soldater kom an på hvilke konflikter romerne stod ovenfor. Opplysningene i kolonne B tar for seg borgere som ble registret inn i census utenfor Italia. For å gi en mer tilfredsstillende oversikt er det fornuftig å se hvor mange soldater man antar romerne rekrutterte i perioden nevnt ovenfor. Jeg har valgt å vise til en tabell fra Brunt som viser antall legioner i tjeneste fra år 168 til år 124 (jeg har forenklet dette slik at vi samtidig kan forholde oss til Tabell III):²⁰⁷

²⁰³ Brunt, 1971. s. 70-83.

²⁰⁴ Ibid s. 71: For årsaker tilknyttet utelatte borgere se Brunt. 1971. KAP V.

²⁰⁵ Nicolet, s.48-52, Brunt, 1971 s. 13-14.

²⁰⁶ Brunt, 1982. s.13.

²⁰⁷ Brunt, 1971. s. 432-433.

Tabell IV

År	Legioner	År	Legioner
168	10	141	7
163	6	135	9 eller 10
158	4	130	5
153	5	124	9
146	10	-	-

Gjennomsnittsstyrken for denne perioden er på 7 legioner. Hovedsakelig ble legionene fordelt og plassert i områdene Spania, Gallia og Illyria, Makedonia/Hellas, Asia og øyene Sardinia og Sicilia i løpet av perioden.²⁰⁸ Konfliktene romerne stod overfor krevde store militærstyrker.

For å tilfredsstille militærbehovet måtte romerne rekruttere borgerne fra de fem formueklassene. Men hvor mange borgere fylte én legion? Jeg skal senere ta opp detaljene rundt dette. Foreløpig er det fornuftig å vise til hva én legion hadde å si for borgertallet.

Polybios forteller at en legion på hans samtid bestod av ca. 4200 mann (se Eiendomskrav), han forteller også at ved spesielle behov kunne én legion bestå av 5000 mann.²⁰⁹

Brunt mener at i de 12 foregående årene før T. Gracchus' tribunverv var det gjennomsnittlige antallet av legioner på 7, bestående av 35 000 *assidui* (altså 5000 soldater i hver legion) hvis de var med full styrke.²¹⁰ Jeg kommer fra nå av til å benytte meg av Brunts teoritiske tall om at legioner bestående av full styrke på 5000 mann. Hvis man tar utgangspunktet fra Tabell IV og sammenligner den med Tabell III kan vi få en foreløpig pekepinn på hvor mange som hadde eiendom basert på antall soldater fra våre opplysninger:

²⁰⁸ Brunt, 1971. s. 432.

²⁰⁹ Ibid. s. 671.

²¹⁰ Ibid. s. 429.

Tabell V

År	Legioner Tabell II	Kolonne D Tabell I	<i>Assidui</i> Kolonne D	År	Legioner Tabell II	Kolonne D Tabell I	<i>Assidui</i> Kolonne D
168	10	381 000	13,1%	141	7	390 000	8,9%
163	6	383 000	7,8%	135	9 eller 10	380 000	11,8 Eller 13,1%
158	4	373 000	5,3%	130	5	381 000	6,5%
153	5	374 000	6,6%	124	9	476 000 Eller 366 000	9,4% 12,2%
146	10	414 000	12%	-	-	-	-

I Tabell IV har jeg sammenlignet Brunts estimerte borgertall med antall legioner. Tidvis er tallene meget ustabile. Det bør ikke godtas at det tidvis var så få borgere som hadde eiendom i perioder hvor mobilisering av antall legioner for eksempel var lavere enn 5.

Sammenligningen av legioner og folketallet ser vi varierer med tanke på hvor stor nødvendigheten var av å mobilisere. Siden vi ser at mobilisering av legioner varier, og kunne nå opptil 10 på det største, må det ha vært tilstrekkelig med eiendomseiere i perioden vi snakker om.

Censusopptelling 124

I Tabell II er det ført opp to tall i censusopptellingen fra år 124. Oppsiktsvekkende er tallene ganske forskjellige. Året tallene er beregnet fra er også interessant. Dette var den andre censusopptellingen etter T. Gracchus' lovforslag om jordutdeling (år 133). Brunt mener at dette fenomenet er en av grunnene til de forskjellige tallene.²¹¹

Gracchus' forslag var et forsøk på å gjenopplive bondestanden som hadde følt tyngden av langvarig krigføring; som hadde resulterte i at det hadde blitt færre *assidui*, og dermed færre kvalifiserte til militærtjeneste.²¹² Effekten av forslaget er et av argumentene til Brunts beregninger. Utfordringen er å finne ut hvilket tall som er mest nøyaktig. Brunt mener det er to rivaliserende forklaringer for censusopptellingen i 124. I første forklaring antar Brunt at suksessive feil fra kopister, som har gjort en antatt tekstrettelse, har gjort tallene korrumpert. Det vil si at det har blitt gjort en feiltolkning av romertallene Livius har levert, og som er

²¹¹ Brunt, 1971. s.75-83.

²¹² Ibid. s. 75 - For færre *assidui* se Brunt KAP V.

grunnen til at forskjellen på 100 000 borgere er ført opp. Den andre forklaringen forutsetter at det var en progressiv økning av antall eiendomsløse (*incensi*),²¹³ men at dette antallet ble redusert i 124 av en forsinket effekt fra Gracchus' lovforslag.²¹⁴ Det vil si at Gracchus' jordutdeling i gradvis prosess sørget for at eiendomsløse fikk tilstrekkelig eiendom.²¹⁵ Den sistnevnte forklaringen er i tillegg en av begrunnelse for censusopptellingen fra 114. Dette skal jeg si mer om nedenfor. Brunt sier at for han selv er det umulig å velge mellom de rivaliserende hypotesene.²¹⁶ Men han legger til at siden tallene mellom censusopptellingen mellom 124 og 114 er ganske like, og at censusopptellingene for hele perioden er stabil, er det ikke snakk om en stor nedgang i befolkningen, men at romerne begynte å merke fremveksten av *incensi*.²¹⁷ Med andre ord er dokumenteringen av 395 000 borgere mer nøyaktig.

Borgertall 124-107

Brunt har ikke laget noen statistikk for denne perioden, siden vi kun har to bevarte censusopptelinger for tidsrommet. Men han drøfter utviklingen i lys av tallene gitt ovenfor. Han tar også opp noen politiske fenomenene som preger slutten av 100-tallet. I kapittel III ble noen av fenomenene opplyst, og jeg har ovenfor nevnt at T. Gracchus' forslag om landutdeling var et forsøke på å løse nedgangen av *assidui*. Dette er et av de viktigste eksemplene Brunt benytter seg av i sin drøfting.

De eneste censusopptellingene vi har i dette tidsrommet er registreringen fra 124 og 115/4. I 115/4 sier Livius at antall borgere var på 394 336.²¹⁸ Hvis vi godtar antallet er dette enda et eksempel på stabilitet i borgertallet. Men den store avstanden mellom censusopptellingen fra 124 og 114 gjør det vanskelig å se om borgertallet har steget eller sunket. Brunt mener at hvis vi skal godta begge censusopptellingene (som korrekte) er det ingen tegn til absolutt nedgang i selve befolkningen, men at en stor andel av borgerne, hovedsakelig *proletarii*, har blitt utelatt av tidligere censusopptelinger (Tabell III Kolonne D).²¹⁹ Med andre ord er det antydninger til at de eiendomsløse fortsatt utgjorde en majoritet av befolkningen som videre påvirket census. T. Gracchus' lovforslag ser ut til å ha redusert antall *proletarii* siden vi ser flere registrerte borgere i 124 enn i 130, men vi hører om at ordningen ikke hadde langvarig effekt. Ifølge

²¹³ *Incensi*: latinsk begrep for 'de utelatte fra censusopptelling', men kan oppfattes som eiendomsløse. Brunt, 1971. s. 75-80.

²¹⁴ Brunt, 1971. s. 80.

²¹⁵ Ibid. s. 80-81.

²¹⁶ Ibid. s. 83.

²¹⁷ Brunt, 1971. s. 70-83.

²¹⁸ Ibid. s. 13.

²¹⁹ Ibid. s. 77.

Appian opphørte jordutdeling i 118, noe som førte til en videre nedgang av *assidui*.²²⁰ Brunt sier at vi har ingen bevis som motbeviser Appians påstand, men at vi samtidig ikke vet skalaen på Gracchus' ordning fra lovforslaget.²²¹ Det vil si at vi kan ikke fastslå hvor mange borgere ordningen gagnet i henhold til censusopptellingen i 124.²²² Brunt mener imidlertid at Gracchus' lovforslag bidro til redusering av eiendomsløse.²²³

I likhet med perioden for 168-124 mener jeg det er fornuftig å se hvor mange legioner romerne distribuerte i perioden vi snakker om nå. Det er sant at vi mangler tilstrekkelig med bevis fra censusopptellinger på slutten av 100-tallet. Heldigvis vet vi mer om hvor store hærstyrker romerne plasserte rundt Middelhavet. Det må nevnes at den romerske militæraktiviteten er mer eller mindre på lik linje som den forrige perioden. Spania, Sardinia, og Sicilia var fortsatt områder hvor militærbehovet var stort, og fra 111 til 107 ble Afrika i tillegg en arena hvor den romerske hæren kjempet. Siden vi har sett hærstyrkene fra 124 skal jeg vise distribueringen Brunt mener var fordelt fra 123 til 107:²²⁴

Tabell VI

År	Legioner	År	Legioner
123	8	114	6
122	6	113	8
121	7	112	6
120	3	111	6
119	5	110	6
118	7	109	8
117	3	108	8
116	5	107	8
115	7	-	-

Gjennomsnittstyrken for disse 17 årene er på ca. 6 legioner. Altså ser vi at romerne ikke reduserte militæraktiviteten sin med tanke på gjennomsnittstyrken fra Tabell III. Siden vi mangler en del censusopptellinger er det vanskelig å kjøre en sammenligning med

²²⁰ Ibid. s. 81, App. BC. 1. 27.

²²¹ Ibid. s. 81.

²²² Ibid. s. 81.

²²³ Ibid. s. 81-82.

²²⁴ Ibid. s. 432-433.

borgertallet. Censuspptellingen fra 114 gir en prosent på 6,3 borgere som var i hæren (7,6 hvis de var med full styrke). Det vil si at etter forholdene er dette antallet også stabilt med tidligere utregninger. Dette alene er selvfølgelig ikke en tilstrekkelig forklaring for hele perioden, men med tanke på statistikken vi har sett tidligere ser det ikke ut til at det var en betydelig nedgang i borgertallet. Brunt mener at befolkningen fortsatt vokste. Han argumenterer for at siden dokumenteringen i 124 og 114 var på ca. 395 000 borgere antar han at den virkelige totalen ikke kan ha vært mye lavere enn 450 000 borgere (Tabell III Kolonne D).²²⁵ Det er ikke utenkelig at dette stemmer, men mangel på bevis gjør det vanskelig å fastslå.

Selv om det har blitt oppfattet at det var en nedgang av *assidui* klarte romerne likevel å rekruttere mange legioner. Dette er noe jeg skal diskutere i KAP VII. Foreløpig er det fornuftig å se på tematikken om eiendomskravet. Eiendomskravet var et viktig aspekt i forbindelse med census og borgertallet. Det har blitt argumentert at eiendomskravet ble bevisst redusert som en reaksjon på nedgangen av *assidui*. Dette er noe som må belyses i henhold til borgertallutviklingen for denne perioden.

Tabell VII

Tidsrom:	Aktør:	Minimumskrav:	Bakgrunn:	Kilde:
Uvisst ²²⁶	Kong Servius	12500 ass	?	Livius. 40. 51,9
214 eller 212	Senatet	4000 ass	<i>Tumultus</i> /Hannibal	Polybios. 6.19,2
129?	Senatet?	1500 ass	For få <i>assidui</i> ?	Cicero. <i>Rep.</i> 22
107	G. Marius	Eiendomskrav opphevet	Rekrutteringskrise?/Populær innovasjon av Marius?	Sallust. <i>Jug.</i> 86

I Tabell VII ser vi utviklingen av det Emilio Gabba kaller for censusreduksjon av eiendomskravet. Minimumskravet i tabellen sier hva grensen for femte formueklasse var. Gabba mener at dette er den eneste formueklassen vi foreløpig vet om som opplevde

²²⁵ Ibid. s. 82.

²²⁶ Gabba nevner at det ikke er mulig å fastslå når den Servianske census inndelingen tredde i kraft, men at systemet uten tvil var i bruk under den andre puniske krigen. Gabba, s.2.

censusreduksjon.²²⁷ Som vi ser er det drastiske endringer i minimumskravet. Det må nevnes at det ikke var likt myntsystem for hele perioden i Tabell VII.²²⁸ Det er utfordrende å si og beregne i verdi hva de ulike kravene representerer. Men det er klart at siden endringene oppstår må det ha vært mange borgere som ikke møtte kravet.

Kildene nevnt ovenfor står uavhengige av hverandre. Det vil si at vi kun har observert ulike tall fra utdragene til forfatterne. Det blir ikke beskrevet i detaljer hvorfor tallene står slik dem gjør.²²⁹ Mangel på årsaksforklaringer fra kildene gjør det obskurt med tanke på hva reduseringene representerer og når de eventuelt oppstod.²³⁰

Gabba mener at redusering av minimumskravet blant annet ble gjort for å løse fremveksten av *proletarii*. Siden det kun var femte formueklasse som ble redusert er Gabbas teori at romerne prøvde å konvertere *proletarii* om til *assidui* i et forsøk på å forbedre rekrutteringsevnen.²³¹ Hvis det ble flere *assidui* ville dette også øke sannsynligheten med å registrere flere borgere. Teorien er interessant, men ikke feilfri. Et av Gabbas argumenter er at 76 000 *proletarii* ble konvertert til *assidui* i censusopptellingen fra 124 som et resultat av censusreduksjonen i 129.²³² Det er altså snakk om en stor andel borgere. Gabba sier også at selv om borgerne hadde blitt *assidui* led de i perioden av en økonomisk nedgang.²³³ Det tyder på at reduksjonen til 1500 ass fremdeles var et høyt minimumskrav for enkelte borgere å forholde seg til. Brunt mener at en svakhet til Gabbas argument er at han feiltolker censusopptellingen. Ifølge Brunt antar han at økningen er et resultat av en kombinert effektivitet fra censorene og Gracchus' landdistribuering.²³⁴ Uansett ser det ut til at begge fenomenene bidro til å øke romernes rekrutteringsevne. Gabba innrømmer selv at vi ikke med sikkerhet kan vite om censusreduksjonen var en bevisst handling fra romernes side. Han legger isteden vekt på at reduseringene var uunngåelig strukturelt sett, og at spesielt Marius' opphevelse av eiendomskravet var nødvendig.²³⁵ Dette er som sagt noe jeg skal drøfte senere.

Det er fortsatt tegn til at borgertallet i perioden vi snakker om fortsatt var stabil. Som nevnt mener Brunt at befolkningen fortsatte å vokse. Hans argument er blant annet knyttet til

²²⁷ Ibid. s. 4.

²²⁸ Jeg skal ikke ta opp debatten om myntsystemet i denne oppgaven. For myntsystem se Gabba KAP I & II.

²²⁹ Gabba, s. 3.

²³⁰ Det er enighet om censusreduksjonen som oppstod mellom 214 og 212, og opphevelsen av eiendomskravet i 107. Det er fremdeles diskutert når andre censusreduksjon oppstod. Se Gabba, s. 6-8 og Brunt, 1971. s. 75-83.

²³¹ Gabba, s. 5-10.

²³² Ibid. s. 10.

²³³ Ibid. s. 10.

²³⁴ Brunt, 1971. s. 78 - For bedre effektivitet fra censorene se Brunt. 1971. s. 75-80.

²³⁵ Gabba, s. 10.

analyse av censusopptellinger etter Marius' reformer,²³⁶ som jeg ikke skal ta opp her. Problemet for perioden var at mange sannsynligvis fortsatte å bli utelatt fra census. Fenomenet om censusreduksjonen indikerer på at romerne i større grad slet med nedgang av *assidui*, som igjen påvirket registrering av borgere. Mangel på censusopptellinger frem til Marius' tid gjør det vanskelig å bekrefte dette. Men som vi skal se senere begynte fremveksten av *proletarii* å bli et stort problem, ikke bare for censusopptellingen, men også for den romerske hæren.

Samfunnsstrukturer og institusjoner

I denne delen skal jeg gå igjennom noen viktige aspekter i lys av informasjonen som ble vist i delen ovenfor. Romerne ser vi var tallrike i perioden vi snakker om. Det er altså viktig å få innsikt i hvordan man telte opp og strukturerte en så tallrik befolkning, og se på hva slags muligheter borgerne hadde, særlig i den politiske arenaen.

Dilectus

When the Consuls are about to enroll the army they give public notice of the day on which all Roman citizens of military age must appear. This is done every year. When the day has arrived, and the citizens fit for service are come to Rome and have assembled on the Capitoline the fourteen junior tribunes divide themselves, in the order in which they were appointed by the people or by the Imperators, into four divisions, because the primary division of the forces thus raised is into four legions. The four tribunes first appointed are assigned to the legion called the 1st; the next three to the 2d; the next four to the 3d; and the three last to the 4th. Of the ten senior tribunes, the two first are assigned to the 1st legion; the next three to the 2d; the two next to the 3d; and the three last to the 4th.²³⁷

Dilectus ble arrangert årlig på Capitolhøyden i Roma, for å enten opprette nye legioner eller for å forsterke (*supplementum*) allerede eksisterende hærstyrker.²³⁸ En fascinerende observasjon er å se på den språklige betydningen av ordet *dilectus*, som betegner 'valg' eller 'fylle rekkene'.²³⁹ Grunnen til dette er hovedsakelig på grunn av at konsuler og militærtribuner valgte ut hvilke borgere de ville ta inn i hæren.²⁴⁰ *Dilectus* kan derfor bli sett på en slags sesjon som vi er kjent med i dag, hvor man testet ut fysikken og andre relevante kvalifikasjoner hos borgerne.

²³⁶ Se Brunt, 1971. KAP VII og KAP IX.

²³⁷ Plb. 6.19.

²³⁸ Brunt, 1971. s. 635.

²³⁹ *ibid.* s. 635.

²⁴⁰ Nicolet, s. 97.

Utdraget ovenfor fra Polybios er den eneste kilden vi har tilknyttet *dilectus* i republikansk periode. Men det er vanskelig å anslå om informasjonen Polybios gir oss er nøyaktig med tanke på en fast modell på hvordan romerne dannet og rekrutterte legioner.

P.A. Brunt mente at det er visse svakheter med Polybios' fremstilling. Brunt argumenterer med to punkter: 1) utfordringen med å gjennomføre *dilectus* i forhold til befolkningstallet på én dag, 2) logistikkproblemet med å samle en stor mengde borgere på Capitol på én dag. Senere i dette kapittelet skal jeg gå mer i dybden på et ganske vrient tema i romersk historie, og antikkforskning generelt, som tar for seg tall og befolkningsstatistikker. Men først er det nødvendig å belyse noen aspekter om slik tematikk.

Det første argumentet til Brunt er basert på en antatt beregning på hvor mange borgere som kan ha eksistert før og i Polybios' samtid. Brunt sier at i 218 kan det ha vært 100,000 *assidui*, som neppe kan ha vært lavere enn 75,000 i Polybios' samtid.²⁴¹ Og med tanke på opplysningene om senere tid (Tabell I), kan ikke antall borgere vært særlig lavere enn i 218. Det gjelder altså en stor del av den romerske befolkningen, hvor man må huske på at en stor prosent av denne andelen kom fra store avstander fra Roma. Så hvordan organiserer man en så omfattende sesjon som krever mye tid, ressurser og losji? Brunt mener det er usannsynlig at det foregikk slik. Rutinen med å inkludere alle kvalifiserte borgere på så kort tid må på lik linje med censusregistreringen ha vært ulogisk. Brunt mener også at selv før 200-tallet ville dette vært vanskelig å gjennomføre.²⁴²

Det andre argumentet til Brunt om logistikkproblemet konstaterer han at det ikke var god nok plass på Capitol for en så stor forsamling av borgere. Han peker på at lokal rekruttering i Italia virker mer logisk, og at løsningen for gjennomføringen i Roma sannsynligvis fant sted på Marsmarken (se Census); informasjonen fra Polybios kan være en anakronisme som reflekterer over en tidligere tid hvor samlingen kan ha funnet sted på Capitol, men det er utenkelig at beskrivelsen var gjeldene så sent som den 2. Puniske krig og Polybios' egen samtid.²⁴³

Dilectus var uansett en viktig faktor for romersk rekruttering, og strukturen ble oftere utnyttet i perioden vi snakker om. Den militære aktiviteten som romerne førte etter den 2. Puniske krig ble stadig større. Den romerske hæren var i romersk tidsperspektiv evigvarende

²⁴¹ Brunt, 1971. s. 625.

²⁴² Ibid. s.625-6.

²⁴³ Ibid. s. 626.

mobilisert.²⁴⁴ Antall falne og dimitterte borgere etter felttog var fenomener som preget hæren. Derfor ble den årlige *dilectus* mer og mer utnyttet til ettersending av forsterkninger (*supplementum*).²⁴⁵

Folkeforsamlingene: *Comitia tributa* og *comitia centuriata*

En av den romerske republikkens viktigste institusjoner var folkeforsamlingene. Forsamlingene har gjennomgått kompliserte utviklinger som jeg ikke skal rekonstruere her. Gjennomgangen av forsamlingene tar utgangspunktet i perioden vi snakker om.

I likhet med andre antikke bystater var folkeforsamlingene en arena hvor valg av politiske verv, diplomatiske avgjørelser, og lovforslag ble holdt. I motsetning til greske folkeforsamlinger hvor man møttes og stemte i plenum stemte de romerske folkeforsamlingene i avdelinger; enten etter formue (centurier) eller bostedsregistrering (triber).²⁴⁶ I alt var det 193 centurier og 35 triber. Centuriene var delt inn etter formueklassene. Tribene var delt inn etter distriktene i Italia (4 bytriber og 31 landtriber).²⁴⁷ En avdeling tilsvarte en stemme, men alle måtte møte opp personlig i Roma for å avgi stemme.²⁴⁸ Hvis et forslag hadde fått mer enn halvparten av stemmene ble forslaget vedtatt. Det var ikke åpent for debatt i noen av forsamlingene. Det vil si at folkeforsamlingene var rene stemmeforsamlinger, hvor man enten vedtok eller avslo konkrete forslag foreslått på forhånd.²⁴⁹ Forslagene ble som regel lest opp av herolder på forum. Rop eller skrik, 'buing' eller applaus avslørte hvordan folket opplevde forslagene.²⁵⁰

Comitia tributa var forsamlingen som ikke tok opp saker eller valg som var tilknyttet *imperium* eller utenrikspolitiske saker. Her ble verv som ikke hadde *imperium* og folktribunene ble valgt.²⁵¹ Møtestedet for *comitia tributa* ser ut til å ha variert. Vi hører om at forsamlingen holdt møter i et område i nærheten av forum som ble kalt *comitium* på forum som var nærme en av republikkens talerstoler (*rostra*).²⁵² Dette området ble tydeligvis for trangt for deltakerne, særlig hvis det var snakk om en stor sak som skulle tas opp. I

²⁴⁴ Nicolet, s. 97-8.

²⁴⁵ Nicolet, s. 97.

²⁴⁶ Iddeng, 2014, s. 207-208.

²⁴⁷ Ibid. s. 210.

²⁴⁸ Ibid. s. 211.

²⁴⁹ Ibid. s. 212.

²⁵⁰ Lintott, Andrew. *The Constitution of the Roman Republic*. Oxford University Press. 1999. s. 42-43.

²⁵¹ Molho, A. Raaflaub K, Emlen. J. *City States in Classical Antiquity and Medieval Italy: Athens and Rome, Florence and Venice*. 1991. s.54.

²⁵² Lintott, 1999. s. 46.

senrepublikken ble forsamlingen flyttet til Marsmarken hvor det var bedre plass og man også kunne fremskynde valgprosessene.²⁵³ Foruten å velge embetsmenn av lavere rang fungerte *comitia tributa* som statens lovorgan; Romerne skilte ikke mellom grunnlov, lover, forskrifter og enkeltvedtak - ethvert forslag for folkeforsamlingen som ble vedtatt, fikk betegnelsen *lex* (lov) og trådte umiddelbart i kraft.²⁵⁴ Et lovforslag var gyldig helt til et nytt forslag erstattet eller fjernet det gamle. Som nevnt ble folketribunene valgt i *Comitia tributa*. I alt var det 10 folketribuner som ble valgt årlig. Den største oppgaven til dette vervet var å legge folkets beste til grunn.²⁵⁵ Det vil si at folketribunene kunne legge ned *veto* (jeg forbyr), for å verne borgerne fra et forslag som for eksempel ikke gagnet dem.

Comitia centuriata var den eldste forsamlingen i republikken. Det var her politiske verv med *imperium* ble valgt (*praetor* og *consul*),²⁵⁶ og det var her romerne erklærte krig.²⁵⁷

Forsamlingen bar stort sett preg av militære trekk (ordet *centuriae* er et begrep for den minste infanterienheten i hæren)²⁵⁸ og møttes derfor på Marsmarken, utenfor *pomerium*.

Organiseringen av de 193 centuriene var det som avgjorde hvilken avdeling som fikk stemme først (Tabell II). Siden de øverste stendene hadde såpass mye stemmeovervekt enn de andre, ble valgene som regel konkludert etter at disse avdelingene hadde avlagt stemme (se nedenfor).²⁵⁹ På slutten av 100-tallet mener Andrew Lintott at *comitia centuriata* var forholdsvis av begrenset betydning. Det vil si at lovgivning var stort sett reservert *comitia tributa*, og at *comitia centuriata* kun forholdt seg til valg av høyere embetsmenn.²⁶⁰ Men i forhold til Marius' muligheter til å bli valgt til *consul* var dette arenaen hvor han trengte stemmer.

Forskjellen mellom folkeforsamlingene er at den ene representerer en gammel militærtradisjon hvor republikkens ledere ble valgt, mens den andre fungerte som et lovorgan hvor politiske forslag blir foreslått. Sistnevnte var blant annet forsamlingen hvor T. Gracchus' lovforslag (*lex Sempronia Agraria*) om landdistribuering er et typisk eksempel. Vi vet altså om hva som skjedde i de to forsamlingene. Det vi ikke vet med sikkerhet er hvor mange som

²⁵³ Ibid. s. 55.

²⁵⁴ Iddeng, 2014. s. 211.

²⁵⁵ Iddeng, 2014. s. 212.

²⁵⁶ Molho, s. 55.

²⁵⁷ Iddeng, 2014. s. 208.

²⁵⁸ Lintott, 1999. s. 55.

²⁵⁹ Iddeng, 2014. s. 209.

²⁶⁰ Lintott, 1999. s. 61.

faktisk møtte opp og deltok i de ulike behandlingene av lovforslag og valg av embetsmenn.²⁶¹ Dette er et sammenhengende problem i henhold til census og *dilectus*. Aspekter som mange borgere og store avstander kan også ha påvirket oppmøtet i folkeforsamlingene.²⁶² Selv om vi ikke vet hvor mange som møtte opp har vi bedre innsikt i hvem som dominerte forsamlingene. I *comitia centuriata* var det utvilsomt de øverste og rikeste stendene som avgjorde krigserklæringer og valg. De rike hadde bedre sjanse til å finansiere reise til Roma hvis de bodde langt unna, og hvis det var bryet verdt å stemme. For å oppnå et flertall, var det nok at riddernes og 1. klasses centurier stemte for et forslag. Det vil si at hvis det allerede ble enighet blant disse avdelingene var det ikke behov for at de andre avdelingene stemte ettersom et flertall var nådd.²⁶³ *Comitia tributa* kan oppfattes mer demokratisk, men sannsynligvis var det tribene som bodde i eller i nærheten av Roma som dominerte forsamlingen.²⁶⁴

Senatet

Det romerske senatet var et eldreråd bestående av tidligere embetsmenn og har tradisjon tilbake til kongetid. Det romerske senatet har gått igjennom en komplisert utvikling som ikke vil bli gjennomgått her. I perioden vi snakker om antar man at det var 300 medlemmer, men, som Jon Iddeng sier; "om dette var et idealtall, et minimumstall eller maksimumstall og i hvilken grad man etterstreber et eksakt antall, er usikkert."²⁶⁵ Det vi vet er at medlemmene normalt satt i senatet på livstid. Men man kunne bli kastet ut hvis man ble dømt for visse forbrytelser eller ved særs uærbødig oppførsel.²⁶⁶ For å bli medlem av senatet måtte man ha holdt minst et politisk embede med *imperium* og være over fylte 46 år (*seniores*).²⁶⁷ I senrepublikken var det tilstrekkelig å ha holdt kvestorembete for å bli kvalifisert til senatorstilling.²⁶⁸ Senatet holdt normalt møtene sine i senatsbygget på forum, kalt *curia*. Imidlertid var ikke *curia* alltid tilgjengelig for å holde møtene; da møttes senatorene på et hellig sted (for eksempel i et tempel, *templum*), og ved møter med hærførere måtte de møte opp utenfor *pomerium*.²⁶⁹

²⁶¹ Iddeng, 2014. s. 213.

²⁶² Brunt, 1982. s. 8.

²⁶³ Brunt, 1982. s. 8-9, Iddeng, 2014. s. 209.

²⁶⁴ Brunt, 1982. s. 9.

²⁶⁵ Iddeng, 2014. s. 223.

²⁶⁶ Ibid. s. 223.

²⁶⁷ Lintott, 1999. s. 69.

²⁶⁸ Ravnå, s. 125.

²⁶⁹ Iddeng, 2014. s. 224.

Sakene som ble tatt opp i senatet varierte. Enhver embetsmann kunne tilkalle senatet for å rådspørre om eller diskutere et konkret forslag. Senatorene var pliktet til å møte opp og forberede seg til diskusjonen. Alle senatorene hadde talerett. I motsetning til den demagogiske fremgangsmåten i folkeforsamlingene, var senatet en plass hvor man debatterte og fremførte en reel meningsutveksling.²⁷⁰ Etter man hadde drøftet sakene ble det så foreslått for folkeforsamlingene. Slike saker var ikke det eneste senatet tok opp. Ved siden av å fungere som et eldreråd, behandlet også senatet mange politiske håndteringer om økonomi, utenrikspolitikk, sikkerhetspolitikk, og andre saker som krevde senatets kompetanse.²⁷¹ Håndtering av slike saker kaller vi senatsvedtak. Valg av senatsvedtak (og generelt alle andre saker) gikk først ut på en innledende drøftingsdebatt hvor senatorene svarte etter en etablert talerekkefølge, og avsluttet med å for eksempel "stemme med føttene"; det vil si at senatorene stilte seg bak taleren de var enig med.²⁷²

Senatet var altså en viktig politisk institusjon. Siden senatet bestod av tidligere embetsmenn fikk den stor prestisje.²⁷³ Erfaringen fra embetsmennene var nyttig ikke bare som råd, men også som viktig hvis man ønsket nå langt på den politiske stigen. Selv om det dukket opp enkeltaktører som utfordret senatets autoritet var senatet fremdeles et sted hvor man kunne sikre seg politiske støttespillere.²⁷⁴ Særlig etter Graccherne blir det politiske skillet mellom *populares* og *optimates* tydelig, hvor senatet også ble påvirket i senrepublikken.

²⁷⁰ Ibid. s. 225.

²⁷¹ Ibid. s. 225.

²⁷² Iddeng, 2014. s. 224.

²⁷³ Ravnå, s. 126.

²⁷⁴ Lintott, 1999. s. 86-87.

Kapittel V Den romerske hæren før Marius

I dette kapittelet skal jeg presentere den romerske hæren før Marius' reformer i 107. Rekruttering, plikt, disiplin, tjenestetid, og status i hæren er noen punkter som er viktig å belyse for å forstå hærens komplekse funksjon. Jeg viser til den generelle rekrutteringsformen, og andre strukturer tilknyttet hæren. Det vil forekomme eksempler dokumentert fra den 2. Puniske krig (218-201). Polybios' Bok VI er den nærmeste og eneste kilden vi har til hvordan hærens strukturer og organisering var før Marius.

Rekruttering og strukturer

I likhet med andre antikke bystater var romerne et krigersamfunn. Romerne rekrutterte soldater hovedsakelig fra de fem formueklassene. I denne perioden er det vanlig å kalle den romerske hæren for borgermilitsen. Det vil si at etter soldatene hadde vært i felttog returnerte de til hjemmene sine, som regel gården. Krigene som romerne kjempet var stort sett i eller i nærheten av Italia før den 2. Puniske krig. Derfor var det enkelt for borgersoldatene å fungere *nettopp* som borgersoldater: krige om sommeren, hjem til gården på vinteren. Gradvis da kriger ble forlenget og trukket lenger vekk fra Italia rokket dette ved hærens strukturer. Noe som på logisk vis forklares best med at krigføring var, med tanke på vær- og naturforhold, mer gunstig i disse årstidene, og at majoriteten av borgersoldatene måtte returnere hjem til gård eller gods for innhøsting og såing av nye avlinger. Krigføring etter den 2. Puniske krig gjorde det vanskelig for soldatene å returnere hjem, siden romernes militære nærvær ble betydelig økt rundt Middelhavet. Som nevnt vil mange av eksemplene fra kilder komme fra Polybios bok VI, som er den eneste antikke kilden som tar for seg den romerske hæren i det andre og tidlig første århundret fvt.²⁷⁵

Eiendomskravets funksjon i hæren

Vi har allerede sett litt om hva eiendomskravet hadde å si for blant annet census. Men en liten repetisjon er nødvendig for å belyse hvordan eiendomskravet påvirket hæren. Etter tradisjon stammer eiendomskravet fra romersk kongetid, fra Kong Servius.²⁷⁶ I all hovedsak var den romerske rekrutteringen basert på et borgerideal tilknyttet eiendom. Mannlige romerske borgere som gikk under begrepet *assidui*, altså de som kunne betale skatt og hadde

²⁷⁵ Matthews, s. 1.

²⁷⁶ Gabba, 1976. s. 2.

tilstrekkelig eiendom var de eneste som kunne bli vervet inn i tjeneste.²⁷⁷ Borgere som ikke hadde tilstrekkelig, eller ingen, eiendom ble ekskludert fra militærtjeneste (*capite censi/proletarii*), men som vi skal se senere fantes det spesielle tiltak for å rekruttere fra denne borgergruppen. Borgerne ble etter disse forholdene rekruttert fra de fem censusklassene. Disse klassene hadde forskjellige minimumskrav som avgjorde skillet mellom klassene. Polybios gir oss denne fremstillingen om rekruttering fra de forskjellige klassene:

The Military Tribunes at Rome, after the administering of the oath to their men, and giving out the day and place at which they are to appear without arms, for the present dismiss them. When they arrive on the appointed day, they first select the youngest and poorest to form the Velites, the next to them the Hastati, while those who are in the prime of life they select as Principes, and the oldest of all as Triarii. For in the Roman army these divisions, distinct not only as to their ages and nomenclature, but also as to the manner in which they are armed, exist in each legion. The division is made in such proportions that the senior men, called Triarii, should number six hundred, the Principes twelve hundred, the Hastati twelve hundred, and that all the rest as the youngest should be reckoned among the Velites. And if the whole number of the legion is more than four thousand, they vary the numbers of these divisions proportionally, except those of the Triarii, which is always the same.²⁷⁸

I denne fremstillingen viser Polybios hvordan inndelingen av soldater foregikk. Likevel er det et aspekt som må belyses, nemlig at denne inndelingen foregikk på en måte hvor erfaring også hadde noe å si for hvor man ble plassert i hærens rekker. Lawrence Keppie sier at valget med å plassere en borger i enten *hastatii*, *principes* eller *triarii* var i aller høyeste grad basert på alder og erfaring, ikke på økonomisk status - dette gjelder da ikke borgere som ble plassert i *velites*, da disse borgerne ikke hadde råd til nødvendig utstyr i de andre klassene.²⁷⁹ Igjen bidrar dette med forvirring da disse klassene igjen krever en viss kapital for at man skal kunne tjenestegjøre i dem, spesielt med tanke på *principes* og *triarii* hvor vi har fått inntrykk av at våpen og utstyr var dyrt.²⁸⁰ Det er fornuftig å tenke seg frem at man kanskje oppnådde slik kapital hvis man tjenestegjorde lenge nok og opparbeidet seg nok soldatlønn og annen inntekt fra militærtjeneste, som gjorde det lettere for den neste generasjonen. Men erfaring kom først.

²⁷⁷ Ibid. s. 2.

²⁷⁸ Plb. 6.21.

²⁷⁹ Keppie, s. 35.

²⁸⁰ Ibid. s. 35.

Rekruttering av *proletarii* før Marius

Fra kildene leser vi at romerne kunne rekruttere eiendomsløse borgere i nødssituasjoner (*tumultus*). De eiendomsløse kunne også tjenestegjøre i marinen som roere.²⁸¹ Det vil si at det var ikke noe nytt da Marius begynte å rekruttere *proletarii* til hæren i 107. Forskjellen var at de ble rekruttert i et større omfang, og at de tjenestegjorde som soldater i lengre tid etter Marius' militærreform. Mellom den 2. Puniske krig og Marius hører vi ingenting om at *proletarii* ble rekruttert til hæren på lik linje som etter militærreformen.²⁸²

Aldersgrenser, tjenestetid og dimittering

Ovenfor så vi hvordan *dilectus* ble organisert og gjennomført. I den forbindelse er det fornuftig å se på når den romerske verneplikten startet og når den eventuelt ble avsluttet. Aldersgrensen for militærtjeneste er fremdeles litt vanskelig å fastslå. Det er antydninger på at aldersgrenser har variert gjennom republikkens periode. Men det finnes en allmenn enighet. Blant annet foreslår Claude Nicolet at lavalder for verneplikt var hovedsakelig ved fylte 17 år (*iuniores*), ved fylte 46 hadde man i teorien kjempet i nok felttog (*seniores*), men var fortsatt tjenestedyktig, og pensjonsalderen var fylte 60 år hvor man ble fritatt alle borgerlige plikter.²⁸³ Ved spesielle anledninger, eller nødssituasjoner (*tumultus*), har vi fått vite at romere under 17 år kunne bli rekruttert.²⁸⁴ Vi hører også om at ved *tumultus* kunne romerne rekruttere soldater fra de eiendomsløse borgerne (*proletarii*). *Proletarii* hører vi også ble benyttet i marinen som roere. Polybios gir oss denne fremstillingen om tjenestelengden:

After electing the Consuls they proceed to elect military tribunes,—fourteen from those who had five years', and ten from those who had ten years', service. All citizens must serve ten years in the cavalry or twenty years in the infantry before the forty-sixth year of their age, except those rated below four hundred asses. The latter are employed in the navy; but if any great public necessity arises they are obliged to serve as infantry also for twenty campaigns: and no one can hold an office in the state until he has completed ten years of military service. . . .²⁸⁵

Tjenestelengden er også noe som i likhet med aldersgrensen varierte. I teorien var en mannlig romersk borger egnet for tjenestegjøring hele sitt liv, men forventet tjenestetid var

²⁸¹ Jeg kommer ikke til å ta opp marinen i denne oppgaven. For *proletarii* i marinen se Brunt, 1971.

²⁸² Rich, s. 291.

²⁸³ Keppie, 97.

²⁸⁴ Plut. *CG*. 5.1.

²⁸⁵ Plb. 6.19.

sannsynligvis et sted mellom 16 og 20 felttog.²⁸⁶ Hva betyr dette i praksis? Vil et felttog si en bestemt krig, et bestemt slag, eller garnisonstjeneste? Og hvor lenge i så fall ville dette vare? Til dette sier Nicolet: "The term 'campaigns' is used because we do not know whether or not the term of service had to be continuous."²⁸⁷ Imidlertid er det enighet om at vanlig tjenestelengde var på 6 år (eller mer hvis det var nødvendig).²⁸⁸ Som nevnt ovenfor var den romerske hæren kontinuerlig mobilisert etter den 2. Puniske krig. Noe som må ha påvirket borgernes tjenestegjøringsplikt. Og spørsmålet om dimittering blir mer utfordrende da det militære nærværet blir mer vesentlig for romerne.

Som nevnt var man ved fylte 46 år nådd en alder hvor man hadde tjenestegjort nok. Men vi hører om en spesifikk ordning for borgere som etter formodning ønsket å fortsette med militærtjeneste. De som gikk under begrepet *emeritus* var borgere som hadde blitt avløst sine forpliktelser for staten, men som frivillig kunne velge å tjenestegjøre i hæren igjen.²⁸⁹ Et godt eksempel fra kildene om en som lot seg verve på nytt etter en vernepliktperiode på 16 år er centurionen Spurius Ligustinus, som etter 6 års tjenestegjøring i Makedonia lot seg frivillig verve til felttogene i Hellas, Spania, Lilleasia, og muligens andre steder i en periode i 16 nye år.²⁹⁰ Eksemplet kommer fra Livius som er verdt å lese i sin helhet:

I became a soldier in the consulship of P. Sulpicius and C. Aurelius (200). In the army which was taken over to Macedonia I served two years in the ranks against King Philip; in the third year because of my bravery T. Quinctius Flaminius gave me a post as centurion in the tenth maniple of the *hastati*. After Philip's defeat, when we had been brought back to Italy and released, I immediately set out for Spain as a volunteer with the consul M. Porcius (195). This commander judged me worthy to be assigned as centurion of the first century of *hastati*. For the third time I enlisted again as a volunteer in the army which was sent against the Aetolians and King Antiochus (191). By Manius Acilius I was made centurion of the first century of the *principes*. When Antiochus had been driven out and the Aetolians subdued, we were brought back to Italy. And twice after that I served in campaigns where the legions were in commission for a year. Then I campaigned twice in Spain (181 and 180), first under Q. Fulvius Flaccus, and under the praetor Ti. Sempronius Gracchus. I was brought home by Flaccus along with the others whom brought with him from the province to take part in his Triumph because of their bravery. Four times within a few years I held the rank of *primus pilus* (i.e centurion of the first century of *triarii*). Four and thirty times I was rewarded for bravery by my commanders. I have received six

²⁸⁶ Nicolet, s. 97.

²⁸⁷ Ibid. s. 97.

²⁸⁸ Keppie, s. 54.

²⁸⁹ Nicolet, s. 97.

²⁹⁰ Keppie, s. 53.

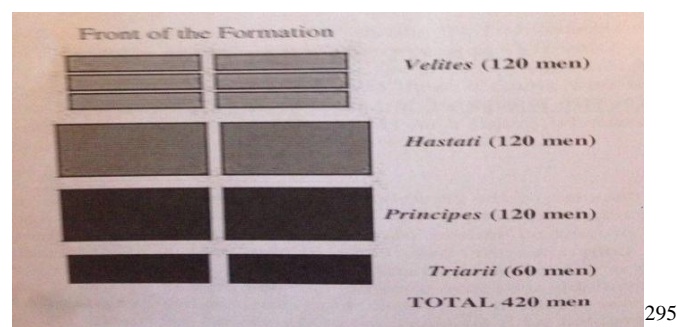
civic crowns. I have served out twenty two years in the army and am more than fifty years old.²⁹¹

Informasjonen om denne Spurius Ligustinus belyser ikke bare hvordan det gikk an å fortsette verneplikten, men viser også til at det gikk an å stige i gradene - fra fotsoldat til førstespyd i en *triarii* centurie i eksemplet ovenfor. Det er vanskelig å si noe om hvor mange tilfeller av soldater som Ligustinus som faktisk oppstod. Han blir vel nevnt av Livius fordi han var et spesielt tilfelle av en romersk soldat. Til tross for det er det interessant å se hvordan frivillige gjennom *dilectus* gjenopptar militærtjeneste etter dimittering. Men med tanke på mulighetene for å oppnå ære og erverve krigsbytte, som ble sett på en oppmuntring eller i det minste en økonomisk kompensasjon for militærtjeneste,²⁹² er det ikke unaturlig at noen returnerte til legionen. Spurius Ligustinus står i alle fall som et godt eksempel på en lang militærkarriere, avsluttet i en imponerende alder på over 50 år.

Manipelhærens formasjon

Den romerske hæren var under sterk innflytelse av militærtradisjonene til de greske og etruskiske sivilisasjonene før utviklingen av manipelhæren oppstod. Hovedsakelig var de romerske soldatene utrustet som de greske hoplittene, og kjempet i en formasjon kalt falanks som taktisk fungerte som en slags blokk med tett og låst formasjon.²⁹³

På begynnelsen av 300-tallet ble romerne invadert av keltiske gallere, som plyndret Roma etter slaget ved Allia. Etter dette nederlaget bestemte romerne seg for å reorganisere hæren. Etter å ha opplevd gallernes løse og åpne kampstil oppløste romerne falanksstilen og gikk over til en formasjon kalt manipel (lat: *manipulus* som betyr 'håndfull').²⁹⁴

²⁹¹ Keppie, s. 53; Livius xlii. 34.5-11.

²⁹² Keppie, s. 54-5.

²⁹³ Ibid. s. 19.

²⁹⁴ Southern, s. 89.

²⁹⁵ Matthews, s. 30

Illustrasjonen ovenfor er en oversikt over hvordan den romerske hæren var på Polybios' tid (senere i oppgaven kommer jeg til å bruke et estimert tall fra moderne forskning i henhold til maksantallet i en legion). Utviklingen av manipelhæren som startet så tidlig som på 300-tallet varte helt til Marius' reformer. Men, som jeg senere skal belyse, oppstod det et nytt skritt i den taktiske utviklingen av formasjoner i den romerske hæren.

Slagformasjonen til manipelhæren var løsere og mer bevegelig enn falanksformasjonen. Men begge formasjonene hadde et likhetstrekk: de var avhengige av samlet bevegelse. For at manipelformasjonen skulle fungere optimalt var det nødvendig at alle rekkene fulgte med de andre enhetene i det de skulle konfrontere eller forsvare seg mot fiendtlige styrker.²⁹⁶

Introduksjonen av manipelhæren satte også i gang en ny militærinndeling av borgere. Som vi så var det erfaring som var avgjørende hvor soldatene ble utplassert i formasjon. De med minst erfaring ble plassert foran, og de med mer erfaring plassert videre bakover som illustrert ovenfor. Jeg liker å tenke på den romerske manipelhæren som en del av et oppstilt parti på et sjakkbrett. For de som ikke er kjent med det er rutinen at de svakere brikkene står på første linje, og de mer egenskapelige og tøffere brikkene står bak dem igjen. Denne rutinen ser vi i den romerske manipelhæren, som sender ut den uerfarne og svakere delen av hæren først ut i kamp. Med tid, erfaring og overlevelse kunne man bli plassert bakover i rekkene.

Utviklingen av formasjoner i den romerske hæren hadde et siste steg: kohortformasjonen. Dette er noe jeg skal ta opp i KAP VI.

Manipelhærens våpen og utstyr

Væpningen til den romerske manipelhæren var en stor overgang. Før hadde soldatene kjempet med store og brede skjold, spyd, og sverd som var avhengig for at falankstaktikken fungerte.

Da manipelhæren og de nye inndelingene ble introdusert fulgte det også med nye våpen og utstyr til soldatene. Bevæpningen ble tilpasset hver soldattype: *Velites* ble væpnet med et lite skjold (*parma*) og mange kastespyd (*pila*), *hastati*, og *principes* ble væpnet med et større skjold (*scutum*), et sverd (*gladius*),²⁹⁷ og ett lett og ett tungt kastespyd, mens *triarii* ble væpnet med en støtlanse (*hasta*).²⁹⁸ Utrustningen til soldatene var ganske like, med unntak av

²⁹⁶ Matthews, s. 31-4.

²⁹⁷ Sverdet stammer opprinnelig fra Spania som romerne tilpasset eget våpenarsenal etter møte med spanske leiesoldater, eller kartagiske styrker i deres første felttog i Spania. Southern. 2007. s. 212

²⁹⁸ Bishop, M.C, Coulston. J.C.N. *Roman Military Equipment - From the Punic War to the Fall of Rome*. Oxbow Books Park End Place. Oxford. 2006. s. 50-66.

velites som knapt bar noen form for beskyttelse (men bar et ulveskinn på hodet for at de skulle være lett gjenkjennelige). *Hastati*, *principes*, og *triarii* hadde stort sett samme beskyttelse. Leggbeskyttere, hjelm prydet med fjær, og kroppsrustning var standard utstyr, men de med større ressurser kunne avgjøre kvaliteten på utstyret. De med eiendom over 100.000 as bar en stor ringbrynje (*loriace*), mens de med mindre eiendom bar en brystplate av bronse (*pectorale*).²⁹⁹

Mennene som ledet

Kommandoen i den romerske hæren ble gitt til embetsmenn som var i besittelse av et politisk verv med *imperium*. Consulene var de øverstkommanderende, men i takt med romernes ekspansjon ble det vanligere å utvide militærkommando til praetorene. Hvis dette ikke var tilstrekkelig var det muligheter for å utvide vervtiden på enkelte embetsmenn. Det vil si at embetsmenn kunne fungere som *propraetor* eller *proconsul* i provinser der det var nødvendig.³⁰⁰ Dette ble vanligere i senrepublikken, men utvidelsen av vervtiden gjaldt kun i provinsen embetsmannen hadde fått beskjed om å beskytte og sikre fred i.³⁰¹

Gjennom hele den republikanske perioden kom stort sett generalene fra gamle og rike aristokratiske familier. De etablerte familiene hadde tendens til å dominere konsulvervet gjennom valgsystemet, hvor militærbragder bidro til å øke prestisje og ære til familienavnet.³⁰²

Som vi så i *dilcetus*-prosessen var det også opp til generalene og offiserene å velge de som skulle tjenestegjøre i legionene. Hvis konsulene ikke var i Roma og forespørsel om *supplementum* ble utlyst ble sannsynligvis ansvaret delegert til en militærtribun eller en annen embetsmann med *imperium*.³⁰³ Forbindelsen mellom generalen og *dilectus* kan sees fra generalens perspektiv på to områder; a) et militært, og b) et politisk. a) Generalene ville nok etter alt å dømme ha de mest egnede soldatene til å tjenestegjøre i sin legion, hvor fysiske egenskaper og erfaring spilte en stor rolle. b) Soldatene som tjenestegjorde i suksessfulle felttog kunne bli gode politiske kontakter i forbindelse med fremtidige valg. Som vi senere

²⁹⁹ Matthews, s. 2 - Pol. 6.22-23.

³⁰⁰ Erdkamp, s. 139.

³⁰¹ Iddeng, 2014. s. 216-218.

³⁰² Iddeng, 2014. s. 26-7.

³⁰³ Plb. 6.19-21, Keppie, s. 33-5.

skal se benyttet Marius seg av å nå ut til veteraner for å få politisk og militært gjennomslag i hans første konsulat.³⁰⁴

Ed og disiplin

Den romerske hærens suksess kan ikke forklares uten å belyse nødvendigheten av disiplin. Som mange er klar over er militærdisiplin en viktig faktor for de fleste hæravdelinger verden rundt. Forholdet mellom offiserer og soldater er en viktig balanse å ha for at militæret skal fungere optimalt. For romerne var dette viktig, men tradisjoner og strukturer spilte samtidig en stor rolle.

Romerne var veldig opptatte av gamle skikker, spesielt fra tider som stammet fra deres forfedre (*mos maiorum*). Plikt og ære er to nøkkelbegreper og militærtjeneste var en sentral del av *mos maiorum*.³⁰⁵ Ved *dilectus*-prosessen tok alle soldater en militæred (*sacramentum dicere*) som i praksis var en bærebjelke i militærsystemet fra et religiøst, lovlig og sivilt perspektiv.³⁰⁶ Borgerne som tok eden ble sterkt lenket til republikken, kommandantene og medsoldatene, og legitimerte samtidig statusen som soldat og rett til å gjennomføre krigshandlinger.³⁰⁷

Etter å ha tatt eden skulle borgerne bli kjent med rutine i hæren. Dette ble gjort for å gradvis prosessere borgerne fra sivil- til militærrollen. Et viktig aspekt som Polybios mente var avgjørende for at den romerske disiplinen fungerte så godt var de strenge straffetøyene.³⁰⁸ Polybios er også den eneste som tar opp militærdisiplin og straff i republikansk periode.³⁰⁹ Det er dessverre ikke lett å konstatere den rettslige begrunnelsen som førte til de ulike straffekonsekvensene en soldat kunne pådra seg. Det er diskutert hvordan forholdet mellom militær- og sivillov var.³¹⁰ Soldatene var borgere med politiske og sivile rettigheter, men samtidig tilknyttet militæreden. Jeg skal ikke gå i dybden i hvordan konsekvensene av å bryte militære lover var i forhold til sivile lover, ettersom tematikken er komplisert, men heller vise til hva slags straff soldatene kunne få på bakgrunn av hvilke regler som ble brutt. Det vi vet er at fysisk straff var den vanligste straffemetoden, og at det fantes individuelle og kollektive straffer.

³⁰⁴ Matthews, s. 9.

³⁰⁵ Sal. *Jug.* 86.

³⁰⁶ Nicolet, s. 102.

³⁰⁷ Ibid. s. 103.

³⁰⁸ Plb. 6.37-39, Southern, s. 146.

³⁰⁹ Southern, s. 145.

³¹⁰ Se Nicolet, s. 105-109, Keppie, s.38, Southern, s. 145-149.

Om individuelle straffer sier Nicolet at de strengeste bruddene som ble slått ned på var ulydighet, feighet og desertering, men også sløvhets i militærrutiner, hvor straffer som bøter, stopp i soldatlønn, pisking, eller død kunne etter omstendighetene bli påført soldaten.³¹¹ Med tanke på kollektive straffer er det spesielt en straffemetode som vi vet om, nemlig desimering. Polybios beskriver det slik:

"[...] if, for instance, some entire maniples have quitted their ground in the presence of the enemy, it is deemed impossible to subject all to the fustuarium or to military execution; but a solution of the difficulty has been found at once adequate to the maintenance of discipline and calculated to strike terror. The Tribune assembles the legion, calls the defaulters to the front, and, after administering a sharp rebuke, selects five or eight or twenty out of them by lot, so that those selected should be about a tenth of those who have been guilty of the act of cowardice. These selected are punished with the fustuarium without mercy; the rest are put on rations of barley instead of wheat, and are ordered to take up their quarters outside the vallum and the protection of the camp."

Denne type straff ble utført spesielt ved militære nederlag. En annen type kollektiv straff tilknyttet militære nederlag var å sende overlevende soldater til et bestemt sted og la dem leve under dårlige forhold. Vi at etter slaget ved Cannae ble legionene som overlevde sendt til Sicilia og levde under tøffe vilkår i flere år.³¹²

Disse eksemplene viser at romerne var meget disiplinerte og benyttet fysiske straffer med et ubehagelig terrorgrep i bakhånd. Årsaken til dette kan ha vært for å unngå at soldatene ble sløve, og kanskje få dem til å frykte straffen fra sine egne mer enn fienden de kjempet mot. Et forlenget blick i hvordan romersk militærdisiplin funket i praksis kan vi se i observasjoner fra hvordan den romerske leiren var.

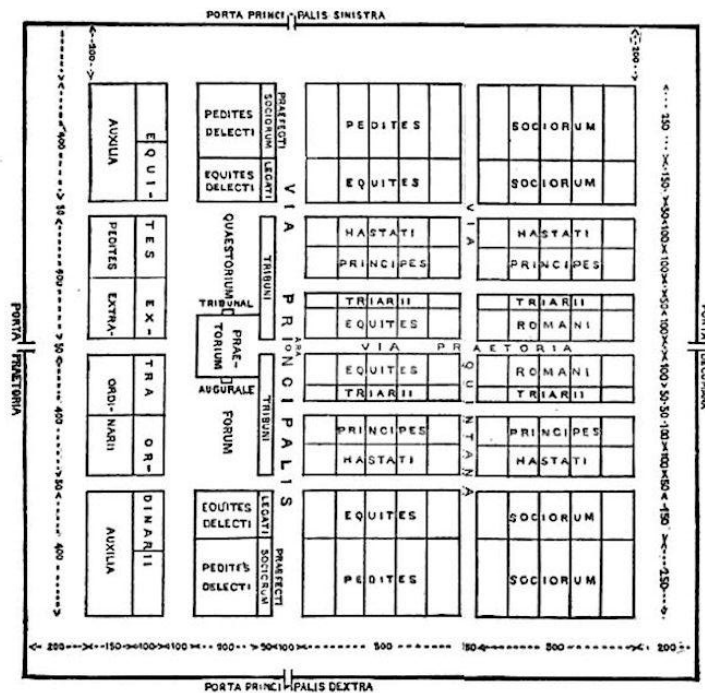
Den romerske leiren

Et forlenget blick på disiplin i den romerske hæren kan vi se i militærleirene. Lik som streng trening og drilling var disiplinen med å opprette forsvarstillinger i felttog et viktig element i romersk militærtradisjon. Leirene skulle være legionens base for å sikre dem mot fiendtlige styrker. Soldatene og de allierte konstruerte leiren og forsvarsverket selv. Polybios beskriver den romerske leiren ganske levende. Leirene hadde en konkret mal på hvordan organisering

³¹¹ Nicolet, s. 106.

³¹² Southern, s. 146.

av telt og administrasjonsbygg skulle være. I tillegg hadde leirene et forum, veier og 4 porter.³¹³

314

Leirenes forsvarsverk bestod av palisader og utgravede grøfter rundt leiområdet, med unntak av hvor portene gikk.³¹⁵ Etter at det militære formålet var tjent ble de romerske leirene ødelagt. Organiseringen i leirene skulle sørge for at militærdisiplinen ble vedlikeholdt. Soldatene fikk ansvarsområder dag og natt som vaktturnus, patruljering, og paroler. Soldatene ble tildelt oppgaver og ansvarsområder i nærheten av hvor de var plassert i leiren for å øke effektiviteten.³¹⁶ Strenge straffer ble idømt hvis man ikke utførte arbeidsoppgavene sine, ble tatt for tyveri eller uærbødig oppførsel, og ikke minst opptre feig på slagmarken.³¹⁷

Socii: De allierte

Den sentrale delen av romernes militærmakt var mannlige borgere. I tillegg til sine egne borgere benyttet romerne seg også av utskrevne allierte (*socii*) til å tjenestegjøre i hæren. *Socii* var kontingenter fra latinske byer og kolonier og italienske landsbyer, som tjenestegjorde i henhold til traktatforpliktelser etter å ha overgitt seg til Roma eller etter å ha

³¹³ Plb. 6.26-29.

³¹⁴ Nettside: <http://www.globalsecurity.org/military/world/spqr/army-camps.htm>

³¹⁵ Keppie, s. 37.

³¹⁶ Keppie, s. 37-8.

³¹⁷ Ibid. s. 38.

gått med på en allianse.³¹⁸ Ved å benytte seg av de alliertes ressurser økte dette romernes militærstyrker. Vi vet ikke med sikkerhet hvor lenge de allierte tjenestegjorde i hæren, men vi vet at de mer eller mindre ble organisert og bevæpnet i samme stil som de romerske borgerne.³¹⁹

Spørsmålet om hvor mange soldater som kom fra de allierte kontingentene er også uklart. Til tross for det er det indikasjoner på at de allierte hadde dobbelt så mange voksne menn som romerne som var egnet militærtjeneste. Brunt estimerer at i år 225 var det 640,000 allierte voksne menn mot romernes 300,000, men det er vanskelig å gi noen beregning på vekst eller fall av denne befolkningen i forbindelse med tall fra senere tid.³²⁰ Hvis disse tallene stemmer utgjorde de allierte en ganske stor prosentdel av rekrutteringsmulighetene.

Selve rekrutteringsformen hos de allierte var ikke den samme fremgangsmåten som *dilectus* som vi så tidligere. Det vi vet er at lokale ledere i landsbyene som kunne sørge for soldater ble tilkalt av konsulene for å bli enige om utstyr, og avtaletid for oppmøte i henhold til den romerske *dilectus* - Keppie sier av disse kontingentene (som senere ble kalt *cohors* - kohort) fra individuelle byer ble det sendt 500 soldater med ryttere.³²¹

I forbindelse med formasjon og oppstilling fungerte de allierte som en slags miniatyrversjon av den romerske legionen: samlingen av allierte soldater ble delt inn i til sammen 10 kohorter (*ala sociorum*) og de ble delt inn i den samme klasseinndelingen som romerne ble.³²²

Begrepet *ala*, som betyr vinge, reflekterer over posisjonen hvor de allierte troppene ble stasjonert, nemlig på flankene av de romerske legionene.³²³ Senere ble dette begrepet brukt for å beskrive kavaleriet av romerne.

³¹⁸ Ibid. s. 22.

³¹⁹ Ibid. s.22.

³²⁰ Brunt, 1971. s. 85.

³²¹ Keppie, s. 22.

³²² Ibid. s. 23.

³²³ Ibid. s. 22.

Kapittel VI Marius' Militærreform

I dette kapittelet skal jeg gi en oversikt over Gaius Marius' reformering av den romerske hæren. Så langt har vi sett hvordan hærens strukturering og rekruttering var før reformen. Da Marius innledet reformen i år 107 ble noen av de nevnte elementene i hæren gradvis endret. Særlig rekruttering. Moderne forskere ser på endringene som inntraff som en overgang fra borgermilits til en profesjonell hær.³²⁴ Mange av de ulike endringene oppstod gradvis etter at Marius ble konsul i 107. Jeg skal ikke ta opp hele utviklingen av reformen, men heller gi en oversikt over noen viktige elementer fra et helhetsperspektiv.

Rekruttering

Marius' mål med reformen var først og fremst ment som et tiltak for å skaffe flere soldater til felttoget i Numidia.³²⁵ Dermed oppløste han eiendomskravet; slik moderne forskere har tolket det var dette censusreduksjonens siste og nødvendige steg.³²⁶ Dette åpnet rekruttering til hæren i større grad enn tidligere. Det vil si at borgere som var *capite censi/proletarii* kunne frivillig la se verve.

Den tradisjonelle *dilectus* ble fortsatt praktisert etter reformen.³²⁷ Det vil si at rutinen med å rekruttere de mest egnede borgerne til hæren fremdeles gjaldt. Dette må ha vært problematisk for enkelte blant de eiendomsløse. Hvis vi snakker om at det fantes mange borgere som i flere generasjoner hadde vært eiendomsløse ville nok deres militærerfaring vært lav.³²⁸ I så fall ville disse borgerne vært ugunstige å rekruttere. Spesielt med tanke på at romerne ønsket en kjapp seier i Numidia.³²⁹ Men det kan også tenkes at på Marius' tid fantes det mange *assidui* som hadde blitt *proletarii*. Hvis det var tilfellet ville det vært borgere med en viss militærerfaring. Vi hører om at styrkene Marius etterspurte i konflikten var *supplementum*. Vi snakker altså om forsterkninger, og ikke opprettelse av en ny legion. Siden Sallust nevner at Marius rekrutterte veteraner til krigen i Numidia var nok Marius bevisst på hva han ønsket ved *dilectus* i 107.³³⁰ Gabba mener at *dilectus* i 107 ikke produserte et stort antall av frivillige,

³²⁴ Matthews, s. 89, Keaveney, s. 24-28, Erdkamp, s. 167.

³²⁵ Sal. Jug. 84-86, Matthews, s. 9.

³²⁶ Gabba, s. 10, Se også: Matthews, s. 17-28, Keaveney, s. 25.

³²⁷ Keaveney, s. 23-25.

³²⁸ Roth, s. 91-92.

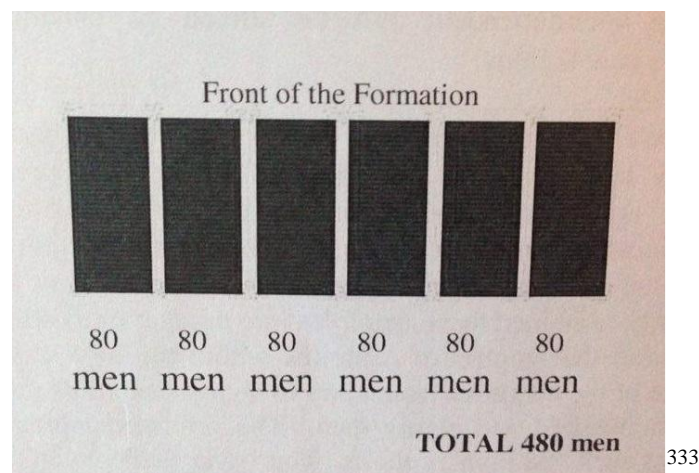
³²⁹ Keppie, s. 62.

³³⁰ Sal. Jug. 84.

men at et mye større antall ble rekruttert fra den eiendomsløse klassen etter krigen i Numidia.³³¹

Kohort: formasjon og bevæpning

En annen viktig endring i henhold til Marius' reform var bruken av kohortformasjonen. Vi så at manipelhærens overgang fra falanksen bidro i en viss grad til bedre manøvrering. Men den neste instansen revolusjonerte manøvreringsevnen! Bevegelighet og muligheten til å samtidig kjempe som en enhet ga romerne en utrolig slagkraft i krigføring. Utviklingen av kohortformasjonen bidro nettopp til dette (lat: *cohors*: tiende del av en legion).³³².

Det er diskutert når kohortformasjonen for alvor ble tatt i bruk. Det første eksemplet vi har er fra Livius som forteller at formasjonen ble benyttet av Scipio Aemilianus' felttog i Spania i 130.³³⁴ Dette var forøvrig et felttog som Marius deltok i. Hvorvidt formasjonen ble benyttet i ettertid er vanskelig å fastslå. Det er mer eller mindre enighet om at formasjonen ble fast rutine etter Marius' reformer.³³⁵

Kohortformasjonen endret ikke bare strategiske og taktiske funksjoner, men forandret også inndelingen og struktureringen av soldatene. Klasseinndelingen av soldattypene *hastati*, *principes*, *triari*, og *velites* ble opphevet sammen med formasjonsoppstillingen de var del av.³³⁶ Istedenfor å stille opp soldatene i det tradisjonelle rekkesystemet fra manipelformasjonen ble soldatene slått sammen i større og like enheter. En enhet, altså en

³³¹ Gabba, s. 16.

³³² Matthews, s. 29-30.

³³³ Ibid. s. 30

³³⁴ Keppie, s. 63.

³³⁵ Matthews, s. 89-90, Goldsworthy, s. 137.

³³⁶ Ibid. s. 30-31.

kohort, på Marius' tid bestod av 480 mann og fra reformen ble det opprettet 10 slike enheter som vil si at en legion bestod av 4800 soldater.³³⁷ Dette gjorde at soldatene ble enklere inndelt og det ble med tiden gjort slik at soldatene ble uniformert og utstyrt likt med våpen (*gladius*, *scutum*, og *pilia*) og beskyttelse.

'Marius' muldyr': en ny disiplin

Mye av den samme romerske disiplinen vi så i KAP V var gjeldene da Marius reformerte hæren. Marius har blitt kreditert introduseringen av en ny disiplin for soldatene, som innebar at soldatene selv måtte bære det meste av utstyret sitt selv. Før var det vanlig at mye av utstyret og proviantene til soldatene ble transport med vogner eller slaver.³³⁸ Selv om dette medførte tyngre belastning for soldatene ble det en redusering av hærens transportfølge. Marius introduserte *furca* som var en slags pinne som soldatene heftet mye av utstyret sitt på, og som sørget for at de kunne bære mer over lange strekninger.³³⁹ Introduseringen av denne måten å transportere soldatutstyr på gjorde at de fikk kallenavnet Marius' muldyr. Dette ble i ettertid standard rutine i den romerske legionen.³⁴⁰

***Aquila*: En samlende militærfane**

Marius' reform kan bli sett på som en samling av den romerske hæren. Soldatene fikk likt utstyr og måtte dele samme byrder. En annen endring var valget av å kun benytte den romerske ørnen (*aquila*) som militærfane i legionen. Marius har også blitt kreditert for denne endringen; før hadde romerne brukt fem forskjellige dyr som militærfaner som representerte forskjellige elementer i legionen.³⁴¹ Ørnen hadde eksistert i hæren tidligere, men nå fremstod den alene som et symbol for legionens makt og prestisje.

Siden ørnen ble brukt alene som militærfane ble den sett på som en stor inspirasjonskilde hos soldatene. Noen forskere mener at dette kan ha økt lojaliteten, motet og kampevnen til soldatene som kjempet. Matthews mener blant annet at Marius bidro til at ørnen forbandt lojaliteten til de frivillige borgerne med legionen de tjenestegjorde i.³⁴² Ørnen ble altså et mektig symbol i den romerske hæren. Siden dette symbolet ble sett på så stort var det et

³³⁷ Ibid. s. 29.

³³⁸ Roth, s. 92.

³³⁹ Ibid. s. 92.

³⁴⁰ Keppie, s. 67.

³⁴¹ Ibid. s. 67: Det er fremdeles uvisst når ørnen ble den eneste militærfanen. Det vi vet er at ørnen ble det viktigste militærsymbolet etter Marius' reform. De fem dyrene som var blant militærfanene før Marius var: ørnen, ulven, minotauren, oksen, hesten og villsvinet; Se Keppie, s.67-68 og Matthews, s.51-61.

³⁴² Matthews, s. 55.

nederlag og en ydmykelse hvis fanen skulle gå tapt til fienden. Det uklart hva et slikt tap hadde å si da romere kjempet mot romere da borgerkrigene herjet. Det vi vet er at det var særlig mot utenlandske fiender at tapet av ørnen var toppen av ydmykelse for hærens stolthet.³⁴³

³⁴³ Ibid. s. 59: Et godt eksempel er tapet av ørnen i romernes nederlag i Teutoburgerskogen i år 9 e.v.t.

Kapittel VII Militærreformen: politisk spill eller rekrutteringsløsning?

Marius' militærreform oppstod i en periode hvor den romerske militæraktiviteten var stor. Militæraktiviteten påvirket blant annet politiske og sosiale aspekter. Utviklingen i den senrepublikanske perioden rokket ved det Servianske systemet. Den romerske hæren var i dette tidsrommet en institusjon som krevde mye ressurser, særlig soldater. I takt med den romerske ekspansjonen ble det Servianske systemet redusert til å ikke lenger fungere optimalt. Rekrutteringsmangelen er et av bevisene på det. I dette kapitlet skal jeg diskutere hvorfor Marius kan ha besluttet å gjennomføre sin militærreform. Jeg skal gjøre et forsøk på å vise til Marius' politiske agenda, og sette opp dette med statistikkteorien som allerede er vist. Dette mener jeg er viktig i henhold til å se om Marius kan ha hatt noen plan med militærreformen, eller om han gjennomførte reformen som en ren nødvendighet i forbindelse med rekrutteringsmangelen.

Marius' ressurser og politiske nettverk

Fra kildene leser vi at Marius' familie i Arpinum hadde eiendom som kvalifisertes til ridderstanden. Forskere har prøvd å kartlegge det politiske nettverket til Marius. Før Marius begynte på militærkarrieren sin er det hevdet at familien hans hadde status som klienter til større familier. Dette var et av utgangspunktene til at Marius kunne avansere i sin karriere. Scipio Aemilianus har blitt regnet som en av dem, siden Marius tjenestegjorde under ham i Spania.³⁴⁴ Den mektige Metellus-klanen var i lengden den viktigste politiske allierte Marius hadde. Som vi skal se ble dette forholdet utfordret da Marius ble konsul i 107. Det må også nevnes at forholdet mellom Marius og Metellus har blitt tolket som meget komplisert allerede før Marius' første konsulat. Likevel bidro Metellus-klanen å sikre Marius mange politiske verv.³⁴⁵

Gjennom militærtjenesten og guvernørperioden i Spania skal Marius ha fått tilgang og ervervet rettigheter over noen verdifulle gruver. Carney mener at rikdommen fra disse gruvene bidro til at Marius økte sine politiske muligheter med å benytte ressursene i den politiske arenaen.³⁴⁶ Tilgangen til gruvene skal trolig ha sørget for at Marius ble inngiftet i

³⁴⁴ Badian, E. *Foreign Clientelae (267-70 B.C.)*. Oxford Clarendon Press. 1958. s. 195.

³⁴⁵ Ibid. s. 194-195.

³⁴⁶ Carney, s. 23.

den Julianske familien i 110 som skal ha sett nytten av økonomisk samarbeid. Dette sørget for at Marius ble tilknyttet en gammel og stor romersk familie som bidro til å styrke Marius' status.³⁴⁷

Undersøkelse av Marius' *cursus honorum*

I kildekapittelet viste jeg til Plutarks beskrivelse av Marius, etter at han hadde studert statuen av Marius i Revenna.³⁴⁸ Dette er den første indikasjonen vi vet om som sier noe om Marius' personlighet. Ifølge Plutark foretrakk Marius krig siden hans opplæring hadde vært militærbasert istedenfor sivilbasert. Som vi skal se utmerket ikke Marius seg i sivilpolitikken. Det må nevnes at Plutark ikke kan ha konkludert dette kun ved å studere statuen av Marius. Han må nesten ha hatt tilgang til andre kilder i sin beskrivelse. Hvis vi godtar Plutarks vurdering tyder det på at for Marius var hæren essensiell for personlig utvikling.

Deltagelse i den romerske hæren var en av forutsetningene til å kunne ta del i den politiske arenaen. Hvis vi tolker den tradisjonelle lavalderen for militærtjeneste og muligheten til å begynne med *cursus honorum* bokstavelig leses vi fra kildene at Marius var sent ut ute.³⁴⁹ Da han tjenestegjorde i Spania som militærtribun var han 23 år, og da han ble valgt til sitt første politiske verv var han 35. Det er ikke usannsynlig at Marius begynte militærkarrieren sin tidligere enn 134. Særlig med tanke på at romernes militæraktivitet i dette tidsrommet var ganske stor, og at Marius med sin ridderstandbakgrunn høyst sannsynlig ville vært kvalifisert til tjeneste gjennom *dilectus*. Som sagt ble Marius militærtribun i en alder av 23 år, altså akkurat innenfor lavalderen med 6 års tjenestetid bak seg. Men mangel på bevis gjør det vanskelig å fastslå.

Da Marius ble valgt til konsul i 107 hadde han allerede en lang erfaring bak seg i den romerske hæren. Siden Marius ikke tilhørte det romerske aristokratiet er det blitt hevdet at hans militærkarriere var nøkkelen til å avansere på den politiske stigen.³⁵⁰ Jeg ser ingen grunn til å hevde noe annet i henhold til Marius' politiske karriere. Marius gjorde først og fremst gjennombrudd i verv som hadde *imperium*. Siden vi ikke vet noe særlig om hans påvirkning i verv som innebar sivile plikter er det vanskelig å si om Marius var en god realpolitiker. Et unntak er muligens hans rolle som folketribun. Carney sier at Marius var quaestor i 122; vi

³⁴⁷ Ibid. s. 23-24.

³⁴⁸ Plut. *Mar.* 2.1.

³⁴⁹ Militær lavalder var 17 år, etter 6 års tjenestetid i hæren kunne man stille til politiske valg. Se Nicolet KAP III.

³⁵⁰ Matthews, s. 5.

vet ingenting om selve valgprosessen annet enn at ble valgt på grunn av sin erfaring fra hæren, og at han sannsynligvis fikk støtte fra Metellus slekten.³⁵¹ Når det er sagt har vi mer innsikt i valgprosessen hvor Marius var kandidat til høyere verv. Imidlertid hadde quaestorvervet ansvarsområder uten *imperium* i hæren, så det er ikke utenkelig at Marius hadde dette vervet i 122.

Videre i den politiske karrieren ble Marius med støtte fra Metellus slekten folketribun i 119. Plutark beskriver embetsperioden slik:

While serving as tribune he introduced a law concerning the mode of voting, which, as it was thought, would lessen the power of the nobles in judicial cases; whereupon Cotta the consul opposed him and persuaded the senate to contest the law, and to summon Marius before it to explain his procedure. The senate voted to do this, and Marius appeared before it. He did not, however, behave like a young man who had just entered political life without any brilliant services behind him, but assumed at once the assurance which his subsequent achievements gave him, and threatened to hale Cotta off to prison unless he had the vote rescinded.³⁵²

I denne beskrivelsen ser vi tydelig at Marius gjør et forsøk på å utfordre adelens dominans i valgsystemet. Forslaget fikk navnet *lex Maria tabellaria*.³⁵³ Denne avgjørelsen var sannsynligvis et forsøk på å styrke ridderstandens makt. Intensjonen Marius hadde med forslaget var å begrense den fysiske tilgangen når det skulle avlegges stemmer ved valg: Cicero sier at lovforslaget skapte en trang passasje, eller en bro, for å unngå bestikkelser.³⁵⁴ Valgfusk og bestikkelser var noe som preget utfall av enkelte avstemninger i republikken. Hovedsakelig var slike bestikkelser i regi av den rike eliten for å opprettholde politisk dominans.³⁵⁵ Forslaget til Marius falt derfor ikke i god smak hos adelen. *Optimates* hadde på dette tidspunktet den sterkeste politiske innflytelsen i senatet. Marius, som tilhørte ridderstanden, kan ha benyttet seg av sin posisjon som folketribun på å redusere nettopp denne innflytelsen. Dette kan oppfattes som *populares* politikk,³⁵⁶ men jeg vil tro at Marius hovedsakelig benyttet seg av forslaget i håp om å styrke sin egen politiske framdrift ved å balansere valgprosessene. Det er lite i selve forslaget som gikk favør av den romerske

³⁵¹ Carney, s. 17.

³⁵² Plut. *Mar.* 4.2.

³⁵³ Forkortet til: *lex Maria*. Cic. *Leg.* 3.38.

³⁵⁴ Zetzel, James E.G. *Cambridge Texts in the History of Political Thought - Cicero On the Commonwealth and On the Laws*. Cambridge University Press. 1999, Cic. *Leg.* 3.38-39.

³⁵⁵ Den romerske eliten var de som angivelig var 'vokterne av stemmesedlene' (som ble introdusert i 139). Eliten hadde altså tilgang til å undersøke hva som stod på stemmesedlene, og dermed preget utfallet av valgprosessen. Se Brunt, 1982. KAP IV.

³⁵⁶ Robb, s.84-85, Carney. s. 20.

folkemassen. Forslaget var siktet på et politisk nivå som kunne øke sjansen til at embetskandidater som ikke var tilknyttet aristokratiet kunne bli valgt.

Reaksjonen fra *optimates* var at de prøvde umiddelbart å forhindre forslaget. Ifølge Plutark prøvde konsulene i 119 (anført av L. Aurelius Cotta med hjelp av L. Caecilius Metellus Dalmaticus) å stoppe gjennomføringen av forslaget, til tross for at Marius truet å fengsle dem begge.³⁵⁷ Marius fikk uansett gjennomført forslaget ved å appellere offentlig til folket: "Men now thought him superior to fear, unmoved by respect of persons, and a formidable champion of the people in opposition to the senate".³⁵⁸ I folketribunperioden gikk Marius også imot et forslag om kornutdeling til borgere.³⁵⁹ Noen forskere mener at Marius gjorde dette fordi han skjønnte at han måtte umiddelbart prøve å reparere forholdet mellom ham og senatet.³⁶⁰ Dette skal jeg diskutere nedenfor.

Lex Maria-hendelsen var den første politiske saken Marius gjennomførte. Forslaget gjorde Marius synlig i den politiske arenaen, men det er vanskelig å se noen logisk plan i Marius' periode som folketribun. Slik jeg tolker det gjorde Marius et sjansespill med lovforslaget sitt. Et politisk stikk mot *optimates*. Episoden forårsaket splid mellom Marius og hans nærmeste politiske allierte Metellus som konsekvens. Derfor kan man stille spørsmål om Marius hadde gjennomtenkt sitt politiske forslag. Forslaget var oppsiktsvekkende ikke bare politisk, men også for Marius' del. Marius gikk offentlig mot Metellus som var hans eneste politiske sikring vi vet om, og som hadde hjulpet Marius så langt med *cursus honorum*. Hva tenkte Marius på? Dessverre har vi ingen kilder som reflekterer direkte over dette. Det ser imidlertid ut som at Marius var politisk uerfaren siden hans håndtering av *lex Maria* ble tilsynelatende utført uten noen alternativ politisk sikkerhet. Tidsrommet mellom Marius' folketribunat og praetor-verv mener jeg bekrefter dette. Likevel ser det ut til at den eneste konsekvensen dette fikk for Marius' karriere var at han ikke ble valgt til aedil.

På lang sikt kan *lex Maria* ha virket fornuftig. Tross alt var vedtaket ment for å stabilisere og renske valgprosessene fra bestikkelser, noe som kan ha hatt positiv påvirkning for ridderstandens politiske muligheter og som etter alt å dømme ble Marius' viktigste

³⁵⁷ Plut. *Mar.* 4.3

³⁵⁸ *Ibid.* 4.3

³⁵⁹ *Ibid.* 4.4

³⁶⁰ Se Carney, KAP IV og Bicknell, P. *Marius, the Metelli, and the lex Maria Tabellaria. Latomus.* 1969. s. 327-348.

støttespillere.³⁶¹ Til tross for at forslaget blir oppfattet som et *populares*-vedtak er Ciceros vurdering positiv, men Marius' forsøk på å fengse konsulene kan ikke ha blitt sett på som positivt.³⁶² Jeg mener at den eneste grunnen til at forslaget kan bli tolket som *populares*-politikk er at den utfordret innflytelsen til *optimates*. Reaksjonen fra folket etter at Marius fikk gjennomført lovforslaget mener jeg bekrefter dette.³⁶³ Forslaget minner lite om tilsvarende politikk som Graccherne gjorde. Den nærmeste gruppen innenfor slik politikk var at forslaget gikk favør ridderstanden, som hadde vokst mer og mer nettopp etter Gracchernes politiske gjennomføringer. Men forslaget er mer isolert på helhetsbasis siden det var kun snakk om endringer i den politiske valgprosessen.

Den dårlige relasjonen mellom Marius og Metellus har blitt diskutert i forskningen. Carney mener at denne isfronten hindret Marius i videre politiske valg etter 119. Marius stilte som kandidat til aedile-vervet en gang mellom 119 og 116. Det har blitt hevdet at forsøket ble mislykket siden Marius på dette tidspunktet ikke hadde støtte fra Metellus eller andre med politisk innflytelse.³⁶⁴ Etter dette forsøket stilte Marius som kandidat til praetor-vervet i 116 i grevens tid som siste kandidat av seks. Valgkampen til Marius ble ikke en rolig én, men han ble til slutt valgt. Marius ble anklaget for korrupsjon og bestikkelser i valgprosessen, og ble tilkalt til en høring i senatet. Marius ble til slutt frikjent, men ble også offentlig ydmyket etter høringen.³⁶⁵ Carney mener at dette kan ha blitt forårsaket av Metellus som en slags personlig vendetta.³⁶⁶ P. Bicknell mener at Carney feilvurderte forholdet mellom Marius og Metellus. Bicknell argumenterer at forholdet mellom Marius og Metellus kan ikke vært så dårlig som Carney mener, og legger vekt på at deres samarbeid eksisterte helt til Jugurthakrigen siden Metellus tross alt tok med seg Marius til felttoget.³⁶⁷ Hovedpoenget bak Bicknells argument kommer etter en undersøkelse av *lex Maria*. Ifølge Bicknell ganget Marius' lovforslag begge partene siden vedtaket åpnet for elektorale og lovgivende verdier for dem selv og deres allierte i ridderstanden.³⁶⁸ Altså er dette tolket som positivt for Metellus. Hvis dette stemmer er det imidlertid vanskelig å forklare hvorfor Marius truet med å fengse Metellus. Slik jeg tolker Bicknells vurdering var fengslingstrusselen et politisk spill;³⁶⁹ Bicknell argumenterer

³⁶¹ Brunt, 1982. s. 65-72.

³⁶² Robb, s. 84, Cic. *Leg.* 3.38.

³⁶³ Plut. *Mar.* 4.3.

³⁶⁴ Carney, s. 19-24.

³⁶⁵ Plut. *Mar.* 5.4.

³⁶⁶ Carney, s. 22.

³⁶⁷ Bicknell, s. 330 og 341-344.

³⁶⁸ *Ibid.* s. 338

³⁶⁹ *Ibid.* s. 339

videre at Metellus' håndtering av trusselen fra Marius var svak siden han appellerte til de andre folketribunene om å gå imot Marius' forslag istedenfor å henvende seg til andre allierte i senatet.³⁷⁰ De andre folketribunene gikk ikke med på Metellus' forespørsel og *lex Maria* ble vedtatt. Det politiske spillet kan også ha forklaring i at Marius gikk med på å hindre forslaget om kornutdeling etter avtale med Metellus.³⁷¹ Hvis vi går med på Bicknells tolkning var Marius på dette tidspunktet en nikkedukke under Metellus. Det er ikke usannsynlig at det var tilfellet. Marius trengte politisk støtte for å avansere i karrieren sin. Siden Metellus var den største politiske allierte vi vet om som Marius hadde ville det vært i Marius' interesse å opprettholde samarbeidet. Bicknell argumenterer for at samarbeidet mellom Marius og Metellus fortsatt var gjeldene i Marius' høring om korrupsjonssaken, og peker på at Metellus var hovedårsaken til at Marius ble frikjent.³⁷²

Bicknells argumentasjon er dramatisk og tuftet på ren spekulasjon. Likevel er det interessant måten han fremstiller en antatt politisk holdning Marius hadde til Metellus, selv når relasjonen mellom dem var på det verste. Det er ikke utenkelig at Marius spilte etter Metellus' regler i perioden som folketribun og praetor, men det er usannsynlig at Marius aksepterte behandlingen.³⁷³ Hvis vi godtar Bicknells argument er det problematisk å tolke forslaget som *populares*-politikk. Metellus-klanen var en storleverandør av aktører som dominerte de høyeste politiske vervene i senrepublikansk periode. At de plutselig skulle føre en hemmelig og *populares*-styrt agenda med Marius virker urealistisk. Argumentet til Bicknell er nok et forsøk på å forklare hvorfor Marius fikk være med Metellus til Numidia i 109. I tillegg mener Carney at Marius på et tidspunkt sluttet fred med *optimates* siden han senere ble propraetor.³⁷⁴ Til tross for de politiske intrigenes kan det hende at Marius gikk fra å være politisk uerfaren til å lære seg noen politiske knep som han senere fikk bruk for.

Etter perioden som praetor ble Marius tildelt guvernørstillingen i en av provinsene i Spania (*Hispania Ulterior*) som propraetor i 114.³⁷⁵ I denne perioden var Marius tilbake som en militærfigur. Marius rensket provinsen for banditter og bekjempet opprørske spanske stammer.³⁷⁶ I løpet av perioden i Spania etablerte Marius eierskap over noen gruver som økte hans økonomiske ressurser. Carney mener at dette eierskapet gjorde Marius attraktiv blant

³⁷⁰ Bicknell, s. 337-341.

³⁷¹ Ibid. s. 339.

³⁷² Ibid. s. 341.

³⁷³ Badian, s. 195, se fotnote 3.

³⁷⁴ Carney, s. 22.

³⁷⁵ Matthews, s. 5.

³⁷⁶ Plut. *Mar.* 6.1.

mange handelsinteresserte i ridderstanden som samtidig som det økte hans politisk innflytelse.³⁷⁷ Imidlertid stemmer ikke Carneys argument med beskrivelsen Plutark gir oss. Plutark sier følgende etter Marius' periode som guvernør; "he had neither wealth nor eloquence, with which the magnates of the time used to influence the people".³⁷⁸ Om dette stemmer er vanskelig å fastslå. Carney mener likevel at gruvedriften var i Marius' besittelse på daværende tidspunkt, siden han klarte å etablere et ekteskap med den Juliske slekten.³⁷⁹ I 110 giftet han seg med Julia, som var tanten til Gaius Julius Caesar. Marius var nå inngiftet i en gammel og prestisjetung romersk familie. Carney mener at ekteskapet for Marius' del gjorde ham aktuell igjen i den politiske arenaen.³⁸⁰ På det daværende tidspunktet var den Julianske familien bare store i navnet. De hadde ikke utmerket seg spesielt innenfor den politiske arenaen på Marius' samtid. Alliansen kan også ha styrket begge parter. Marius hadde økonomiske ressurser og et voksende militærrykte, men familiebakgrunnen hans manglet det store politiske navnet som den Juliske slekten innehadde. Marius' sosiale status var en av grunnene til at Metellus tok ham med i felttoget i Numidia.³⁸¹

I 109 tjenestegjorde Marius under Quintus Caecilius Metellus som legat³⁸² i krigen mot Jugurtha, hvor han hovedsakelig ledet kavaleriet.³⁸³ I første fase gikk krigen tregt for romernes som ønsket en kjapp seier. Mye skyldes Jugurthas evne til å hindre romerne det de ønsket mest: et raskt og avgjørende slag. Marius benyttet denne hendelsen til å kritisere lederskapet til Metellus. Kritikken kom på et tidspunkt hvor Marius så muligheten til å stille til valg til konsulvervet. Sallust forklarer utviklingen slik:

He talked of the war among the merchants [...] censoriously with respect to Metellus, and vauntingly with regard to himself; saying "that if but half of the army were granted him, he would in a few days have Jugurtha in chains; but that the war was purposely protracted by the consul, because, being a man of vanity and regal pride, he was too fond of the delights of power." All these assertions appeared the more credible to the merchants, as, by the long continuance of the war, they had suffered in their fortunes; and to impatient minds no haste is sufficient.³⁸⁴

³⁷⁷ Carney, s. 23: Gruvedriften skal ha tilhørt Marius-familien helt ut i keisertid. Hovedsakelig bestod gruvedriftens inntekt av gull og kobber. Sextus Marius er den siste i slekten vi hører om som hadde eierskap over gruvene i Spania; Tac. *Ann.* 6.19, Cassius Dio. 58.22.

³⁷⁸ Plut. *Mar.* 6.1.

³⁷⁹ Carney, s. 23-24.

³⁸⁰ Ibid. s. 24-25.

³⁸¹ Badian, s. 195.

³⁸² Keppie, s. 40: En legat i hæren var en senioroffiser med tildelt militærmakt etter avtale med hærføreren.

³⁸³ Sal. *Jug.* 46.

³⁸⁴ Ibid. 64.

Thus partly the influence of Marius himself, and partly the hope of obtaining peace, [...] as well as most of the Roman knights, both soldiers and merchants, to write to their friends at Rome, in a style of censure, respecting Metellus's management of the war, and to intimate that Marius should be appointed general. The consulship, accordingly, was solicited for him by numbers of people, with the most honorable demonstrations in his favor. It happened that the people too, at this juncture, having just triumphed over the nobility by the Mamilian law, were eager to raise commoners to office. Hence every thing was favorable to Marius's views.³⁸⁵

Marius skal altså ha utnyttet den dårlige krigsfremgangen til å fremme egen interesse. Marius spurte Metellus om tillatelse til å vende hjem til Roma for å stille til valg (sannsynligvis i 108). Metellus skal ikke ha likt Marius' forespørsel. Ifølge Sallust spurte Marius gjentatte ganger, hvor på den siste forespørsel skal Metellus ha svart: "that he [Marius] need not be in a hurry to go [to Rome], as he would be soon enough if he became a candidate with his own son."³⁸⁶ På daværende tidspunkt var Metellus' sønn i tjueårene, og Marius var 49 eller 50 år. Naturlig nok kunne ikke Marius vente på Metellus' sønn til å nå den politiske lavalderen til å bli konsul, som var ved fylte 43 år. Marius reagerte kraftig på spydigheten til Metellus som oppflammet hans begjær til å bli konsul og la grunnlag for et personlig hat mot Metellus.³⁸⁷

Slik jeg tolker Sallust er det antydninger til at Marius' motivasjon til konsulvervet baserer seg på søken etter mer politisk makt kombinert med personlig hat mot sin patron. På daværende tidspunkt hadde Marius en helt annen status enn det han hadde tidligere i karrieren. Marius hadde økonomiske ressurser, et ekteskapsbånd med den Juliske slekten, og, hvis vi tolker Sallust, hadde øret til noen borgere fra ridderstanden.³⁸⁸ Sistnevnte kan ha støttet Marius i sin sak siden Jugurtha hadde massakrert romerske handelsmenn som befant seg i Cirta.³⁸⁹ Marius kan derfor ha utnyttet frustrasjon fra noen i denne standen med å love dem en kjapp ende på krigen. Det må nevnes at det fantes noen handelsmenn i ridderstanden, men det er uklart hvor mange dette gjaldt. Hensikten her er å vise til hvem Marius kan ha nådd ut til før konsulvalget i 107. Problemet er at vi ikke har noen kilder som reflekterer over dette. Vi hører bare om at Marius henvendte seg og oppfordret, sannsynligvis, støttespillere til å spre rykter om Metellus' udugelighet i krigføringen. Men jeg vil tro at siden Sallust nevner at personene i standen var soldater og handelsmenn er det ikke utenkelig at det var i handelsmennenes interesse å få en avslutning på krigen som Marius hadde lovet. Altså hadde Marius stødig

³⁸⁵ Sal. *Jug.* 65: for Mamilians lov se Sal. *Jug.* 40, og Badian, s. 196.

³⁸⁶ Ibid. 64.

³⁸⁷ Ibid. 64.

³⁸⁸ Badian, s. 195-196.

³⁸⁹ Sal. *Jug.* 26.

grunn å ta utgangspunkt fra da han stilte til konsulvalget, og *optimates* hadde lite å stille opp med for å forhindre valget.

I 107 dro Marius tilbake til Roma som kandidat til konsulvervet og ble valgt. Fra Sallust leser vi:

The common people at Rome, having learned the contents of the letters written from Africa concerning Metellus and Marius, had listened to the accounts given of both with eagerness. But the noble birth of Metellus, which had previously been a motive for paying him honor, had now become a cause of unpopularity; while the obscurity of Marius's origin had procured him favor. [...] The factious tribunes, too, inflamed the populace, charging Metellus, in their harangues, with offenses worthy of death, and exaggerating the excellent qualities of Marius. [...] Thus the nobility being borne down, the consulship, after the lapse of many years, was once more given to a man of humble birth. And afterward, when the people were asked by Manilius Mancinus, one of their tribunes, whom they would appoint to carry on the war against Jugurtha, they, in a full assembly, voted it to Marius. The senate had previously decreed it to Metellus; but that decree was thus rendered abortive.³⁹⁰

Metellus mistet kommandoen over Jugurthakrigen, og måtte se en av sine tidligere klienter innta konsulvervet. Senatets forsøk på å forlenge kommandoen til Metellus ser vi mislyktes. Marius må altså ha hatt mye støtte fra folkeforsamlingene. Indikasjonen på at Marius hadde slik støtte leser vi fra Cicero. Cicero sier at Marius ble valgt til konsul på bakgrunn av lovordene som skulle avslutte krigen hvis han fikk overta kommandoen i Numidia.³⁹¹ Cicero kommenterer også at Marius' handlinger var på det groveste siden han gikk imot Metellus og samtidig anklaget ham, fra Ciceros perspektiv, for falske påstander som fikk folket til å mislike sistnevnte.³⁹²

Støtten kom etter alt å dømme fra populariteten han hadde oppnådd i den første fasen av Jugurthakrigen. Selv om romerne ikke klarte å lokke Jugurtha til et avgjørende slag utførte Marius de militære oppgavene ved trefninger med glans.³⁹³ Han skal også ha tilnærmet seg soldatene sine som likemenn og delt byrder og mat som gjorde ham populær.³⁹⁴ Denne populariteten var nok Marius klar over. Dette mener jeg man ser tydelig når han åpner opp hæren som et populært tiltak. Løftet om å avslutte krigen må også ha blitt godt mottatt av

³⁹⁰ Sal. *Jug.* 73.

³⁹¹ Cic. *Off.* 3.79.

³⁹² Ibid. 3.79: "he was elected consul, it is true, but he was a traitor to his own good faith and to justice; for by a false charge he subjected to popular disfavour an exemplary and highly respected citizen, and that too, although he was his lieutenant and under leave of absence from him."

³⁹³ Goldsworthy, s. 129-141.

³⁹⁴ Plut. *Mar.* 7.3-4.

borgere som var *assidui*. Da Marius ble konsul og overtok kommandoen søkte han, og gjennomførte *dilectus* for å forsterke de utplasserte styrkene. Senatet gikk med på vedtaket, siden de mente at dette ville ha negativ påvirkning på Marius' popularitet. Senatet levde i oppfatning at folket var krigsleie og at Marius' vedtak ikke ville falle i smak hos befolkningen.³⁹⁵ Det stikk motsatte ser ut til å ha skjedd. Det senatet ikke regnet med da Marius etterspurte forsterkninger, var at han oppløste eiendomskravet. Det vil si at Marius åpnet hæren for de eiendomsløse borgerne. Talen han angivelig holdt etter han ble konsul forteller Marius at han ønsket å gi noe tilbake til folket.³⁹⁶ I tillegg til å oppmuntre folk til å la seg verve, utbringer Marius en takk til de som hjalp ham med å sikre hans første konsulat. Han presiserer også at han så på den politiske oppnåelsen som et krigsbytte tatt fra *optimates*.³⁹⁷ Hvis vi skal tro Sallust er talen med på legitimere Marius' politiske posisjon. Han appellerer til folket og støttespillere som bidro til konsulatet, og han håner sine politiske motspillere offentlig. Marius hadde nå endelig nådd det øverste vervet i *cursus honorum*.

Marius returnerte i Numidia og trappet opp kampen mot Jugurtha. Selv med de nye forsterkningene maktet ikke Marius å lokke Jugurtha ut i et avgjørende og åpent slag. Etter en rekke trefninger hadde Marius drevet Jugurtha til sin allierte svigerfar Kong Bocchus av Mauretania (deler av dagens Algerie og Marokko). Løftet om en rask seier var ikke mulig å gjennomføre med militærstrategi. Marius måtte derfor legge om strategien. Sammen med sin militærstab planla han å lure Jugurtha i en felle. Planlegningen ble gjort sammen med sin quaestor Lucius Cornelius Sulla, som senere skulle bli Marius' politiske motstander i borgerkrigen på 80-tallet. Sulla hadde arrangert en avtale med Kong Bocchus om å forråde Jugurtha, siden kongen mente at trusselen romerne utgjorde var skadelig for hans eget rike.³⁹⁸ Bocchus gikk med på romernes forespørsel og Jugurtha ble tatt som fange. Marius' seier var nå komplett. Da Marius returnerte fra Numidia ble det holdt en triumf i hans ære, og han ble valgt til et nytt konsulat hvor han ble tildelt provinsen i Gallia.³⁹⁹

Til tross for en trøblete start på den politiske karrieren klarte til slutt Marius å bli konsul. Veien gjennom *cursus honorum* viser at Marius gradvis utvikler seg til å bli en kynisk politiker som utnyttet opportunistiske muligheter for å sikre personlig prestisje. Selv om det er vanskelig å få et tydelig innblikk i hvordan han klarte å bli valgt til de vervene han hadde var

³⁹⁵ Sal. *Jug.* 84.

³⁹⁶ Ibid. 85.

³⁹⁷ Ibid. 84-6.

³⁹⁸ Sal. *Jug.* 102.

³⁹⁹ Ibid. 114: Marius fikk provinsen Cisalpinsk Gallia som tilsvarer dagens Nord-Italia.

måten han gjorde det på dramatisk og ofte i siste liten.⁴⁰⁰ Med disse observasjonene skal vi se på hva som kan ha vært Marius' mål med sin militærreform.

Politisk spill eller rekrutteringsløsning?

Som nevnt ønsket Marius å forsterke de militære styrkene som befant seg i Numidia etter han ble tildelt provinsen gjennom sitt konsulat. Opphevelsen av eiendomskravet var måten Marius rekrutterte borgere til forsterkninger. Dette var første gang borgere fra den eiendomsløse klassen ble direkte rekruttert uten at det var noen form for *tumultus*.⁴⁰¹ Hvorfor nå, og hvorfor Marius?

Som vi har sett var Marius' tidlige politiske karriere, utenom hæren, preget av en uerfaren adferd som skapte en rekke intriger mellom ham og senatet. Etter praetorvervet ser det imidlertid ut som at Marius etablerte seg mer og mer som politiker. Det er ikke unormalt å forestille seg at Marius lærte hvordan det politiske systemet fungerte, og samtidig dannet sin egen metode for å avansere politisk. Relasjonen mellom Marius og Metellus er en viktig faktor å ta med i betraktning for å skjønne Marius' muligheter og utvikling. Til å begynne med var Metellus en viktig sikkerhet for Marius som kom fra kår som var mindre etablert. Straks Marius skaffet seg erfaring gjennom hæren, ressursene fra Spania, og giftet seg inn i den Juliske slekten ble båndet mellom Marius og Metellus mindre verdt for Marius' del. Dette mener jeg kommer tydelig frem under Jugurthakrigen. Altså var Marius' ambisiøse innstilling konsekvent.⁴⁰²

Utdragene fra Sallust viser at Marius økte sin popularitet hos soldatene og andre medlemmer i ridderstanden gjennom hendelsene som oppstod i første fase av Jugurthakrigen. Marius må ha skjønt at denne populariteten kunne bidra til videre suksess i politisk karriere.⁴⁰³ Altså var Marius' status blant soldatene og ridderstanden avgjørende for at han stilte til valg som konsul, og gjennomførte reformen. Det vi ikke vet med sikkerhet er på hvilket grunnlag Marius oppløste eiendomskravet. Slik jeg ser det finnes det to muligheter: 1) Marius' mål med reformen var å benytte innovasjonen gjennom rekruttering og lojalitetsbånd med soldatene for å styrke egen politisk karriere, 2) Marius skjønnte at hærens begrensninger var nådd og var på et bunnpunkt hvor opphevelsen av eiendomskravet var løsningen for å forbedre rekruttering.

⁴⁰⁰ Sal. *Jug.* 84, *Plu. Mar.* 45.7.

⁴⁰¹ Badian, s. 197.

⁴⁰² *Ibid.* s. 195.

⁴⁰³ *Ibid.* s. 197-198.

1) Etter at Marius gjennomførte reformen holdt han *dilectus* og rekrutterte de soldatene han trengte til Numidia. Marius brøt den gamle rekrutteringstradisjonen, men selve omfanget av rekrutteringen da reformen ble introdusert var liten. En fascinerende observasjon er at Marius spurte etter frivillige, noe som vil si at rekrutteringen for hæren så og si gjaldt alle.⁴⁰⁴ Brunt mener at Marius fikk en rekrutteringsgrense på 3000 nye soldater, men rekrutterte 5000.⁴⁰⁵ Forsterkningene skulle fordeles på de to legionene som allerede var stasjonert i Numidia; de frivillige var veteraner og borgere fra *capite censi*.⁴⁰⁶

Selv om Marius opphevet eiendomskravet ser vi at han ikke fikk maksimal uttelling ved *dilectus* i 107. Marius hadde 9000 soldater som altså ikke tilsvarer den totale styrken på to legioner som ville vært på 10 000 soldater. Det kan tenkes at Marius ikke ville overdrive med rekruttering siden militærreformen var ny og at han ville unngå mer problemer med senatet.⁴⁰⁷ Masserekruttering av eiendomsløse borgere var på Marius' tid på et lavt nivå.⁴⁰⁸ Slik masserekruttering ble ikke vanlig før på Julius Caesars tid.⁴⁰⁹ Et unntak er da romerne måtte rekruttere to nye legioner som skulle erstatte hærstyrkene som gikk tapt under den Germanske invasjonen etter slaget ved Arausio i 105.⁴¹⁰ Det er antatt at en stor del av borgerne som ble rekruttert da var fra den eiendomsløse klassen, siden det ble under P. Rutilius innledet en treningsrutine ledet av gladiatører. Det har blitt hevdet at denne treningsrutinen ble opprettet for å bekjempe germanernes kampstil.⁴¹¹ Men jeg vil tro at siden det er antatt at mange av soldatene hadde liten kamperfaring ville det vært positivt å bli trent av menn som hadde et yrke som daglig var preget av kamp på liv og død. Marius tok til slutt over legionene i 104 og bekjempet den germanske invasjonen i 101 i sitt femte konsulat.

Opphevelsen av eiendomskravet i 107 var den eneste endringen som oppstod i henhold til militærreformen. De andre endringene av formasjon, redusering av hærens transportfølge, og innføringen av ørnen som standard militærfane skjedde hovedsakelig i eller etter Marius' felttog mot den germanske invasjonen.⁴¹² Men det var i denne puljen Marius rekrutterte borgere som ifølge Sallust hadde hjulpet ham med å oppnå sitt første konsulat. Hvis dette

⁴⁰⁴ Smith, R.E. *Service in the Post-Marian Roman Army*. Manchester University Press. 1958. s. 44; Sal. *Jug.* 86.

⁴⁰⁵ Brunt, 1971. s. 430.

⁴⁰⁶ Sal. *Jug.* 84.

⁴⁰⁷ Rich, s. 324-326.

⁴⁰⁸ Sal. *Jug.* 84.

⁴⁰⁹ Brunt, 1971. s. 446-472, Keppie, s. 62, Matthews, s. 26.

⁴¹⁰ Brunt, 1971. s. 82, 430-431.

⁴¹¹ Matthews, s. 34.

⁴¹² *Ibid.* s. 9-61.

stemmer må det ha vært betydningsfullt for Marius å få med så mange som mulig fra denne gruppen. Antallet han tok med seg til Numidia reflekterer over dette.

Det oppstår imidlertid et problem når vi leser Sallusts to forklaringer vedrørende Marius' rekruttering av de eiendomsløse borgerne. I KAP II viste jeg til noen svakheter med Sallusts forklaringer. Det er særlig vurderingen av at Marius ble konsul kun med støtten fra de eiendomsløse borgerne som er problematisk. Vi har sett at dette ikke kan ha stemt, siden Marius trengte støtte fra et mye høyere politisk hold. Slik jeg ser det ble de eiendomsløse en viktig faktor for Marius *etter* at han ble konsul. Marius' popularitet blant soldatene sine i Jugurthakrigen må ha vært en vekker for ham. Hans tilnærming til de eiendomsløse borgerne kan ha blitt sett på som en potensiell base for å øke populariteten sin etter at de hadde blitt soldater.⁴¹³ I talen som Sallust gir oss lokker Marius til seg frivillige soldater med ære gjennom krigføring, krigsbytte og løfte om eiendom etter dimittering.⁴¹⁴ Sistnevnte var et vanskelig gode å gjennomføre, og noe jeg ikke skal detaljert gå inn på.⁴¹⁵ Marius klarte gjennom et politisk vedtak å skaffe noen veteraner eiendom i Afrika i 103, som var viktig for hans fremtidige karriere siden det hadde blitt lovet i 107.⁴¹⁶

Forholdet mellom general og soldater ble altså et viktig element for Marius. Dette var på ingen måte noe nytt i henhold til romersk militærhistorie, men fra og med Marius ser vi en tendens hvor hæren blir mer og mer tilknyttet hærfører istedenfor staten de sverget på å kjempe for. Det var generalen selv som måtte sikre soldatenes interesse. Dette skulle spesielt prege slutfasen av den senrepublikanske perioden. Om Marius selv oppfattet dette er vanskelig å si. Men jeg vil tro at han tidlig skjønnte at det var viktig å tilfredsstille soldatenes behov, og holde løftene han hadde lovet.

Tillitt blant soldater kunne bidra til Marius' status og popularitet. Siden Sallust foreslår at soldater spilte en rolle til hans første konsulat vil jeg tro at Marius skjønnte verdien av et godt forhold til denne gruppen på langsikt. Spørsmålet er da igjen: hvorfor de eiendomsløse? Denne gruppen hadde ingen politisk funksjon. Det er også vanskelig å fastslå hvor mange fra den eiendomsløse klassen som tidligere hadde vært *assidui*. Da vil jeg tro at det ville vært mulig å fiske opp gamle politiske nettverk for Marius' del. Altså da Marius åpnet hærens dører for alle ville sjansen for å gjenopplive tidligere *assidui* muligens økt gjennom karriere i

⁴¹³ Rich, s. 326.

⁴¹⁴ Carney, s. 35, Badian, s.198-199; Sal. *Jug.* 85.

⁴¹⁵ For tematikk om jordutdeling til veteraner se Brunt, 1971. KAP XIX.

⁴¹⁶ Carney, s. 35.

hæren. På den måten ville Marius' tilgang til politiske støttespillere også øke. Derfor mener jeg at hans tilnærming til soldatene han kommanderte var en metode for å tidlig styrke båndet mellom ham selv og fremtidige støttespillere i den politiske arenaen.⁴¹⁷

Triumfen Marius fikk som hyllest etter Jugurthakrigen resulterte i at han ble en anerkjent general. Denne anerkjennelsen bidro til at han blant annet også fikk kommandoen mot den germanske invasjonen få år etter. Ifølge Plutark var folket, igjen, en viktig faktor som sørget for at Marius ble valgt til å bekjempe invasjonen siden han ble sett på som en mann som kunne få jobben gjort.⁴¹⁸ I løpet av denne konflikten ble også Marius valgt til konsulvervet i alle årene han brukte på å forberede seg og til slutt bekjempe germanerne, hele 4 ganger. Årsaken til dette var at germanernes bevegelsesrute hindret Marius i å konfrontere dem i 104. Med hjelp av støttespillere i folkeforsamlingene, kombinert med hans status som general sørget for at han holdt konsulvervet i de fire årene.⁴¹⁹ Marius' rikdom etter felttoget i Numidia og inntekten fra Spania må også ha spilt en stor rolle. Legionene Marius overtok, eller stjal, fra Rutilius i 104 ble vitne til to nye endringer i forbindelse med reformen: organiseringen av kohortformasjonen og introduseringen av ørnen som den eneste militærfanen. Marius skal ha foretrukket Rutilius' nytrente styrker framfor de soldatene han hadde kjempet med i Numidia. Hva slags konsekvenser dette fikk for de soldatene som kan ha følt seg utelatt fra Marius er vanskelig å si. Men jeg vil tro at Marius' gjennomføring av jordutdelingen til veteranene i 103 satte en demper på misnøyen (hvis det var noen) siden han holdt det han lovte. Som nevnt var de nytrente soldatene mer forberedt på å kjempe mot kampstilen til germanerne, og Marius' organisering av kohortformasjonene gjorde styrkene som til slutt bekjempet invasjonen mer slagkraftig. Ørnen bidro til å samle og forbedre moralen og lojalitet.⁴²⁰ I 101 bekjempet Marius germanerne i slaget ved Aquae Sextiae, og ble belønnet med sin andre triumf.⁴²¹

At Marius hadde en militærbasert plan med reformen mener jeg er tydelig. Særlig når det kommer til organisering, disiplin og lojalitet. Reformens prosess mellom 107 og 104 mener jeg bekrefter dette. Gjennom sin politiske karriere utfordrer Marius den etablerte innflytelsen til *optimates* i senatet og endrer tradisjonelle strukturer i hæren. At senatet ikke klarte å håndtere Marius indikerer på at Marius' støttespillere må ha økt i selve institusjonen. Senatets feilvurdering av å gi Marius sitt første konsulatverv slo tilbake mot deres intensjon om at

⁴¹⁷ Plut. *Mar.* 7.3-4.

⁴¹⁸ Ibid. 12.1.

⁴¹⁹ Ibid. 14.6-22.3.

⁴²⁰ Matthews, s. 90.

⁴²¹ For slaget ved Aquae Sextiae: Plut. *Mar.* 18.3-22.1, for andre triumf: Plut. *Mar.* 24.1, 27.6.

Marius skulle bli upopulær da han rekrutterte forsterkninger til Jugurthakrigen. Her mener jeg Marius utmanøvrerte sine politiske rivaler, hvis vi velger å tro på Sallusts beskrivelse. Siden Marius opphever eiendomskravet gikk ikke populariteten hans ut over den allerede utslitte *assidui*-gruppen.⁴²² Siden Sallust nevner at dette var senatets plan vil jeg tro at Marius var klar over deres intensjon, og derfor åpnet hæren for en gruppe som på daværende tidspunkt ikke kunne prege populariteten hans negativt, men stikk motsatt øke hans popularitet på langsikt. Det kan tenkes at Marius skjønnte verdien med fornøyde veteraner som politiske støttespillere på langsikt. Samtidig ble romernes rekrutteringsevne fremtidig forbedret. Endringene i hæren sørget også for å samle hæren enhetsmessig. Det vil si at ved siden av å gjøre hæren mer slagkraftig ble soldatene bedre samlet mentalt under ørnen og hærfører. Disse endringene økte Marius' popularitet og politiske status.

2) Majoriteten av moderne forskning mener hovedsakelig at Marius' opphevelse av eiendomskravet var et naturlig punktum på en prosess som hadde vart over en lengre periode.⁴²³ Gabbas teori om censusreduksjon er en av den fremste teorien som prøver å fastslå dette.

Hvis Marius oppfattet situasjonen som moderne forskning har kommet frem til er det merkelig at han ikke rekrutterer flere borgere i den siste delen av hans karriere. Muligens var Marius varsom med rekrutteringen siden innovasjonen var såpass ny, og at det ville ta tid for romerne å vende seg til det tradisjonelle bruddet.⁴²⁴ Som vi så i KAP IV er det ingen tegn til at det er nedgang i selve befolkningen, men at det tidvis kan ha vært redusering av borgere som var *assidui* som gjorde rekruttering vanskelig. De utplasserte legionene rundt Middelhavet hinter i tillegg lite om at det var noen form for rekrutteringskrise.

Marius' militærtjeneste før reformen befant seg hovedsakelig i områder hvor det militære nærværet var stort, særlig i Spania. Spania var et av områdene hvor ettersending av forsterkninger og rekruttering av lokale borgere var stor.⁴²⁵ Altså var Marius vitne til forholdene i en provins som trengte store militærressurser. Da Marius tjenestegjorde under Scipio Aemilianus ble han sannsynligvis introdusert til problemet med militære behov, og hva som skulle til for å tette igjen hullene over en lengre periode med trefninger. I Marius' periode i Spania var det også tre år før T. Gracchus' lovforslag ble vedtatt som skulle gjenopplive

⁴²² Rich, s. 326.

⁴²³ Gabba, s. 10, Smith, s. 10.

⁴²⁴ Ibid. s. 326-328.

⁴²⁵ Rich, s. 289, 302, 321, Brunt, 1971. s. 432-433.

bondestanden og dermed forbedre rekrutteringsevnen. Det vil si at Marius etter all sannsynlighet fikk med seg hva slags utfordringer hæren hadde på daværende tidspunkt. Lovforslaget til Graccherne ble vedtatt og klarte å øke antall *assidui* i en begrenset periode som Brunt foreslår.⁴²⁶ Spørsmålet er om Marius var innstilt på å løse problemet helt, basert på den dårlig rekrutteringsevnen romerne stod ovenfor.

Majoriteten av moderne forskning vil ha det til at Marius gjorde nettopp dette. Nedgangen av *assidui* fordelt på de mange felttogene romerne førte etter den 2. Puniske krig er kjernen i problemet. Gabbas teori om censusreduksjon er det fremste forslaget på hvorfor romerne etter en lang periode måtte etter nødvendighet redusere det tradisjonelle minimumskravet, og til slutt oppheve det helt. Hvis dette stemmer er det rart at kildene vi har om minimumskravet ikke gir oss mer informasjon enn bare tallet på nivået som hadde blitt redusert. Vi har få kilder som gir oss innblikk om at romerne selv skjønnte at det var en rekrutteringskrise. Sallust nevner at en av forklaringene til Marius' rekruttering av de eiendomsløse borgerne kan ha vært på bakgrunn av mangel på 'gode menn', altså *assidui*. Selv om dette blir nevnt legger forfatteren mer vekt på den andre forklaringen som vi allerede har sett. Imidlertid mener Gabba at tallene om minimumskravene i seg selv er bevis på at endringer måtte til for at eiendomskravets funksjon skulle fungere etter beste evne.⁴²⁷ Endringene av minimumskravene er dokumentert fra og med den 2. Puniske krig til Marius' første konsulat i 107. I dette tidsrommet krigfører som sagt romerne veldig ofte. Men konsekvensene fra erobringer og konflikter er med på å påvirke romernes militære og sosiale strukturer. Langvarige kriger kombinert med tilstrømning av slaver som jobber på store plantasjer etter sammenslåinger av mange gårder fra tidligere borgersoldater er en normal forklaring i forskningen på at romerne måtte se seg nødt til å endre eiendomskravet.⁴²⁸ Gracchernes politiske bevegelse og Gaius Marius' militærreform er også blitt oppfattet som den løsningen på problemet.

Hvis problemet var så stort som moderne forskning skal ha det til, hvordan forklarer vi da at romerne har såpass mange legioner utplassert helt fram til Marius' militærreform? Romerne har i løpet av hele perioden fra den 2. Puniske krig til Marius mange legioner som er utplassert i Middelhavet. Og hvis vi tar Brunts forskning i betraktning virker det som at det fremdeles var tilgang til *assidui* i perioden vi snakker om, men at censusregistreringens

⁴²⁶ Brunt, 1971. s. 75-83.

⁴²⁷ Gabba, s. 2-12.

⁴²⁸ Champion, s. 16-27, 46-62, 108-123.

begrensninger gjør at romerne ikke fikk dokumentert alle som tilhørte den.⁴²⁹ Et annet problem er mangelen på censusdokumentering mellom 115 og 107. Den nærmeste antagelsen av *assidui* i denne perioden er det estimerte antallet av legioner som er utplassert i denne perioden. Her så vi at gjennomsnittet er på omlag 7 legioner, altså 35.000 borgere. Med tanke på at disse legionene er utplassert i områder hvor de på langsikt måtte være stasjonert må ettersending av forsterkninger vært hyppig. Legionene i Spania er et typisk eksempel på dette. Hvis vi tolker Brunts teori klarte romerne å vedlikeholde etterspørsel i henhold til rekruttering og forsterkninger til legionene i denne perioden, men at det var utfordrende.⁴³⁰

Jeg vender nå tilbake til spørsmålet om Marius selv anså problemet som moderne forskere foreslår. I sitt første verv hvor han fikk utnyttet *imperium* var da Marius var guvernør i *Hispania Ulterior*. Styrkene som var utplassert i Spania på dette tidspunktet var to legioner, og Marius hadde sannsynligvis én legion til sin disposisjon.⁴³¹ Vi leser at Marius' oppgaver i denne perioden var å fjerne trusler fra banditter og spanske opprørere. Slike militærhåndtering var stort sett det som preget oppgavene i hele den spanske provinsen. Imidlertid hører vi ikke noe om at Marius hadde særlig problemer med å håndtere oppgavene. Etter alt å dømme gikk de militære oppgavene ganske bra siden motstanden Marius stod ovenfor var svak.⁴³² Jeg vil tro at Marius på daværende tidspunkt ikke så noen tydelig krise som var tilknyttet rekruttering.

Marius' deltagelse i Jugurthakrigen er den nærmeste konflikten til selve reformen. Som vi så innebar ikke krigen noen form for store slag, men mange trefninger. Brunt estimerer at da Marius overtok kommandoen var de gjenværende styrkene som først hadde ankommet Numidia i 110 på rundt 4000 soldater fordelt på to legioner.⁴³³ Det er sannsynlig at Metellus også etterspurte forsterkninger, men krigsaktiviteten hadde redusert borgerstyrkene i løpet av de tre årene før Marius overtok.⁴³⁴ Hvis dette stemmer gir det mening at Marius rekrutterte over grensen senatet hadde tillatt ham. Etter Marius' *dilectus* i 107 ankom ham med 5000 nye soldater som gjorde at totalstyrken i Numidia ble på rundt 9000 soldater. Denne styrken må betraktes som lavere enn hva den romerske hæren egentlig kunne stille opp med.⁴³⁵ Her ser vi

⁴²⁹ Brunt, 1971. s. 13, 33-43.

⁴³⁰ Ibid. s. 70-82, 423-433.

⁴³¹ Ibid. s. 433: Den spanske provinsen ble delt i to deler: *Hispania Ulterior* og *Hispania Citerior*.

⁴³² Plut. *Mar.* 6.1.

⁴³³ Brunt, 1971. s. 430.

⁴³⁴ Ibid. 430.

⁴³⁵ Ibid. 430.

altså antydninger til at romerne slet med å rekruttere soldater til tross for at Marius hadde oppløst eiendomskravet. Imidlertid bidro reformen til å øke militærstyrken i Numidia.

En annen forklaring som kan tilknyttes militærreformen er den germanske invasjonen. Dessverre er det ingen kilder som sier noe om Marius' holdning eller oppfattelse til germanerne før han selv overtok kommandoen i 104.⁴³⁶ På bakgrunn av hans militære vesen anså han nok situasjonen som kritisk. Likevel mener jeg det er verdt å undersøke om Marius forstod den nordiske trusselen, og ønsket å benytte formålet med reformen til å bekjempe germanerne. Da Marius dro til Numidia i 109 ankom samtidig den germanerne til romersk territorium, og påførte romerne to militære nederlag frem til 107.⁴³⁷ Marius må ha fått dette med seg. At romerne led to nederlag mot germanerne er én ting, men skalaen på invasjonstyrken var enorm. Det kan diskuteres at Plutark overdriver antallet på 300 000 soldater,⁴³⁸ men det er å anta at romerne stod ovenfor en ganske stor hærske.

Hvis Marius skjønnte alvoret av den germanske trusselen, er det ikke utenkelig at militærreformen på langsikt kan ha vært tilknyttet å forberede rekrutteringsevnen slik at sannsynligheten for å bekjempe denne trusselen ble større. Det må sies at romerne hadde opplevd verre trusler før, og overlevd med det tradisjonelle rekrutteringssystemet. Hannibals invasjon av Italia er det beste eksemplet hvor romerne rekrutterer utenfor eiendomskravet siden de opplevde *tumultus*. Etter slaget ved Arausio mistet romerne 4 legioner og stod derfor over samme faren som da Hannibal invaderte.⁴³⁹ Siden Marius hadde oppløst eiendomskravet må man regne med at tilgangen til rekruttering var bedre enn tilstanden under den 2. Puniske krig. Det er vanskelig å vite om Marius' militærreform var rettet mot å bekjempe den germanske invasjonen. Men militærreformen bidro imidlertid til at romerne gikk seirende ut av konflikten, med Marius som romersk seierherre.

Gaius Marius' militærreform er av en såpass stor betydning at man må nesten regne med at han hadde en form for plan med innovasjonen. Utfordringen er imidlertid å fastslå hva slags plan. Sallust som er den nærmeste kilden gir oss to forklaringer, men legger stor vekt på at det var politiske interesser som styrte Marius' avgjørelse med å introdusere reformen. Selv om Sallust oppfattes som en kilde som er pro-Marius er observasjonene fra *Bellum Iugurthinum* tydelig på Marius' politiske intensjon. Beskrivelsene fra Plutark antyder også at Marius var

⁴³⁶ Sal. *Cat.* 59, Plut. *Mar.* 11.1.

⁴³⁷ Goldsworthy, s. 142.

⁴³⁸ Plut. *Mar.* 11.2.

⁴³⁹ Brunt, 1971. s. 431.

ambisiøs av natur og vektlegger at det var prestasjoner gjennom hæren som var avgjørende for fremtidig prestisje. Etter undersøkelser av Marius' politiske karriere består Marius' utvikling først som uerfaren og avhengig av støtte fra etablerte aristokrater, for så bryte ut av klientsamarbeidet gjennom ervervede ressurser, ny politisk allianse, og populær innovasjon. Ciceros beskrivelse av Marius' første konsulat tyder på at denne oppnåelsen ble oppfattet som en hån mot *optimates*, som jeg mener tydeliggjør at reformen var politisk rettet. Marius' avgjørelse med å introdusere reformen i sitt første konsulat ser ut som en politisk manøver (se nedenfor).

Reformens videre utvikling sørget også for å samle hærens strukturer, altså formasjon, disiplin og lojalitet, i en mer fast enhet. Matthews mener blant annet at særlig adopsjonen av *aquila* sørget for at legionen fikk en singular identitet, og at symbolet fostret en direkte lojalitet til legionen og en indirekte lojalitet til staten.⁴⁴⁰ Jeg ser ingen grunn til å motsi dette argumentet. I slutfasen av senrepublikken oppstod det en rekke borgerkriger forårsaket av enkeltaktører som utnytter hærens nye rolle som politisk maktbrikke.⁴⁴¹ Lucius Cornelius Sulla, Gnaeus Pompeius Magnus, og Gaius Julius Caesar er hovedsakelig de aktørene som utnyttet endringene Marius gjorde i hæren til politiske formål.⁴⁴² Om Marius ønsket å benytte hæren på samme måte som sine etterfølgere er vanskelig å si. Hvis han i så fall ønsket det mislyktes han. Det er ingen observasjoner fra kildene som kaster lys over at Marius utnyttet hæren direkte til å oppnå politisk prestisje. Altså at Marius nådde ut til legionene til å bidra med politisk støtte. Ironisk nok utnyttet Sulla denne metoden i borgerkrigen fra ca. 88 til 80, hvor Marius var en av motstanderne.⁴⁴³ Med andre ord ble han et offer for sin egen innovasjon, som nesten kan betraktes som et 'Frankenstein-monster' som i fremtiden var med på å legge republikken i grus.

Om det var en rekrutteringskrise i den senrepublikanske perioden mener jeg er vanskelig å se. Den romerske militæraktiviteten ser vi er ganske stor etter den 2. Puniske krig, og hvis vi godtar Brunts statistikker klarte romerne i lengden å forsyne mannskap til hæren. Jeg vil heller tro at det oppstod en dårlig rekrutteringsevne siden det tradisjonelle eiendomskravet ble som konsekvens av tiår med erobring redusert til å begrense borgernes muligheter til å tjenestegjøre i hæren. At noen romere var klar over dette problemet ser vi er tydelig i henhold

⁴⁴⁰ Matthews, s. 90.

⁴⁴¹ Se Smith KAP IV.

⁴⁴² For Sulla se Erdkamp, s. 169-172, for Pompeius Magnus se Syme, 1939. KAP III, for Caesar se Erdkamp, s.173-176.

⁴⁴³ Rich, s. 325, Erdkamp, s. 169-172.

til Gracchernes forsøk på å gjenopplive bondestanden. Gabbas teori om censusreduksjon kaster også lys over at romerne prøvde å forbedre rekrutteringsevnen etter den 2. Puniske krig. Teorien er interessant, men i henhold til denne oppgaven opplever jeg en del svakheter med å godta Gabbas vurdering med Marius' opphevelse av eiendomskravet. Jeg mener at det er imidlertid vanskelig å godta at Marius innledet militærreformen som løsning på den dårlige rekrutteringsevnen, siden jeg oppfatter Marius som en ambisiøs og prestisjetørst politiker. Det er som sagt tolket at Marius benyttet rekruttering av de eiendomsløse borgerne for å utmanøvrere senatets håp om at Marius' forsterkningsforespørsel skulle gjøre ham upopulær blant borgerne.⁴⁴⁴ At opphevelsen av eiendomskravet var den naturlige avslutningen på teorien om censusreduksjonens prosess er tydelig, men beslutningen kom fra en enkeltaktør som hadde en annen intensjon med innovasjonen.

⁴⁴⁴ Rich. s. 324-326

Kapittel VIII Konklusjon

Gaius Marius' militærreform betraktes som en viktig hendelse i slutfasen av den senrepublikanske perioden, og var sluttpunktet på utviklingen av den romerske hæren i republikken. Reformen introduserte en formasjon som gjorde den romerske kampstilen mer fleksibel, og et viktig symbol som samlet soldatenes lojalitet og mentalitet i strid. Selv om de sistnevnte fenomenene var tidligere benyttet før reformens prosess fra 107 til 104, ble dette i fremtiden standard bruk i hæren.

Reformen oppstod i en periode hvor Den romerske republikken opplevde strukturelle utfordringer både politisk, militært og sosialt. Romernes erobringer og ekspansjon rundt Middelhavet er den nærmeste årsaken som setter i gang disse utfordringene. De tradisjonelle strukturene klarte ikke å henge med romernes ekspansjon. Særlig ble den romerske hæren, som var hovedårsaken til romernes erobringssuksess, påvirket av ekspansjonen. Mange av de romerske borgersoldatene mistet nødvendig eiendom for å kunne fremtidig tjenestegjøre i hæren. Forsøk på å løse de strukturelle problemene ble gjort, men ble møtt med motstand fra de aristokratiske *optimates* som fryktet *populares'* politiske adferd som blant annet Graccherne stod for. Marius startet sin politiske karriere under slike politiske forhold. Gjennom sin politiske karriere opplevde Marius opp- og nedturer, men nådde til slutt sitt politiske mål med å bli konsul ved bruk av politiske løsninger som oppfattes som tilsvarende adferd som *populares*. Om Marius var en tvers igjennom *populares*-aktør skal jeg ikke uttale meg om. Men jeg vil tro at han benyttet den politiske adferden til å slå politisk mynt for å oppnå sine mål.

Jeg skjønnte tidlig at det ville bli utfordrende å gjøre en studie av en romersk enkeltaktør som blir dekket av et tynt kildegrunnlag. Sallust som er den nærmeste kilden har jeg betraktet som den viktigste beskrivelsen til militærreformen. Selv om han oppfattes som en forfatter som er pro-Marius leverer han to forklaringer til Marius' militærreform. Vi har sett at Sallust legger mest vekt på at Marius' innovasjon var rettet mot politisk prestisje. Jeg deler denne oppfatningen. Marius' politiske karriere var i tidlig fase avhengig av en politisk allianse med *optimates*-familien Metellus, men som han bryter ut av etter å ha sikret seg andre ressurser i form av rikdom og støttespillere. Militærreformen opphevet eiendomskravet slik at Marius unngikk å sette seg selv i dårlig lys som senatet ønsket. Hvis militærreformen var ment for å øke de militærstyrkene i Numidia er det rart at Marius ikke rekrutterer flere soldater. Som vi

så var ikke legionene med full styrke da Marius ankom i 107. Jeg vil derfor tro at Marius' plan med reformen på daværende tidspunkt var å sikre sin politiske posisjon, som videre fikk en positiv utvikling for Marius' del. Jeg mener at Plutarks beskrivelser om Marius bekrefter dette, sammen med Cicero som ikke legger skjul på at Marius' politiske natur var fra hans *optimates* perspektiv avskyelig.

Jeg vil ikke si at teoriene fra majoriteten av moderne forskning er feil, men at fraværet med å betrakte Marius' politiske bakgrunn i henhold til kildebeskrivelsen fra Sallust er uheldig. Selv om Sallust nevner at Marius kan ha gjennomført militærreformen på bakgrunn av mangel på *assidui* er det lite som tyder på at det var grunnen til selve gjennomføringen. Statistikk tallene fra forskningen viser at det er ingenting som tyder på at romerne hadde store problemer med å rekruttere soldater, men at det var vanskelig. I henhold til denne tematikken er jeg for så vidt enig i teorien om at censusreduksjon før Marius' reform var et forsøk på å forbedre rekruttering, siden observasjoner fra kildene henter om dette. Imidlertid er det lite som tyder på at Marius' plan med militærreform var en løsning på selve problemet, men at innovasjonen til slutt var uten tvil med på å fjerne den dårlige rekrutteringsevnen.

Selv om Marius var en ambisiøs politiker klarte han ikke å utnytte hærens nye funksjon til å sikre politisk makt som etterfølgerne hans gjorde. Det ser vi tydelig ettersom han faktisk måtte forsvare republikken mot Sulla. Marius skapte dette "Frankenstein-monsteret", men forstod ikke selv hva slags potensial dette "monstret" hadde. Marius' alder er selvfølgelig noe å ta med i betraktning, siden han var i sine eldre dager da reformen ble gjennomført og mulighetene som utviklet seg var sannsynligvis ukjent for skaperen selv frem til 86. Likevel er hans politiske prestasjon med å bli konsul syv ganger enestående, og, etter min mening, sier en del om hans ambisiøse begjær etter prestisje.

Litteraturliste

Moderne litteratur

- Badian, E. *Foreign Clientelae (267-70 B.C.)*. Oxford Clarendon Press. 1958.
- Bicknell, P. *Marius, the Metelli, and the lex Maria Tabellaria*. *Latomus*. 1969.
- Bishop, M.C, Coulston, J.C.N. *Roman Military Equipment - From the Punic War to the Fall of Rome*. Oxbow Books, Park End Place. Oxford. 2006.
- Brunt, P.A. *Italian Manpower 225 B.C.-A.D. 14*. Clarendon Press. Oxford. 1971.
- Brunt, P.A. *Ancient Culture and Society - Social Conflicts in the Roman Republic*. Chatto & Windus London. 1982.
- Brunt, P.A. *The Fall of the Roman Republic*. Clarendon Press. Oxford. 1988.
- Carney, Thomas Francis. *A biography of C. Marius*. 2nd Edition Argonaut Inc. Publishers, Chicago. 1970.
- Champion, Craig. *Roman Imperialism*. Blackwell Publishing Ltd. 2004.
- Crawford, Michael. *The Roman Republic*. 2nd Edition. Fontana Press. London. 1992.
- Erdkamp, Paul. *A Companion to the Roman Army*. Blackwell Publishing. 2007.
- Goldsworthy, Adrian. *In the Name of Rome - The men who won the Roman Empire*. Phoenix. 2003.
- Hansen, Mogens Herman. *The Shotgun Method*. The University of Missouri Press Columbia and London. 2006.
- Iddeng, Jon. *Antikke Samfunn i Krig og Fred*. Novus Forlag. Oslo. 2003.
- Iddeng, Jon. *Romerrikets Historie: Republikkens Vekst og Fall*. Dreyers Forlag. Oslo. 2014.
- Keaveney, Arthur. *The Army in the Roman Revolution*. Routledge Taylor & Francis Group, London and New York. 2007.
- Keppie, Lawrence. *The Making of the Roman Army*. University of Oklahoma Press. 1998.

- Le Glay, Marcel. Voison, Jean-Louis. Le Bohec, Yann. *A History of Rome 4th Edition*. Wiley-Blackwell. 2009.
- Lintott. *The Constitution of the Roman Republic*. Oxford University Press. 1999.
- Lintott. Andrew. *Cicero as Evidence: A Historian's Companion*. Oxford University Press. 2008.
- Matthew, Christopher Anthony. *On the wings of eagles - the reforms of Gaius Marius and the creation of Rome's first professional soldiers*, Cambridge Scholars Publishing. 2010.
- Molho. A, Raaflaub K., Emlen. J. *City States in Classical Antiquity and Medieval Italy: Athens and Rome, Florence and Venice*. Franz Steiner Verlag Stuttgart. 1991.
- Myhre. Jan Eivind. *Historie: En introduksjon til Grannlagsproblemer*. Pax Forlag A/S. Oslo. 2014.
- Nicolet. C. *The world of the Citizen in Republican Rome*. Batsford Academic and Educational LTD. 1980.
- Ravnå. Per-Bjarne. *Gresk og Romersk Politisk Historie*. Cappelen Akademisk. 2006
- Rich, J.W. *The supposed Roman Manpower Shortage of the Later Second Century B.C.. Historia*. 1983.
- Robb. M.A. *Beyond Populares and Optimates*. Franz Steiner Verlag Stuttgart. 2010.
- Roth. Jonathan P. *Roman Warfare*. Cambridge University Press. 2009.
- Schreiner, Johan. *Antikkens Historie*. Oslo. 2006.
- Smith, R.E. *Service in the Post-Marian Roman Army*. Manchester University Press. 1958.
- Southern, Pat. *The Roman Army: A Social & Institutional History*. Oxford University Press. 2007.
- Stockton, David. L. *Cicero: A Political Biography*. Oxford University Press. 1971.
- Syme, Ronald. *The Roman Revolution*. Oxford University Press. 1939
- Syme. Ronald. *Sallust*. University of California Press - Berkeley and Los Angeles. 1964
- Wiseman, T.P. *Remembering the Roman People - Essays on Late-Republican Politics and Literature*. Oxford University Press. 2009
- Zetzel. James E.G. *Cambridge Texts in the History of Political Thought - Cicero On the Commonwealth and On the Laws*. Cambridge University Press. 1999

Ødegård, Knut. *Antikken - Hellas og Roma, fra bystat til imperium*. Pax Forlag A/S. Oslo.
2014

Antikke kilder

Appian, *Bellum Civile*

Cassius Dio, *Historiae Romanae*

Cicero, *de Legibus*

Cicero, *de Lege Agraria*

Cicero, *de Natura Deorum*

Cicero, *de Officiis*

Cicero, *In Verrem*

Cicero, *pro Caecina*

Cicero, *pro Roscio Amerino*

Cicero, *pro Sestio*

Diodorus Siculus, *Bibliotheca Historica*

Dionysios av Halikarnassos, *Antiquitates Romanae*

Florus, *Epitome Rerum Romanorum*

Livius, *ab urbe condita*

Plutarch, *Life of Caius Gracchus*

Plutarch, *Life of Caius Marius*

Plutarch, *Life of Camillius*

Plutarch, *Life of Cicero*

Plutarch, *Life of Marcus Cato*

Plutarch, *Life of Tiberius Gracchus*

Polybios, *Histories*

Sallust, *Bellum Catilinae*

Sallust, *Bellum Iugurthinum*

Tacitus, *Annales*

Nettsider

<http://www.globalsecurity.org/military/world/spqr/army-camps.htm>